

บทที่ 2

แนวคิดการศึกษาวิชาฟิสิกส์และการจัดการเรียนการสอนในสถาบันปอเนาะ

การวิจัยเรื่อง การศึกษาวิชาฟิสิกส์ในสถาบันศึกษาปอเนาะในเขตอำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี นี้ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ซึ่งขอแนะนำตามประเด็นดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาวิชาฟิสิกส์

2.1.1 ความหมายของฟิสิกส์

2.1.2 เนื้อหาและประเภทการศึกษาวิชาฟิสิกส์

2.1.3 วิชาที่เกี่ยวข้องกับวิชาฟิสิกส์

2.1.4 ประเภทของฟิสิกส์

2.1.5 แหล่งที่มาและหลักฐานของฟิสิกส์

2.1.6 ฟิสิกส์ยุคปัจจุบัน: วิชาฟิสิกส์กับการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

2.1.7 การสอนวิชาฟิสิกส์

2.1.8 การเรียนรู้วิชาฟิสิกส์

2.2 การจัดการเรียนการสอน

2.2.1 แนวคิดพื้นฐานในการจัดการเรียนการสอน

2.2.2 การจัดการเรียนการสอนที่เน้นเป็นสำคัญ

2.2.3 หลักการจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

2.2.4 รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

2.2.5 ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

2.3 การเรียนการสอนตามรูปแบบของนบีมุฮัมมัด

2.4 สถาบันปอเนาะในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

2.4.1 ความหมายปอเนาะ

2.4.2 โครงสร้างของสถาบันปอเนาะ

2.4.3 พัฒนาการของปอเนาะและสถาบันศึกษาปอเนาะ

2.4.4 การจัดการเรียนการสอนของปอเนาะ

2.1 การศึกษาวิชาฟิกฮ์

2.1.1 ความหมายของฟิกฮ์

ฟิกฮ์ ความหมายเชิงภาษาศาสตร์

ฟิกฮ์ คือ ความเข้าใจ (Ibn al-Manzur, 1994: 13/522) “ซึ่งหมายรวมถึงความเข้าใจที่ละเอียดและไม่ละเอียด ตลอดจนความเข้าใจที่เป็นวัตถุประสงค์ของผู้พูดหรือที่ไม่เป็นวัตถุประสงค์ แต่มักจะถูกเจาะจงใช้เกี่ยวกับความเข้าใจ”

ในวิชาการด้านศาสนาในอัลกุรอานได้มีการใช้คำว่าฟิกฮ์ในความหมาย “ความเข้าใจ” ในหลายอายะฮ์ดังนี้

อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า

﴿قَالُوا يَا شُعَيْبُ مَا نَفَقَهُ كَثِيرًا مِّمَّا تَقُولُ وَإِنَّا لَنَرَاكَ فِينَا ضَعِيفًا ۝
وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَ ۝ وَمَا أَنْتَ عَلَيْنَا بِعَزِيزٍ﴾

ความว่า “พวกเขา กล่าวว่า โอ้ ชูอัยบเอ๋ย เราไม่เข้าใจส่วนมากที่เจ้ากล่าว และแท้จริงเราเห็นว่าท่านเป็นคนอ่อนแอในหมู่พวกเรา ถ้ามิใช่เพราะครอบครัวของท่านแล้ว เราจะเอาหินขว้างท่านและท่านก็มีได้เป็นผู้มีเกียรติเหนือพวกเรา”

(ฮุด: 91)

อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า

﴿إِنَّمَا تَكُونُوا يُدْرِكُكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّشِيدَةٍ ۝ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَّقُولُوا هٰذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ۝ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَّقُولُوا هٰذَا مِنْ عِنْدِكَ ۝ قُلْ كُلُّ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ ۝ فَمَالِ هٰؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا﴾

ความว่า “ณ ที่ใดก็ตามที่พวกท่านปรากฏอยู่ ความตายก็ย่อมมาถึงพวกเจ้า และแม้ว่าพวกเจ้าจะอยู่ในป้อมปราการอันสูงตระหงาก็ตาม และหากมีความดีใดๆ ประสบแต่พวกเขาก็จะกล่าวว่าสิ่งนี้มาจากอัลลอฮ์ ﷻ และหากมีความชั่วใดๆ ประสบแก่พวกเขา พวกเขาก็จะกล่าวว่าสิ่งนี้มาจากเจ้า จงกล่าวเถิด (มุฮัมมัด)

ทุกอย่างนั้นมาจากอัลลอฮฺ ﷻ ทั้งสิ้น มีเหตุใดเกิดขึ้นแก่ กลุ่มชนเหล่านี้ กระนั้นหรือ ที่พวกเขาห่างไกลที่จะเข้าใจคำพูด”

(อัลนิสาอ: 78)

อัลลอฮฺ ﷻ ตรัสว่า

﴿تَسْبِخُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ ۚ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَٰكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ ۚ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا﴾

ความว่า “ชั้นฟ้าทั้งเจ็ดและแผ่นดินและผู้ที่อยู่ในนั้นสดุดีสรรเสริญแด่พระองค์และไม่มีสิ่งใดเว้นแต่จะสดุดีด้วยการสรรเสริญแด่พระองค์ แต่ว่าพวกเขาไม่เข้าใจคำสดุดีของพวกเขา แท้จริงพระองค์เป็นผู้ทรงหนักแน่น ผู้ทรงอภัยเสมอ”

(อัลอิสรอ : 44)

จากอายะฮ์ดังกล่าวเห็นได้ชัดว่าพิกย์ในทางภาษาศาสตร์นั้นหมายถึง ความเข้าใจทั่วไป ความเข้าใจที่ละเอียด และไม่ละเอียด ความเข้าใจที่เป็นวัตถุประสงค์ของผู้พูดหรือไม่เป็นวัตถุประสงค์

พิกย์ ความหมายเชิงวิชาการ

“ความหมายของพิกย์เชิงวิชาการมี 2 ความหมายที่นักวิชาการมักกล่าวถึง คือ

1. ความหมายของพิกย์ตามทัศนะของอิหม่ามอบูหะนีพะฮ์¹

معرفة النفس ما لها وما عليها

หมายความว่า “การรู้ของคนๆหนึ่งเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของตน”

จากนิยามพิกย์ตามทัศนะของอิหม่ามอบูหะนีพะฮ์ข้างต้น “พิกย์จะหมายรวมถึง บทบัญญัติอิสลามทั่วไปทั้งบทบัญญัติเกี่ยวกับการยึดมั่น (أحكام الاعتقادات) เช่นหลักการศรัทธา และบทบัญญัติเกี่ยวกับการปฏิบัติ (أحكام العمليات) เช่นการละหมาด การถือศีลอด และการค้าขายW

¹ อิหม่ามอบูหะนีพะฮ์ (ศ.ศ. 80-150) มีชื่อเต็มว่า อันนุอมาน อิบนุซาบิต เกิดที่เมืองกูพะฮ์ ประเทศอิรัก สิ้นชีพ ณ กรุงแบกแดด ประเทศอิรัก เป็นอุละมาอฺ (นักวิชาการ) พิกย์ผู้ยิ่งใหญ่ หนึ่งในสี่ ของโลกอิสลาม เจ้าของมัซฮับ ซึ่งมีผู้สังกัดมัซฮับของท่านมากมายทั่วโลก (Abu Zahrah, n.d. : 329-326)

“ความหมายทั่วไปของฟิกฮตามทัศนะของอิหม่ามอบูหะนีพะฮมีมีความเหมาะสมกับสมัยของท่าน ซึ่งในสมัยนั้นยังไม่มี การแบ่งแยกสาขาวิชาต่างๆของบทบัญญัติอิสลาม หลังจากนั้นมีการแบ่งแยกสาขาวิชา เช่นวิชาเตาหีด (วิชาที่ศึกษาเรื่องการยึดมั่น) วิชาอะคล้ากวัตตะเฮาฎฟ (วิชาที่ศึกษาเรื่องมารยาท และจิตใต้สำนึก) และวิชาฟิกฮ (วิชาที่ศึกษาเรื่องบทบัญญัติอิสลามทางปฏิบัติ)” (al-Zuhayli ,1989 : 16)

2. ประชาณุกฎหมายอิสลามสังกัดมัซฮับอิหม่ามซาฟีฮีย² ได้ให้ความหมายของฟิกฮว่า

العالم بالأحكام الشرعية العملية المكتسبة من أدلتها التفصيلية

“จากนิยามฟิกฮตามทัศนะของอิหม่ามซาฟีฮีย คำว่า “อัลอิลม” (العلم) คือ การรู้ทั่วไป ซึ่งหมายรวมถึงการรู้จริงอย่างมั่นใจ (علم اليقين) และการรู้แบบมีน้ำหนักแต่ไม่มั่นใจ (علم الظن) ทั้งนี้เพราะ บทบัญญัติอิสลามทางปฏิบัติ นั้น บางเรื่องมีหลักฐานชัดเจนเด็ดขาด ในขณะที่บางเรื่องมีหลักฐานไม่ชัดเจนและไม่เด็ดขาด” (al-Zohayli, 1989:16)

“คำว่า “อัลอะห์กามุซซัรียะฮ” (الأحكام الشرعية) คือ บทบัญญัติของอัลลอฮ ซัยดี ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำของบรรดามุกลัฟ³ ที่มีลักษณะเป็นการสั่งการให้กระทำหรืองดกระทำ ให้เลือกระหว่างการกระทำและไม่กระทำหรือโดยการวางสัญญาณไว้

คำว่า “อัลอะมะลียะฮ” (العملية) คือ การปฏิบัติทั่วไป ซึ่งหมายรวมถึงการปฏิบัติของจิตใจ (العمل القلبي) เช่นการนียะห์ (การนึกในใจ) หรือมิใช่การปฏิบัติของจิตใจ (غير العمل القلبي) โดยทั้งหมด เช่น การละหมาด การถือศีลอด การอ่านอัลกุรอาน และการให้ เป็นต้น

คำว่า “อัลมุกตะสับ” (المكتسبة) เป็นการจำกัด “การรู้” ที่ได้มาของบรรดานักกฎหมายอิสลามว่าได้มาโดยการวินิจฉัย ซึ่งแตกต่างกับการรู้ของอัลลอฮ ซัยดี

คำว่า “มินอดิลละติหา อัตตฟัลียะฮ” (من أدلتها التفصيلية) หมายถึงจากบรรดาแหล่งที่ถูกกำหนดอย่างละเอียดของบทบัญญัติได้แก่ อัลกุรอาน อัลสุนนะฮ อัลอิจมาอ อัลกียาสและอื่นๆ”

“ความหมายฟิกฮตามทัศนะของมัซฮับอิหม่ามซาฟีฮียถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลายมากกว่าความหมายฟิกฮของอิหม่ามอบูหะนีพะฮเนื่องจากอิหม่ามซาฟีฮีย เป็นคนแรกที่นิพนธ์ตำรา

² อิหม่ามซาฟีฮีย (ฮ.ศ. 150-204) มีชื่อเต็มว่า อูบัยดัลลอฮ อิบนูอิรริส อิบนูอัลอับบาส อิบนูอุสมาน อิบนูซาฟีฮีย เกิดที่ฉนวนกาซา ดินแดนปาเลสไตน์ ลันซีฟ ณ กรุงไคโร ประเทศอียิปต์ เป็นอุละมาอ์ฟิกฮผู้ยิ่งใหญ่ หนึ่งในสี่ ของโลกอิสลาม เจ้าของมัซฮับซาฟีฮียซึ่งมีผู้สังกัดมัซฮับของท่านมากมายทั่วโลก ท่านเป็นศิษย์เอกของอิหม่ามมาลิก ท่านมีผลงานการแต่งหนังสืออย่างมากมาย เช่น ALRisalah และAl-um ซึ่งเป็นตำราทางด้านฟิกฮ (al- Bayhaki ,1991/2/23-29 อ้างถึงใน อับดุลสโก ดินอะ,2544 : 19)

³ ผู้ที่บรรลุนิติภาวะ

ทางด้านอุศุลฟิฮฺ ซึ่งตำรานั้นมีชื่อว่า อัล ริสาละฮฺ (الرسالة) และความหมายตามนิยามของท่านยังมีความชัดเจนและครอบคลุมกว่า”

2.1.2 เนื้อหาและประเภทการศึกษาวิชาฟิฮฺ

“นักวิชาการมีทัศนะที่แตกต่างกันในการแบ่งประเภทฟิฮฺ แต่ทั้งนี้และทั้งนั้นก็มึเนื้อหาเดียวกัน ซึ่งสามารถแบ่งประเภทของฟิฮฺได้ ดังนี้:

1. อัลอิบาดาต (العبادات) คือศาสนพิธีต่างๆ ซึ่งเป็นการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับอัลลอฮฺ سبحانه وتعالى เช่น การละหมาด การถือศีลอด การจ่ายซะกาต การบวช การสาบาน การเชือดต่างๆ แม้ว่าอิบาดาตนั้นเป็นการเคารพภักดีของมนุษย์ต่ออัลลอฮฺ سبحانه وتعالى แต่อิบาดาตเหล่านี้จะมีผลต่อชีวิตมนุษย์ด้วย เช่นการละหมาดจะกระทำมิได้หากขาดความสะอาดทั้งร่างกายและจิตใจ

2. อัลมุอามะลาต (المعاملات) คือฟิฮฺที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันในทางแพ่งและพาณิชย์ เช่นการซื้อขาย การจำนำ การจำนอง

3. บทบัญญัติเกี่ยวกับครอบครัวและมรดก (المناكحات) เช่นการหมั้น แต่งงาน และการหย่าร้าง มรดกและพินัยกรรม เป็นต้น

4. อัลญินายาต (الجنایات) คือบทบัญญัติกำหนดความผิดและบทลงโทษทางอาญา เช่นความผิดฐานลักทรัพย์ การผิดประเวณี และความผิดฐานฆ่าผู้อื่น เป็นต้น⁴

2.1.3 วิชาที่เกี่ยวข้องกับวิชาฟิฮฺ

ฟิฮฺ เป็นวิชาหนึ่งที่มีความสำคัญในการศึกษาอิสลาม อีกทั้งยังมีความกว้างขวางมีอาจจำกัดแขนงหรือวิชาที่จะมาเกี่ยวข้องได้ กล่าวคือ วิชาที่เกี่ยวข้องกับฟิฮฺนั้นสามารถเปลี่ยนแปลงหรือวิวัฒนาการอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ตามความเจริญและความจำเป็นของแต่ละยุคสมัย ดังนั้นผู้วิจัยจะเลือกนำเสนอ สองวิชาที่เกี่ยวข้องกับฟิฮฺ ดังนี้

1. วิชาอุศุลฟิฮฺ أصول الفقه

2. วิชาเกาะวาอิด อัลฟิฮฺียะฮฺ القواعد الفقهية

⁴ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน (al-Zuhayli ,1989: 4 / 7-338 ; อิสมาแอ อาลี , 2537 : 3-4 ; อัสมัน ตออาลี , 2547 : 21)

أصول الفقه

อุศูลฟิคว เป็นวิชาที่สำคัญวิชาหนึ่ง ที่กำเนิดมาบนพื้นฐานของความต้องการทางสังคมและวิชาการ ในความเป็นจริง อุศูลฟิควในเนื้อหาและความหมาย เกิดขึ้นพร้อมกับฟิคว หากแต่ในยุคท่านนบีและเศาะหาบะฮ์นั้นมิได้มีการกำหนดเป็นวิชาและมิได้มีการนิพนธ์ตำรา ซึ่งเราจะเห็นได้จากหะดีษของมูอาษะ อิบน์ญะบัล เมื่อครั้งที่ท่านรَسُول صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ส่งมูอาษะไปยังประเทศเยเมน (เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้พิพากษา) ท่านนบีถามขึ้นว่า :

((كَيْفَ تَصْنَعُ إِنْ عَرَضَ لَكَ قَضَاءٌ؟ قَالَ : أَقْضِي بِمَا فِي كِتَابِ اللَّهِ ، قَالَ : فَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِي كِتَابِ اللَّهِ ؟ قَالَ : فَسُنَّةُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، قَالَ : فَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِي سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ؟ قَالَ : أَحْتَدُّ رَأْيِي لَا أَلُو ، قَالَ : فَضَرَبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَدْرِي ، ثُمَّ قَالَ : الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَفَّقَ رَسُولَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِمَا يُرْضِي رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ))

ความว่า “ เมื่อมีการตัดสินท่านจะตัดสินอย่างไร? มูอาษะตอบว่า ฉันจะตัดสินด้วยคัมภีร์ของอัลลฮ ﷻ ท่านรَسُول ﷺถามขึ้นอีกว่า หากไม่ปรากฏข้อตัดสินในคัมภีร์ของอัลลฮ ﷻ ละ? มูอาษะตอบว่า ฉันจะตัดสินด้วยสุนนะฮ์ของรَسُول ﷺ ท่านเราะَسُول ﷺถามขึ้นอีกว่า หากไม่ปรากฏข้อตัดสินในสุนนะฮ์ของเราะَسُول ﷺ ละ?มูอาษะตอบว่า ฉันจะวินิจฉัยด้วยความคิดของฉัน ท่านเราะَسُول ﷺ จึงตบหน้าอกของมูอาษะพร้อมกับกล่าวว่า มวลการสรรเสริญแต่อัลลฮ ﷻ ที่ทรงให้ทูตของเราะَسُول ﷺ มีความคิดตรงกับความต้องการของเราะَسُول ﷺ ”

(บันทึกโดย Abu Dawud : 3593)

ความหมายของคำว่า “ ฉันจะวินิจฉัยด้วยความคิดของตนเอง ” ได้รับการอธิบายโดยท่านอุมัร เมื่อท่านได้แต่งตั้งให้บูมุซา อัลอัษะรีย (أبو موسى الأشعري) เป็นผู้พิพากษา ท่านได้กล่าวว่า” (อิสมาแอ อาลี,2546 :3)]

القضاء فريضة محكمة أو سنة متبعة

ความว่า “ การพิพากษานั้นเป็นหน้าที่ที่หลีกเลี่ยงมิได้ หรือไม่ก็
เป็นวิถีทางที่จะต้องปฏิบัติตาม ”

ท่านอุมัร ยังได้กล่าวอีกว่า

الفهم تلجلج في صدرك مما ليس في كتاب ولا سنة، فاعرف الأشباه
والأمثال، وقس الأمور عند ذلك، واعمد إلى أقر إلى الله وأشبهها بالحق

ความว่า “ จงทำความเข้าใจในสิ่งที่เจ้ากำลังลังเลใจอยู่ ซึ่งไม่มีหลักฐานจากอัลกุ
รอ่านหรือฮัสนุนะฮฺ เจ้าจงศึกษาสิ่งที่ใกล้เคียงและคล้ายคลึงกันและจงเทียบเคียง
กับมัน และเจ้าจงยึดถือสิ่งที่ใกล้เคียงมากที่สุดกับเจตนารมณ์ของอัลลอฮ์และมี
ความเหมือนกับความต้องการมากที่สุด ”

จากหลักฐานข้างต้นจะเห็นได้ว่า “อุศูลุลฟิกฮฺ” ในเนื้อหาและความหมาย มีมาตั้งแต่ยุ
คนบีอุมัรหมัด رضي الله عنه และยุคของบรรดาเศาะหาบะฮฺ

ต่อมาเมื่อรัฐอิสลามได้ขยายอาณาเขตออกไป มีประชาชนมากมายที่มีเชื้อชาวอาหรับ
ที่เข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม และอาศัยปะปนอยู่กับมุสลิมที่เป็นชาวอาหรับ จนทำให้ความสามารถใน
การใช้ และเข้าใจภาษาอาหรับของมุสลิมที่เป็นชาวอาหรับ เริ่มอ่อนแอลงตามลำดับ ในที่สุดจึงมีความ
จำเป็นที่จะต้องวางกฎเกณฑ์ในการใช้ภาษาขึ้น เพื่อรักษาสถานภาพของภาษาอาหรับ ตลอดจนเพื่อให้
ผู้คนทั่วไปสามารถเข้าใจความหมายของอัลกุรอ่านและฮัสนุนะฮฺได้อย่างถูกต้อง

ในระยะต่อซึ่งห่างไกลจากจุดเริ่มต้นมากพอสมควร ก็เริ่มเกิดความขัดแย้งระหว่าง
นักวิชาการหะดีษ (أهل الحديث) และนักเหตุผลนิยม (أهل الرأي) ตลอดจนมีกลุ่มบุคคลที่ยึดเป็น
หลักฐานสิ่งที่มีอาจใช้เป็นหลักฐานได้ ขณะเดียวกันมีอีกกลุ่มหนึ่งปฏิเสธการเป็นหลักฐานสิ่งที่ใช้เป็น
หลักฐานได้ ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นสิ่งผลักดันให้มีการกำหนดหลักฐานทางกฎหมายอิสลาม (أدلة الأحكام
الشرعية) เจือปนในการใช้เป็นหลักฐาน ตลอดจนวิธีการใช้ขึ้นมา จากการประมวลกฎเกณฑ์เหล่านี้ทำ

ให้เกิดวิชา “อุศูลุลฟิกฮฺ” (أصول الفقه) ” (อิสมาแอ อาลี , 2546 : 4)

“ปราชญ์คนแรกที่รวบรวมกฎเกณฑ์ต่างๆขึ้นเป็นตำราแขนงนี้ คือ อิหม่ามซาฟีอีซึ่งท่านได้เขียนจดหมายให้กับอับดุลเราะห์มาน อิบน์มุหะหฺดี⁵ ต่อมาได้กลายเป็นตำราทางอูศูลุลฟิกฮ์ที่เปี่ยมด้วยคุณค่าทางวิชาการและเป็นที่ยอมรับของนักวิชาการในยุคของท่านและยุคต่อมา

ตำราอีกเล่มหนึ่งที่ยึดแนวและเป้าหมายของอิหม่ามซาฟีอี คือ ตำราที่เขียนโดยอิหม่าม ซาติบีย⁶ ชื่อว่า อัลมุวาพะกอต (الموافقات) ที่มีความโดดเด่นในการศึกษาถึงกฎเกณฑ์เงื่อนไข หลักการต่างๆของอิสลามในการกำหนดบทบัญญัติ อีกทั้งท่านยังเขียนถึงสิ่งที่จำเป็นและวิธีการวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลาม” (al-Zuhayli , 1996 :1 / 5-6)

“การนิพนธ์ตำราวิชาอูศูลุลฟิกฮ มี 2 แนวทาง คือ (อิสมาแอล อาลี, 2546 : 5)

1. แนวทางของปราชญ์วิชาการอัลกะลาม (علماء الكلام) โดยปราชญ์กลุ่มนี้จะยึดกฎเกณฑ์ ที่สับสนุนโดยหลักฐาน เหตุผลและความถูกต้องตามหลักวิชาการตรรกวิทยาเป็นหลัก ตำราสำคัญที่นิพนธ์ตามแนวนี้ เช่น ตำราอัลมุสตัดศฟา (المستصفى للإمام الغزالي) เขียนโดยอิหม่าม เฆาะซาลี ตำราอัลอะห์กาม (الأحكام للامام) เขียนโดยอัลอามีดี และตำราอัลมินฮาญญ (المنهاج للبيضاوي) โดยอัลบัยฏอวีย์

2. แนวทางของนักกฎหมายอิสลามสังกัดมัซฮับหะนะฟี (الحنفية) โดยนักกฎหมายกลุ่มนี้จะยึดความสอดคล้องกับบทบัญญัติทางกฎหมายที่นักกฎหมายรุ่นก่อนได้กำหนดไว้ ตำราสำคัญที่นิพนธ์ตามแนวนี้ คือกิตาบอูศูลิลบิฮัยด อัลดับบूसียโดยอัลดับบूसีย (كتاب أصول أبي زيد الدبوسي) กิตาบอูศูลิลฟิคริลอิสลาม อัลบัจตะวีย โดยอัลบัจตะวีย (كتاب المنار للنسفي) และกิตาบุลมะนาร์ โดยอัลนะสะฟี (كتاب أصول فخر الإسلام البزدوي) ต่อมาได้มีการนิพนธ์ตำราในรายวิชานี้อย่างกว้างขวาง โดยผู้เขียนจะยึดและขยายเนื้อหาที่นักวิชาการรุ่นก่อนได้เขียนไว้”

“อัลเกาะวาอิด อัลฟิฮียะฮฺ (القواعد الفقهية)

อัลเกาะวาอิด อัลฟิฮียะฮฺ คือวิชาหลักทั่วไปของฟิกฮ์ ซึ่งเป็นมรดกทางกฎหมายอิสลามที่มีได้ถูกกำหนดโดยนักกฎหมายอิสลามอย่างครบถ้วนในคราวเดียว เหมือนกับกฎหมายทั่วไปของประเทศ หากแต่หลักทั่วไปของฟิกฮ์นั้น ถูกกำหนดขึ้นเรื่อยๆตามสถานการณ์และความจำเป็นทาง

⁵ อับดุลเราะห์มาน อิบน์มุหะหฺดี คือผู้นำด้านวิชาการร่วมสมัยกับอิหม่ามซาฟีอี ท่านพำนักในเมืองแบกแดด (بغداد) ในปี.ศ. 180 ท่านเกิดเมื่อปี.ศ. 135 และเสียชีวิตปี.ศ.198 เดือนญะมาดีลาศรี (Mohd.Shakir , ed n.d. : 11)

⁶ อิหม่าม ซาติบีย คือ อิบน์ อีสฮาก อิบรอฮีม อิบน์ มุซา อัลฆอรานญีย์ อัลมะลิกีย์ นักกฎหมายอิสลามที่เจริญรอยตามอิหม่ามซาฟีอีในการนิพนธ์ตำราด้านอูศูลุลฟิกฮ์ ตำราของท่านมีชื่อว่า อัลมุวาพะกอต (الموافقات) ท่านเสียชีวิตปี.ศ.790 (al-Shatibi , n.d. : 1/1)

สังคมและวิชาการ กล่าวคือหลักทั่วไปของฟิกฮฺมิได้ถูกกำหนดแบบเบ็ดเสร็จโดยนักกฎหมายอิสลามคนใดคนหนึ่ง นอกจากที่มีอยู่ในอัสสุนนะฮฺอยู่แล้วเช่น” (Ali ,1991 : 2 -4)

“1. ไม่ก่อความเสียหายแก่ตนเองและผู้อื่น (لا ضرر ولا ضرار)

2. ผลประโยชน์ได้มาเพราะต้องประกันความเสียหาย (الخراج بالضمان)

นักกฎหมายอิสลามสังกัดมัซฮับฮานะฟียะ เป็นนักกฎหมายอิสลามกลุ่มแรกๆ ที่ริเริ่มในการกำหนดหลักทั่วไปของฟิกฮฺ หลังจากนั้นได้มีนักกฎหมายอิสลามจากมัซฮับอื่นๆ เจริญรอยตามในการกำหนดหลักทั่วไปต่างๆ ของฟิกฮฺ

อิหม่ามอับูฏอหฺริร อัลดับบาสีย์ คือนักกฎหมายอิสลามคนแรกที่รวบรวมหลักทั่วไปของฟิกฮฺที่สำคัญๆ ได้ถึง 17 หลัก ซึ่งอิหม่ามอับูสอิด อัลหะรอวี อัลซาฟีอีได้นำมาพูดถึง

ตำราอัลเกาะวาอิด อัลฟิฮียะฮฺเล่มแรก คือตำรา เกาะวาอิด อัลอิหม่าม อับู หะสันอัลกัรคีย์ อัลหะนะฟียะ (قواعد الإمام أبي حسن الكرخي الحنفي) ซึ่งถูกอธิบายและนำเสนอในรูปแบบการยกตัวอย่างโดยอิหม่ามัจญุมุดดีน อุมร์ อัลนะสะฟี อัลหะนะฟียะ เสียชีวิตปีศ.ศ. 573 หลังจากนั้นได้มีการนิพนธ์ตำราด้านนี้เพิ่มขึ้น เช่น ตำราตะสีสุนันซุรีย (تأسيس النظر) โดยอิหม่ามอับูซัยด อับยัติลลาฮฺ อิบนูอุมร์ อัลดับบาสีย์ อัลหะนะฟียะ ตำราอัลอัชบาศ วันนะซออิร (الأشباه والنظائر) โดยชัยนุลอาบีดีน อิบรอฮีม อิบนูนะญีม อัลมิตรียะ เสียชีวิตปี ศ.ศ.970 ตำรามะญามิอุลหะกออิก (مجامع الحقائق) โดยมุหัมหมัด อับู สะอิด อัลคอติมียะ อัลตุรกียะ อัลหะนะฟียะตำราอัลอัชบาศ วันนะซออิร (الأشباه والنظائر) โดยอิหม่ามญะลาอุดดีน อัลสะยูญียะ ตำรา ฬะรออิตุลบะหียะฮฺ ฬิลเกาะวาอิด อัลฟิฮียะฮฺ (الفرائد البهية في القواعد الفقهية) โดยชัยด มะห์มูดฮัมชะฮฺ มุฟตี ดิมชุก ประเทศซีเรีย และตำราอัลฟิฮฺอุลอิสลามียะ ฬิเชาบิฮิลญะดีด (الفقه الإسلامي في ثوبه الجديد) โดยศ.ดร.มุศฎาอะฟาร์ อะห์มัด อัลซัรกอ คณະนิตศาสตร์อิสลามมหาวิทยาลัยดิมชุกประเทศซีเรีย” (Abd.Aziz al-‘Ajlan , 1995 : 29-37)

“หลักทั่วไปของฟิกฮฺนั้นมีมากมายขึ้นอยู่กับผู้ที่นำเสนอแต่มีหลักพื้นฐานอยู่ 6 กฏดังนี้ : (Abd.Aziz al-‘Ajlan, 1995 : 46 ; Haji Salih , 1976 : 54-200 ; Ahmad , 1996 : 62-63)

1. การกระทำทั้งมวลขึ้นอยู่กับเจตนารมณ์ (الأمور بمقاصدها)

2. ความมั่นใจจะไม่หายไปด้วยการสงสัย (اليقين لا يزول بالشك)

3. ความลำบากนำมาซึ่งความสะดวก (المشقة تجلب التيسير)

4. ความเดือดร้อนจะถูกยกไป (الضرر يزال)

5. จารีตประเพณีจะถูกนำไปใช้ในการกำหนดบทบัญญัติ (العادة محكمة)
6. การให้คำพูดมีผลนั้นดีกว่าการเพิกเฉย (أعمال الكلام أولى من إهماله)”

2.1.4 ประเภทของฟิกฮ์

“นักวิชาการมีทัศนะที่แตกต่างกันในการแบ่งประเภทฟิกฮ์ แต่ทั้งนี้และทั้งนี้ก็มีเนื้อหาเดียวกัน ซึ่งสามารถแบ่งประเภทของฟิกฮ์ได้ ดังนี้

1. อัลอิบาดาต (العبادات) คือศาสนพิธีต่างๆ ซึ่งเป็นการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับอัลลอฮ์สุบหानะฮฺวะตะอะลา เช่น การละหมาด การถือศีลอด การจ่ายซะกาต การบวช การสาบาน การเชือดต่างๆ แม้ว่าอิบาดาตนั้นเป็นการเคารพภักดีของมนุษย์ต่ออัลลอฮ์สุบหानะฮฺวะตะอะลา แต่อิบาดาตเหล่านี้จะมีผลต่อชีวิตมนุษย์ด้วย เช่นการละหมาดจะกระทำมิได้หากขาดความสะอาดทั้งร่างกายและจิตใจ

2. อัลมุอามะลาต (المعاملات) คือฟิกฮ์ที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันในทางแพ่งและพาณิชย์ เช่นการซื้อขาย การจำนำ การจำนอง

3. บทบัญญัติเกี่ยวกับครอบครัวและมรดก (المناكحات) เช่นการหมั้น แต่งงาน และการหย่าร้าง มรดกและพินัยกรรม เป็นต้น

4. อัลญินายาต (الجنایات) คือบทบัญญัติกำหนดความผิดและบทลงโทษทางอาญา เช่นความผิดฐานลักทรัพย์ การผิดประเวณี และความผิดฐานฆ่าผู้อื่น เป็นต้น

ส่วนลักษณะเฉพาะของฟิกฮ์ หลังจากที่ได้ศึกษาดำร่าต่างๆทางกฎหมายอิสลามสามารถสรุปลักษณะเฉพาะของฟิกฮ์ได้ดังนี้

1. ฟิกฮ์มีพื้นฐานจากวิหยของอัลลอฮ์สุบหानะฮฺวะตะอะลา ซึ่งมีความแตกต่างจากกฎหมายทั่วไปที่มีพื้นฐานจากมนุษย์

2. ฟิกฮ์มีเนื้อหาครอบคลุมวิถีชีวิต

3. ฟิกฮ์มีคุณลักษณะทางศาสนา โดยมีองค์ประกอบของคำว่า “หะลาล” และคำว่า “หะรอม”

4. ฟิกฮ์มีความผูกพันกับมารยาทโดยฟิกฮ์จะให้ความสำคัญในการรักษาความประเสริฐของมนุษย์ แบบอย่างที่ดี และมารยาทที่ดีงาม ซึ่งมีความแตกต่าง

จากกฎหมายทั่วไปที่มักจะมีเป้าหมายเพื่อปกป้องระเบียบและความมั่นคงของสังคม ถึงแม้กฎหมายเหล่านั้นจะขัดกับหลักการศาสนาและมารยาทที่ดีงาม”

2.1.5 แหล่งที่มาและหลักฐานของฟิกฮ์

“แหล่งที่มากฎหมายอิสลาม หมายถึง หลักฐานต่างๆทางศาสนาที่สามารถนำมาใช้ในการกำหนดบทบัญญัติต่างๆ ของกฎหมายอิสลาม” (al-Zuhayli, 1996,1,417) เห็นว่า “หลักฐานกฎหมายอิสลาม มี 2 ประเภท ดังนี้

4.1 ประเภทที่ 1 หลักฐานที่นักวิชาการส่วนมากเห็นพ้องกัน ซึ่งประกอบด้วย

1.1 อัลกุรอาน القرآن الكريم

1.2 อัล สุนนะฮฺ السنة النبوية

1.3 อัล อิจญ์มาอ الإجماع

1.4 อัล กียาส القياس

1.1 อัลกุรอาน (กิตาบลุลลอฮ์) คือ พระดำรัสของอัลลอฮ์ ﷻ ที่ได้ประทานลงมาให้ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ด้วยภาษาอาหรับเพื่อเป็นปาฏิหาริย์ด้วยบทที่สั้นที่สุด พระดำรัสนั้นถูกบันทึกอยู่ในคัมภีร์ซึ่งถูกถ่ายทอดแบบมุตะวาติรและเป็นอิบาดะฮ์ด้วยการอ่าน เริ่มต้นด้วยบทอัลฟาติหะฮฺ และจบลงด้วยบทอัน-นาส” (al-Āmidy:2010, 1,82) “อัลกุรอานมี 114 บท (สุเราะฮ) และแบ่งออกเป็น 30 ภาค (ญุซอ) ถือเป็นแม่บทของกฎหมายอิสลาม และเป็นที่มาของบทบัญญัติและข้อบังคับต่างๆ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้ดังนี้ คือ

1. บรรดาหลักความเชื่อ

2. บรรดาหลักจริยธรรม

3. บรรดาหลักปฏิบัติซึ่งครอบคลุมทั้งหมดการประกอบศาสนกิจ (อิบาดาต) และหมวดปฏิสัมพันธ์ (มุอามะลาต) โดยหมวดปฏิสัมพันธ์ (มุอามะลาต) นี้แบ่งออกเป็น หลักการครองเรือน, กฎหมายแพ่งและพาณิชย์, กฎหมายลักษณะอาญา, กฎหมายธรรมนุญการปกครอง, หลักวิธีพิจารณาคดีความทั้งแพ่งและอาญา หลักวิเทโศบายหรือกฎหมายระหว่างประเทศ และหลักเศรษฐศาสตร์และการคลัง เป็นต้น” (al-Zuhayli; 1996, 432-439)

“1.2 อัล-หะดีษ (ฮัซ-สุนนะฮฺ) หมายถึง คำพูด การกระทำ และการยอมรับของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ซึ่งเป็นคำสอนของท่านที่ได้มีการจดจำ บันทึก ถ่ายทอดโดยผู้ใกล้ชิดและผู้เกี่ยวข้อง เพื่อใช้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา อัล-หะดีษเป็นแม่บทของกฎหมายอิสลามในลำดับที่ 2 รองจากอัล-กุรอาน

อนึ่งนักกฎหมายอิสลามมักเรียกที่มาของกฎหมายอิสลามในลำดับที่ 2 นี้ว่า ฮัซ-สุนนะฮฺ เนื่องจากมีนัยกว้างและครอบคลุมมากกว่าคำว่า อัล-หะดีษ โดยแบ่งประเภทของฮัซ-สุนนะฮฺ ออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. อัศ-สุนนะฮฺที่เป็นคำพูด คือ บรรดาอัล-หะดีษที่ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวเอาไว้ในโอกาสและเป้าหมายต่าง ๆ อาทิเช่น หะดีษที่ว่า : “.....لَا عَمَلٌ إِلَّا بِالنِّيَّةِ” (อันที่จริงการปฏิบัติทั้งหลายขึ้นอยู่กับที่ตั้งเจตนา” เป็นต้น

2. อัศ-สุนนะฮฺที่เป็นกรกระทำ คือบรรดาการกระทำที่ท่านนบี ﷺ ได้ปฏิบัติเอาไว้ อาทิเช่น การปฏิบัติละหมาด 5 เวลา, การประกอบพิธีฮัจญ์, การตัดสินคดีความโดยใช้พยาน และการสาบาน เป็นต้น

3. อัศ-สุนนะฮฺเป็นการรับรอง คือ การที่ท่านนบี ﷺ นิ่งเฉยจากการปฏิเสธหรือคัดค้านคำพูดหรือการกระทำที่เกิดขึ้นเบื้องหน้าท่านนบี ﷺ หรือเกิดขึ้นในยุคสมัยของท่าน และท่านรับรู้ถึงคำพูดหรือการกระทำนั้นโดยท่านนบี ﷺ เห็นด้วยหรือแสดงความยินดีหรือถือว่าคำพูดหรือการกระทำที่เกิดขึ้นนั้นเป็นสิ่งที่ดีงาม เป็นต้น” (al-Zuhayli;1996 : 1,450)

ในส่วนของอัศ-สุนนะฮฺเป็นการกระทำของนบีมุฮัมมัด ﷺ นั้นนักวิชาการแบ่งออกเป็น 3 ชนิด คือ

1) การกระทำต่าง ๆ อันเป็นอริยาสัยของท่านนบี ﷺ อาทิเช่น การยืน, การนั่ง, การรับประทานอาหารและการดื่ม เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ไม่มีข้อขัดแย้งว่าเป็นสิ่งที่อนุมัติสำหรับท่านนบี ﷺ และสำหรับประชาชาติของท่าน แต่ไม่ถือเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องปฏิบัติในทัศนะของปวงประชาชาติ

2) การกระทำต่าง ๆ ซึ่งมีการยืนยันว่าเป็นกรณีเฉพาะของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เท่านั้น อาทิเช่น การถือศีลอดติดต่อกัน การอนุญาตให้มีภรรยาได้มากกว่า 4 คนในคราวเดียวกัน เป็นต้น การกระทำต่าง ๆ ชนิดนี้เป็นกรณีพิเศษเฉพาะท่านนบี ﷺ และไม่ต้องถือตาม

3) การกระทำต่าง ๆ ที่นอกเหนือจาก 2 ประการแรก ซึ่งมีเป้าหมายในการวางข้อบัญญัติทางศาสนา การกระทำดังกล่าวเป็นสิ่งที่ถูกเรียกร้องให้มีการปฏิบัติตามโดยมีลักษณะแตกต่างกันไปว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นหรือส่งเสริมหรืออนุญาต เป็นต้น (al-Zuhayli ; 1996 : 478)

1.3 อัล-อิจญ์มาอ หมายถึง การเห็นพ้องกันของบรรดานักปราชญ์ทางศาสนา (มุจญ์ตะฮิด) จากประชาชาติของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ในข้อบัญญัติทางศาสนาภายหลังการเสียชีวิตของท่านนบี ﷺ ในยุคสมัยหนึ่งจากบรรดายุคสมัยต่าง ๆ” (อ่างแล้ว เล่มที่ 1 หน้า 490)

“อัล-อิจญ์มาอ มี 2 ชนิดคือ

1. การเห็นพ้องโดยชัดเจน (อิจญ์มาอ-ชอริฮ) คือ การที่บรรดานักปราชญ์ทางศาสนามีทัศนะความเห็นทั้งคำพูดและการกระทำพ้องกันต่อข้อชี้ขาดในประเด็นข้อปัญหาหนึ่งที่

เจาะจงแน่นอน อาทิเช่น มีการร่วมชุมนุมของบรรดานักปราชญ์ในสถานที่แห่งหนึ่ง นักปราชญ์แต่ละคนได้นำเสนอความเห็นของตนอย่างชัดเจนในข้อปัญหานั้น ๆ และทัศนะของทุกคนก็พ้องกันต่อข้อชี้ขาดของปัญหานั้น หรือการที่มีนักปราชญ์ผู้หนึ่งตอบปัญหาศาสนาเอาไว้ด้วยทัศนะหนึ่ง แล้วปรากฏว่าการตอบปัญหาศาสนาจากนักปราชญ์ผู้อื่นพ้องตรงกันในข้อชี้ขาดนั้น ปวงปราชญ์ถือว่า อัล-อิจญ์มาอฺชนิดนี้เป็นหลักฐานทางศาสนา

2. การเห็นพ้องโดยนิจเียบ (อิจมาอฺ-สุกุตัย) คือ การที่นักปราชญ์ทางศาสนาบางท่านในยุคสมัยหนึ่งได้กล่าวคำพูดเอาไว้ในประเด็นข้อปัญหาหนึ่ง และนักปราชญ์ผู้อื่นที่อยู่ร่วมสมัยนิจเียบหลังจากที่รับรู้ถึงคำพูดนี้โดยไม่มีการปฏิเสธหรือคัดค้าน อัล-อิจญ์มาอฺชนิดนี้นักนิติศาสตร์มีความเห็นต่างกันในการถือเป็นหลักฐานทางศาสนา” (อ้างแล้ว เล่มที่ 1 หน้า 552)

1.4 “อัล-กียาส หมายถึง การนำข้อปัญหาที่ไม่มีตัวบทระบุถึงข้อชี้ขาดทางศาสนาไปเปรียบเทียบกับข้อปัญหาที่มีตัวบทระบุถึงข้อชี้ขาดทางศาสนาเอาไว้แล้ว เนื่องจากทั้ง 2 ข้อปัญหานั้นมีเหตุผลในข้อชี้ขาดร่วมกัน” (al-Zuhayli; 1996 : 553)

2.1 อัลอิสติหฺซาน ความหมายทางภาษาหมายถึง การจัด หรือการถือว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นที่ดี หรือการติดตามหนทางที่ดี ความหมายทางวิชาการหมายถึง การตัดขาดจากบทบัญญัติที่คล้ายคลึงกัน จองปัญหาโยหันไปใช้บทบัญญัติอย่างอื่น ซึ่งมีลักษณะที่ตรงกันข้ามกับ “กียาส” ที่เป็นผนวกปัญหาที่คล้ายคลึงกับปัญหาที่มีตัวบททุกม เพื่อใช้บทบัญญัติเดียวกัน

2.2 อัลมะศอลิห อัลมุรสาละฮฺ หรืออัลมะศอลิห ความหมายทางภาษาหมายถึง ผลประโยชน์ อัลมุรสาละฮฺ ความหมายทางภาษาหมายถึง สิ่งที่ถูกปล่อยละเลยโดยไม่มีการกล่าวถึงความหมายทางวิชาการหมายถึง ผลประโยชน์ต่างๆ ที่ไม่มีตัวบทกล่าวถึง

2.3 อัลอิสติศหาบ ความหมายทางภาษาหมายถึง ขอดิตตามหรือการติดตามเป็นประจำ โดยไม่แยกจากกันความหมายทางวิชาการหมายถึง การยึดเหตุผลด้วยการถือว่า การที่ไม่มีหลักฐานเพื่อนยืนยันว่าไม่มีหุกุมที่ถูกกำหนดด้วยหลักฐานนั้น ยังคงมีผลต่อไป

2.4 อัลอูรฟุ ความหมายทางภาษาหมายถึง ความต่อเนื่องและติดต่อกันของสิ่งหนึ่งสิ่งใด ความหมายทางวิชาการหมายถึง สิ่งที่มีสติอยู่ในใจมนุษย์ ซึ่งเป็นที่ยอมรับโดยสัตยาตญาณอันเที่ยงตรงและเป็นที่ยอมรับร่วมกันในหมู่มนุษย์อย่างแพร่หลาย ทั้งที่เป็นคำพูดหรือการกระทำ

2.5 อัลเศาะหาบีย ความหมายทางภาษาหมายถึง สหายหรือเพื่อนความหมายทางวิชาการหมายถึง บุคคลที่พบเห็นท่านนบีในขณะที่ตัวเองเป็นมุสลิม ทั้งได้ติดตามท่านนบีเป็นเวลาช้านาน

2.6 อัลซารออิฮฺ ความหมายทางภาษาหมายถึง หนทางที่จะนำไปสู่สิ่งใดสิ่งหนึ่งความหมายทางวิชาการหมายถึง การกระทำใดๆ ก็ตามที่ไม่ได้เป็นการกระทำที่ต้องห้ามโดยตัวเองของมันเอง แต่

การกระทำดังกล่าวนั้นนำไปสู่สิ่งต้องห้าม การกระทำดังกล่าวนั้นถือว่าต้องห้ามด้วย โดยใช้หลัก สัด ดูชชะรีอะฮ์หรือการปิดหนทางที่จะนำไปสู่สิ่งต้องห้าม

2.1.6 พิกษ์ยุคปัจจุบัน : วิชาพิกษ์กับการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

เมื่อวิวัฒนาการของกฎหมายอิสลามได้เริ่มต้น ในสมัยท่านศาสดามุฮัมมัดคือลัลลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม ได้ยุติลงในยุคแห่งการลอกเลียนแบบ เนื่องจากนักกฎหมายมุ่งเน้นการค้นหาเหตุผลของข้อชี้ขาด ต่าง ๆ ของนักกฎหมายยุคก่อนที่ตกทอดมาเพื่อนำข้อชี้ขาดดังกล่าวมาประยุกต์ใช้กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในยุคหลัง เรียกวธีการนี้ว่า การอิจญ์ติฮาดในขอบเขตของมัซฮับ นักกฎหมายอิสลามยุคนี้พิจารณาการให้นำหนักของแต่ละความเห็นที่ขัดแย้งกันในหมู่นักกฎหมายภายในมัซฮับทั้งในด้านความเห็น เหตุผล และหลักฐาน

ยุคนี้เป็นยุคแห่งการคลั่งไคล้ในมัซฮับที่สังกัด มีการเขียนตำราเปรียบเทียบระหว่างมัซฮับ เพื่อศึกษาข้อขัดแย้ง โดยนำหลักฐานของทุกฝ่ายมาเปรียบเทียบ และมักให้ความเห็นว่ามัซฮับที่ตนเองสังกัด มีหลักฐานที่มีน้ำหนักมากกว่าเสมอ ถึงแม้โดยข้อเท็จจริงแล้วจะมีน้ำหนักอ่อนกว่าก็ตาม

การเขียนตำราพะตาวา⁷ ในแนวดังกล่าวมีมากมาย เช่น กิตาบอันนาวาฮิล ของท่านอาบิลลัยษ อัชชะมร์กอนดีย (เสียชีวิต ฮ.ศ.373) หนังสือฟาตาวาอัลฮักกอนียะฮุ ของท่านกอฎีข่าน (เสียชีวิต ฮ.ศ.592) หนังสือฟาตาวาอัซซอฮ์ริยะฮุ ของท่านซอฮ์รุดดีนอบีบักร์ (เสียชีวิตฮ.ศ.619)

หลังจากนั้น จนกระทั่งราว ฮ.ศ. 1100 กฎหมายอิสลามประสบความสำเร็จอย่างรุนแรง การเขียนตำรากฎหมายมีน้อยมาก นักกฎหมายเพียงแต่ทำการย่อหรือขยายความตำราที่มีอยู่เดิมแล้ว ยุคนี้ถือเป็นยุคตัวบท (*النص*) ส่วนหนังสือกลายเป็นรหัสลับ ซึ่งตัวบทเหล่านี้ต้องอาศัยการขยายความ (*الشرح*) และแก้ไขรหัสลับอีกครั้งหนึ่งในหนังสือหนึ่งเล่มประกอบไปด้วยตัวบทการขยายความ การเพิ่มเติมการขยายความ (*อัลหาชียะฮ์*) ซึ่งการขยายความมักจะโต้แย้งกันในเรื่องสำนวนโวหารมากกว่าเนื้อหาของเรื่อง ตำรากฎหมายอิสลามที่ตกทอดมาจากยุคก่อน ๆ จึงขาดการเหลียวแลเอาใจใส่

อย่างไรก็ตามท่ามกลางความตกต่ำเช่นนี้ ปรากฏมีนักวิชาการอิสลามที่มีผลงานโดดเด่นในการพัฒนากฎหมายอิสลาม ต่อต้านการลอกเลียนแบบอีกทั้งเรียกร้องให้ผู้มีความรู้ความสามารถทำการอิจญ์ติฮาด ผู้ที่มีบทบาทมากที่สุดในการนี้ คือ ท่านอิหม่ามอับนูดัยมียะฮุ (al-Hajj, 1992 : 457-458) ในสมัยของท่านทั้งสอง ประชาชาติอิสลามตกต่ำอย่างรุนแรง อีกทั้งมีข้าศึกศัตรูจากภายนอกมายึดครองหัวเมืองต่าง ๆ ของอาณาจักรอิสลาม มุสลิมแตกแยกกันเอง ในระหว่าง

⁷ พะตาวา (พหูพจน์ของคำว่า พิตวา) หมายถึง การตอบปัญหาทางศาสนาหรือทางกฎหมายที่เป็นที่สงสัย (Majma' al-Lughah al-'Arabiah ,1993 : 462)

กลุ่ม และมีข้อขัดแย้งต่าง ๆ ท่านจึงเห็นว่า จะต้องหันกลับคืนสู่อัลกุรอาน สุนนะฮ์ที่ถูกต้องและความเห็นของเหล่าเศาะฮาบะฮ์เท่านั้น” (‘Ubbadah , 1968 : 300)

“หลังจากนั้นท่านอิหม่ามมุฮัมมัด บินอับดุลวะฮฮาบ (ฮ.ศ.1114-1206) แห่งแคว้นนัจด์ ผู้ซึ่งได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของท่านอิหม่ามอิบน์ตุัยมียะฮ์จากการอ่านตำราที่ท่านได้เขียนไว้ ท่านเห็นว่าประชาชาติอิสลามจะเข้มแข็งได้ ก็ต่อเมื่อได้หวนคืนสู่แนวทางของบรรพชนในยุคแรกเท่านั้น” (‘Ubbadah , 1968 : 301-302)

“ในเยเมนมีอิหม่ามอฮ์เซกาเนีย (ฮ.ศ.1172-1250) เป็นผู้ดำเนิรในแนวคิดเดียวกับท่านอิหม่ามมุฮัมมัด บินอับดุลวะฮฮาบ ท่านได้วินิจฉัยข้อขัดแย้งทางศาสนาตามความเข้าใจอัลกุรอานและสุนนะฮ์ของท่าน ถึงแม้จะขัดแย้งกับมัซฮับทั้งสี่ก็ตาม” (‘Ubbadah, 1968 : 302)

“การเรียกร้องสู่การปฏิรูปกฎหมายอิสลาม เจริญรุ่งเรืองแล้วจึงขยายไปอยู่หลายช่วง ในระยะหลังเมื่อประชาชาติอิสลามส่วนใหญ่ถูกต่างชาติเข้าปกครอง ทำให้รัฐบาลมุสลิมต้องลอกเลียนแบบกฎหมายตะวันตก ในโลกมุสลิมจึงเกิดนักปฏิรูปทางด้านศาสนาเรียกร้องให้หวนกลับคืนสู่อัลกุรอาน และสุนนะฮ์ และต่อต้านการยึดติดกับมัซฮับอิสลามสำนักใดสำนักหนึ่งเป็นการเฉพาะ มีการต่อต้านอุตริกรรมในศาสนา สิ่งมงามยไร้สาระที่มีอิทธิพลอยู่ในสังคมมุสลิม มีการเรียกร้องให้มุสลิมตื่นตัวหันกลับมายึดมั่นในศาสนา และขับไล่จักรวรรดินิยมออกไป ให้ปลดปล่อยจากพันธนาการของตำราที่เป็นปริศนา ให้มีการเรียบเรียงตำราที่สะดวกง่ายดายในการนำมาใช้ปฏิบัติ ให้นำส่วนดีของทุกมัซฮับอิสลามมาใช้โดยไม่ยึดติดกับสำนักใด ๆ เป็นการเฉพาะ” (al-Hajj , 1992 : 459)

“สิ่งที่นักปฏิรูปมุสลิมเรียกร้องได้ปรากฏชัดขึ้นในสมัยของท่านญะมาลุดดีนอัลอัฟฆอนีย์ (ฮ.ศ.1254-1314) เมื่อท่านได้เดินทางไปยังภูมิภาคต่าง ๆ ของโลกมุสลิม เพื่อพบกับนักคิดมุสลิมชั้นนำในทุก ๆ ประเทศจึงปรากฏศาสนศิษย์ผู้เผยแพร่แนวคิดของท่านมากมาย กลุ่มนักคิดเหล่านี้ได้ปฏิญาณว่า”

أقسم بالله العظيم أن أبذل ما في الوسع لإحياء الأخوة الإسلامية ،
وإنزالها منزلة الأبوة والبنوة الصحيحين ، وأن لا أقدم إلا ما قدمه
الدين .وَألا أؤخر إلا ما أخره الدين ، وألا أسعى قدما واحدة فيها
ضرر يعود على الدين كلياً أو جزئياً ، وأن أطلب الوسائل لتقوية
الدين الاسلامي ، عقلا ، وقدرة ، وأن أوسع معرفتي
" بالدين الاسلامي بكل نواحيه ، بقدر ما أستطيع "

ความว่า “ข้อ ๆ สาบานต่ออัลลอฮ์ผู้ทรงเกรียงไกรว่าจะทุ่มเทอย่างสิ้นสุดความสามารถ เพื่อความเป็นเอกภาพในหมู่มุสลิม ทำให้พี่น้องมุสลิมเป็นเสมือนบิดากับบุตรที่แท้จริง

ข้าจะไม่ปฏิบัตินอกจากสิ่งที่ศาสนาปฏิบัติ ข้าจะไม่ละเว้นนอกจากสิ่งที่ศาสนาละเว้น ข้าจะไม่ทำในสิ่งที่ทำให้เกิดโทษต่อศาสนา แม้จะมากหรือน้อยก็ตาม ข้าจะแสวงหาแนวทางที่ทำให้ศาสนามั่นคง ด้วยสติปัญญาและความสามารถ ข้าจะทุ่มเท ความพยายามที่จะศึกษาอิสลามในทุกด้านเท่าที่ข้าจะกระทำได้ ” (‘Ubbadah ,1968 : 303)

“นักปฏิรูปมุสลิมยุคปัจจุบันที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งยวดต่อพัฒนาการของกฎหมายอิสลาม คือท่านอิหม่ามหะสัน อัลบันนา (ค.ศ.1906 - 1949) ท่านได้เรียกร้องให้มีการกลับไปสู่อัลกุรอาน และสุนนะฮ์ที่ถูกต้อง เรียกร้องไปสู่การใช้กฎหมายอิสลามที่ครบวงจร ยูซุฟอัลกออฎอวีย์ กล่าวถึงการปฏิรูปสังคมมุสลิมยุคปัจจุบันว่า ประชาชาติอิสลามช่วงกลางศตวรรษที่14 แห่งอิเรเกห์ศักราช (คริสต์ศตวรรษที่ 20) ก่อนการก่อตั้งกลุ่มอิกวานมุสลิมีน ปรากฏว่าตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ ซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นเอกภาพของประชาชาติอิสลามถูกล้มล้างประเทศมุสลิมถูกแบ่งแยกให้กับประเทศผู้ล่าอาณานิคม กฎหมายอิสลามถูกยกเลิก กฎหมายต่างชาติถูกนำมาใช้แทน วัฒนธรรมต่างชาติเข้ามาครอบงำวัฒนธรรมมุสลิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่นักศึกษาระดับสูง ความเสื่อมโทรมเหล่านี้ประกอบกับความเน่าเฟะของประชาชาติมุสลิม ที่เป็นมรดกตกทอดมาจากยุคแห่งความตกต่ำและล้าหลัง ปรากฏว่าอัลลอฮ์ ตะอาลา ประสงค์ให้ประชาชาตินี้ได้ฟื้นฟูขึ้นมาใหม่โดยกลุ่มอิกวานมุสลิมีน ซึ่งก่อตั้งโดยอิหม่าม หะสันอัลบันนาท่านใช้เวลาประมาณครึ่งศตวรรษจนกระทั่งผลงานของท่านปรากฏชัดในทุกด้านและทุกภูมิภาคในโลกมุสลิม” (al-Qaradawi, 1992 : 3)

“ความพยายามเบื้องต้นในการฟื้นฟูกฎหมายอิสลามในยุคปัจจุบัน คือ การระบุในรัฐธรรมนูญว่าให้กฎหมายอิสลามเป็นแหล่งที่มาของกฎหมายต่างๆทั้งหมด และดำเนินการประมวลเป็นกฎหมาย ประมวลกฎหมายอิสลามฉบับแรก คือ หนังสืออัลอะห์กาม อัลอัตลียะฮ์ ซึ่งร่างโดยนักปฏิรูปมุสลิมในอาณาจักรออตโตมานียะฮ์ (Ottoman Dynasty) ในปี ฮ.ศ.1286/ค.ศ.1869 เพื่อพยายามจัดระบบการบริหารให้สอดคล้องกับกฎหมายอิสลาม ซึ่งเป็นประมวลกฎหมายที่เรียบเรียงตามแบบกฎหมายสมัยใหม่ ในด้านการเรียบเรียง การแบ่งประเภท การกำกับหมายเลขเป็นมาตรา ใช้ภาษาที่ง่าย และกำหนดเพียงความเห็นเดียวในแต่ละเรื่อง โดยไม่ระบุความขัดแย้งระหว่างความเห็นต่าง ๆ เพื่อความสะดวกในการตัดสินใจ ความ ประมวลกฎหมายฉบับนี้ เป็นกฎหมายแพ่งและพาณิชย์อิสลาม มีจำนวนทั้งหมด 1851 มาตรา ใช้ในอาณาจักรออตโตมานียะฮ์ ซีเรีย เลบานอน ปาเลสไตน์ และจอร์แดนตะวันออก” (al – Hajj , 1992 : 476) Wต่อมากฎหมายฉบับนี้ถูกยกเลิกการใช้ในอาณาจักรออตโตมานียะฮ์ เนื่องจากมีคัดค้านจากนักกฎหมายอิสลาม ที่เห็นว่าเป็นการกระทำที่ขัดแย้งกับหลักคำสอนของอิสลาม..รัฐบาลจึงหันไปเอากฎหมายของฝรั่งเศสและสวิสเซอร์แลนด์” (‘Ubbadah ,1968: 308)

“ในปัจจุบัน การปฏิรูปกฎหมายอิสลามปรากฏชัดเจนนยิ่งขึ้น โดยเฉพาะด้านการสอน การอบรม การตัดสินใจทางศาล และการพิทวา

การสอนกฎหมายอิสลามในปัจจุบันตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ได้เพิ่มวิชากฎหมายเปรียบเทียบเพื่อศึกษาข้อชี้ขาดทางศาสนา ในทัศนะของบรรดามุญาซฮิดทั้งสี่มัซฮับ และมัซฮับอื่น ๆ ของโลกมุสลิม โดยไม่ฝักใฝ่ในมัซฮับใด ๆ เป็นการเฉพาะ เพื่อเปรียบเทียบความเห็นต่าง ๆ พร้อมหลักฐานที่มาแล้วตัดสินว่ามัซฮับใดมีทัศนะที่น้ำหนักมากกว่า เพื่อให้ผู้คนได้ปฏิบัติอย่างสะดวกที่สุด” (‘Ubbadah , 1968 :314) “และมีการศึกษากฎหมายจากอัลกุรอานและสุนนะฮ์โดยตรง โดยกำหนดเป็นรายวิชาฟิกฮุลกีตาบ และฟิกฮุสสุนนะฮ์ เพื่อศึกษาวิธีการได้มาซึ่งข้อชี้ขาดทางศาสนา จากตัวบทของอัลกุรอานและสุนนะฮ์โดยตรง”

นอกจากการเรียนการสอนแล้ว นักปฏิรูปกฎหมายอิสลามได้ทำโครงการสร้างความใกล้ชิดระหว่างมัซฮับต่าง ๆ ในอิสลาม โดยศึกษากรณีที่นักกฎหมายอิสลามมีความเห็นขัดแย้งกัน และนำหลักฐานมาวิเคราะห์วิจารณ์ เพื่อให้ทุกฝ่ายมีความเห็นที่ตรงกัน และสรุปความเห็นที่มีน้ำหนักมากที่สุด และมีความเหมาะสมที่จะใช้ชี้ขาดคดีความต่าง ๆ คณะกรรมการสร้างความใกล้ชิดระหว่างมัซฮับอิสลามมีท่านชัยค้อับดุลหะมีดสาลิม (ค.ศ. 1872-1954) มุฟตีแห่งอียิปต์และชัยค้อฮัซซัร เป็นประธานคณะกรรมการชุดนี้ ได้สร้างผลงานเด่น ๆ ไว้มากมาย โดยเฉพาะในด้านลดการคลังไคล์ในมัซฮับและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างนักวิชาการอิสลาม ในโลกมุสลิมโดยเฉพาะท่าที่ตอบรับเชิงบวก จากประเทศที่ใช้มัซฮับอิสลามสังกัดชีอะฮ์อิมามียะฮ์ ชัยตียะฮ์ และฮาตะวียะฮ์ แต่คณะกรรมการชุดนี้ยุติบทบาทลงหลังการเสียชีวิตของท่านซึ่งเป็นประธานกรรมการ

อย่างไรก็ตาม “การทำงานของคณะกรรมการชุดนี้ถือเป็นก้าวอย่างที่สำคัญอย่างยิ่งในการปฏิรูปกฎหมายอิสลาม เป็นการสร้างฐานที่มั่นคง เพื่อให้ นักปฏิรูปผู้จะมาสานต่อแนวคิดนี้ต่อไปในอนาคต” (‘Ubbadah , 1968 : 299-318) ส่วนการพิทวา “ซึ่งมีอิทธิพลต่อการนำกฎหมายอิสลามไปใช้ในด้านต่าง ๆ ของชีวิตเป็นอย่างยิ่ง สำนักงานพิทวา แห่งอียิปต์ และมหาวิทยาลัยอัลอัซฮัร ซึ่งทำการวินิจฉัยปัญหาต่าง ๆ ที่ได้รับการสอบถาม โดยศึกษาและวิเคราะห์ความเห็นของบรรดามุญาซฮิด และเลือกความเห็นที่สะดวกต่อผู้คนมากที่สุด โดยไม่สังกัดความเห็นของมัซฮับใด ๆ เป็นการเฉพาะ” (‘Ubbadah , 1968 : 299-318) “ปัจจุบัน การศึกษากฎหมายอิสลามในสถาบันการศึกษาก็ดี การตัดสินคดีความในศาลและด้านการพิทวาก็ดี เป็นการใช่มุญาซฮิดโดยไม่ยึดติดกับมัซฮับใดๆเป็นการเฉพาะ แต่เป็นการเลือกทัศนะที่สะดวกและเหมาะสมที่สุด และถือว่ามีมัซฮับต่าง ๆ ล้วนมีที่มาจากอัลกุรอานและสุนนะฮ์ทั้งสิ้น” (al-Hajj ,1992:478)

2.1.7 การสอนวิชาฟิกฮ์

ซันญ์ มุฮำมัด ซาฮาตะฮ์ (ม.ป.ป.) “ได้เขียนในหนังสือเรื่องศึกษาศาสตร์อิสลามและกระบวนการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษา ซึ่งในเนื้อหาของหนังสือได้มีการอธิบายถึงการสอนวิชาฟิกฮ์ไว้ว่า จุดประสงค์ของการเรียนการสอนวิชาฟิกฮ์มีดังนี้

1. เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับบัญญัติต่างๆ ทางศาสนาที่ว่าด้วยกฎกติกา ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับพระเจ้าและกับสิ่งถูกสร้างอื่นๆ เรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งที่อัลลอฮ์ทรงพอพระทัยและที่พระองค์ไม่ทรงพอพระทัยต่อบ่าวของพระองค์ และสิ่งที่พระองค์ไม่ทรงให้บ่าวของพระองค์หันเหออกไป

2. เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความศรัทธาว่า หลักการเหล่านี้เป็นหลักการที่มาจากผู้ทรงรอบรู้ในสรรพสิ่ง และให้เกิดการยอมรับว่า กฎกติกาเหล่านี้เป็นแนวทางที่ดีที่สุดที่จะนำไปสู่การยำเกรงต่ออัลลอฮ์และเป็นวิธีสร้างระเบียบวินัยให้เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์และเป็นการจัดระเบียบสังคมเพื่อให้เกิดความสงบสุขอีกด้วย

3. เพื่อแสดงให้เห็นแก่นแท้ของความเป็นอิสลามที่ไม่ใช่เป็นเพียงศาสนาที่มุ่งเน้นทางด้านอิบาดะฮ์เพียงอย่างเดียว แต่อิสลามเป็นศาสนาที่ครอบคลุมการจัดระเบียบสังคมการเป็นอยู่ของมนุษย์ในทุกๆด้านอย่างเป็นระบบ

4. เพื่อให้เห็นถึงความแตกต่างของอิสลามกับลัทธิอื่นๆ ที่มีอยู่ ซึ่งสามารถมองเห็นได้ชัดว่าอิสลามให้ความสำคัญต่อทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของทางโลกหรือทางธรรม ให้ความสำคัญต่อสิ่งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม วัตถุและจริยธรรมอย่างเท่าเทียมกัน

5. เพื่อให้เห็นถึงคุณค่าของกฎหมายอิสลาม ความแตกต่างของกฎหมายอิสลามกับกฎหมายอื่นๆที่มนุษย์วางขึ้น

6. เพื่อป้องกันการแทรกซึมของแนวคิดที่ผิดๆ มิให้เข้าสู่แนวคิดของเยาวชนมุสลิม เพราะการเรียนการสอนฟิกฮ์อิสลามี่จะเป็นการทำลายช่องว่างที่มีอยู่ให้เต็มเปี่ยมไปด้วยความคิดเกี่ยวกับศาสนาที่ทรงคุณค่าให้แก่พวกเขาซึ่งจะช่วยป้องกันพวกเขามีให้หันเหไปยังสิ่งผิดเพี้ยนต่างๆ รอบตัว

7. เป็นการฝึกฝนให้ผู้เรียนได้มีโอกาสฝึกฝนการประกอบศาสนกิจด้วยวิธีการที่ถูกต้องและประดับพวกเขาด้วยคุณลักษณะการถ่อมตน และรำลึกถึงอัลลอฮ์อยู่เสมอ ซึ่งจะเป็นการเพิ่มความยำเกรงต่ออัลลอฮ์ให้เกิดขึ้นในจิตใจตลอดไป

8. เป็นการฝึกฝนจิตใจของผู้เรียนให้มุ่งมั่นสู่การอิบาดะฮ์ต่ออัลลอฮ์ ซึ่งจะเป็นการปลูกฝังพื้นฐานการรักษาความสะอาดทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจและภักดีต่ออัลลอฮ์ให้เกิดขึ้นในจิตใจของผู้เรียน

จากวัตถุประสงค์การจัดการเรียนการสอนฟิกฮ์อิสลามที่กล่าวมาจะพบว่า มีวัตถุประสงค์สองประการดังนี้คือ

1. เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับฟิกฮ์ หรือหลักการที่เป็นบัญญัติต่างๆ และกฎหมายต่างๆของอิสลาม

2. เพื่อให้ผู้เรียนสามารถดำเนินชีวิตสอดคล้องกับกฎต่างๆ ของศาสนบัญญัติ และให้พวกเขาได้มีโอกาสฝึกปฏิบัติจริง ไม่ใช่แค่เพียงการเรียนรู้ ซึ่งการนำหลักการไปใช้จริงในชีวิตประจำวันจะเป็นตัวชี้ให้เห็นว่าการเรียนการสอนประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด”

ส่วนจุดประสงค์อื่น ก็จะเป็นส่วนแยกย่อยไปจากสองประเภทที่กล่าวมา

สำหรับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนฟิสิกส์ ชั้นมัธยมศึกษา วิชาตะขะย (ม.ป.ป.) “ได้มีการอธิบายเป็นขั้นตอนไว้ดังนี้

1. ขั้นเตรียม ผู้สอนจะต้องอ่านทำความเข้าใจเรื่องที่จะทำการสอนก่อนที่จำเสนอบทเรียนให้กับผู้เรียน และเป็นการสร้างความพร้อมให้กับตัวเองก่อนการสอนจริงอีกด้วย ซึ่งบางครั้งประเด็นที่จะนำเสนออาจเป็นประเด็นใหม่ที่ผู้สอนเองยังไม่เข้าใจ หากมีการอ่านทำความเข้าใจก่อนสอน ผู้สอนเองก็จะมีโอกาสเตรียมและทำความเข้าใจโดยการเปิดดูหนังสืออ้างอิงที่เกี่ยวข้องหากจำเป็นก่อนที่จะเริ่มทำการสอน นอกจากนี้ผู้สอนจะได้เลือกวิธีสอนที่เหมาะสมกับบทเรียนว่าจะใช้การสอนในรูปแบบใดจึงจะเหมาะสมในการนำเสนอ ผู้สอนจะได้มีการจัดการสอนในแต่ละขั้นตอนได้อย่างต่อเนื่องไม่ติดขัด ในขั้นการเตรียมการสอนนี้ผู้สอนควรมีการเขียนแผนการสอนให้เรียบร้อยก่อนที่จะทำการสอน การเขียนแผนการสอนนับได้ว่าเป็นการเตรียมตัวที่ดีที่สุดสำหรับผู้สอน

2. ขั้นการนำเข้าสู่บทเรียน ซึ่งในการนำเข้าสู่บทเรียนสามารถทำได้โดยการสมมุติประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะเรียนขึ้นเพื่อเป็นการเรียกร้องความสนใจของนักเรียน

3. ขั้นการสอน ผู้สอนอาจเริ่มกิจกรรมการเรียนการสอนโดยการเสนอบทเรียนที่จะทำการสอน โดยเริ่มจากการนำเสนอตัวบทที่เป็นอายะฮ์อัลกุรอานและฮาดิษที่กล่าวถึงบทบัญญัติทางศาสนา และในขณะที่ทำการศึกษาอายะฮ์หรือฮาดิษ ครูผู้สอนจะคอยช่วยเหลือผู้เรียนให้สามารถนำหลักการจากอายะฮ์และฮาดิษในแต่ละเรื่อง ครูผู้สอนอาจใช้วิธีการนำเสนอในคำอธิบายหรือรายละเอียดจากหนังสือฟิสิกส์อื่นๆ ที่ตัวบทจากอัลกุรอานหรือฮาดิษยังไม่ได้กล่าวถึง จากนั้นครูผู้สอนก็อาจใช้วิธีป้อนคำถามไปยังนักเรียนเพื่อให้สามารถนำมาซึ่งหลักการที่กล่าวถึงในตัวบทแล้วทำการบันทึกลงในสมุดของแต่ละคน จากนั้นครูผู้สอนอาจให้นักเรียนอ่านบทเรียนจากหนังสือแบบเรียนเพื่อทำความเข้าใจสำนวนบางสำนวนหรือคำบางคำที่เป็นคำศัพท์ใหม่สำหรับนักเรียน ที่สำคัญสาระในบทเรียนจะเป็นหนังสืออ้างอิงเพียงหนึ่งเดียวที่อยู่กับนักเรียนตลอด เฉพาะฉะนั้นครูต้องแน่ใจด้วยว่าคำทุกคำสำนวนหรือสำนวนที่มีอยู่ในหนังสือแบบเรียนนักเรียนทุกคนต้องเข้าใจ

4. ขั้นการสรุปท้ายบท ในตอนท้ายของบทเรียนครูและนักเรียนช่วยกันสรุปบทเรียนเป็นการส่งท้าย แต่ต้องแน่ใจว่าบทสรุปในท้ายบทนั้นจะต้องครอบคลุมบทเรียนทั้งหมด ซึ่งการสรุปสามารถกระทำได้โดยการตั้งคำถามให้นักเรียนตอบและคำถามจะต้องครอบคลุมเนื้อหาทั้งหมดด้วย ซึ่งการใช้คำถามเพื่อหาข้อสรุปสามารถทำได้หลังจากที่ให้นักเรียนอ่านบทเรียน และสามารถแน่ใจได้ว่าการอ่านของนักเรียนถูกต้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เป็นตัวบท และคำถามจะต้องหลากหลาย

เพื่อผู้เรียนจะสามารถสะท้อนความเข้าใจออกมาให้ได้มากที่สุด ต้องเป็นคำถามที่กว้างไม่ใช่ถามเฉพาะสาระที่มีอยู่ในหนังสือแบบเรียนเพียงอย่างเดียว แต่ต้องครอบคลุมถึงประเด็นที่ได้อภิปรายในชั้นเรียนทุกประเด็นด้วย และท้ายสุดผู้สอนควรให้งานเพื่อเป็นการบ้าน ซึ่งอาจจะเป็นงานในบทเรียนที่เรียนผ่านไปแล้วหรือบทเรียนใหม่ที่กำลังจะเรียนในคาบเรียนต่อไป”

นอกจากนี้ ซันย์ มูฮัมมัด ซาฮาตะฮ์ (ม.ป.ป.) “ยังได้อธิบายถึงข้อควรระวังในการสอนวิชาฟิสิกส์ ไว้ดังนี้

1. การสอนวิชาฟิสิกส์อิสลามียี่ไม่ควรจำกัดอยู่แค่เพียงการเรียนรู้ทฤษฎีเท่านั้นแต่การสอนต้องมีทั้งทางทฤษฎีและการปฏิบัติไปพร้อมๆกัน ในภาคปฏิบัติครูผู้สอนควรให้การควบคุมดูแลและให้คำแนะนำอย่างทั่วถึง ผู้เรียนต้องมีส่วนร่วมในการฝึกปฏิบัติทุกคน และควรจะให้ผู้เรียนเป็นผู้นำเสนอคุณธรรมจริยธรรมแบบอย่างความเป็นมุสลิมที่ดีให้กับสังคม ภายใต้การดูแลของครูผู้สอน เพื่อให้ชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเขาเป็นไปด้วยบรรยากาศความเป็นมุสลิมที่ถูกต้องตลอดไป

2. ในแต่ละโรงเรียนควรมีสายิตเป็นของตนเอง นั่นก็เพื่อที่จะให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติศาสนกิจได้ในทันทีที่ได้เวลา ซึ่งอาจมีการวางแผนการสอนไว้ล่วงหน้าว่ากิจกรรมการสอนจะสอดคล้องกับเวลาการปฏิบัติจริงพอดีและสามารถปฏิบัติได้ในทันที

3. ทางที่ดีควรมีการจัดทำหนังสือแบบเรียนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นสำนวนภาษาประเด็นปัญหาที่จะศึกษา นั่นก็เพื่อความสะดวกและง่ายต่อการทำความเข้าใจของผู้เรียนต่อบทเรียน และที่สำคัญที่สุดคือผู้สอนจะต้องเข้าใจในประเด็นที่ทำการสอนอย่างถ่องแท้ทุกแง่มุมหรือไม่ก็ให้เข้าใจในประเด็นในเรื่องที่จะสอนให้ได้มากที่สุด เช่น เมื่อกล่าวถึงการจ่ายซากาตทรัพย์สิน ผู้สอนไม่ควรกล่าวถึงซากาตที่เป็น เงินทอง เหยียญ เงินหรือเหยียญทองเท่านั้น หรือกล่าวถึงในรูปแบบการชำระวัตซัวตวงในอดีตเท่านั้น แต่ควรจะคำนึงความเป็นปัจจุบันของสิ่งนั้นๆ ด้วย เช่น จะต้องกล่าวถึงมาตราเงินสมัยใหม่ของแต่ละภูมิภาคและอัตราการจ่ายซากาตด้วย มาตราการวัตซัวตวงที่เป็นปัจจุบัน ส่วนรายละเอียดจริงเกี่ยวกับการจ่ายอาจกล่าวถึงในระดับที่สูงกว่าต่อไป

4. การสอนฟิสิกส์อิสลามียี่ควรหลีกเลี่ยงความขัดแย้งทางมัซฮับหรือปรัชญาของแต่ละสำนัก เพราะการนำเสนอในรูปแบบดังกล่าวจะมีการนำเสนอในระดับอุดมศึกษาต่อไป

5. การนำเสนอบทเรียนควรเปิดกว้างให้นักเรียนทุกคนมีโอกาสร่วมอภิปรายในแต่ละประเด็นกันอย่างเต็มที่ ซึ่งการเปิดให้มีการแสดงความคิดเห็นอย่างเสรีนี้เป็นจุดประสงค์ของการเรียนรู้ในอิสลาม เพราะอิสลามเป็นศาสนาที่สอดคล้องกับปัญญา ซึ่งทั้งสองจะต้องไปด้วยกัน น้อยนักที่จะพบว่าหลักการทางศาสนาจะคู่คล้ายกับว่าขัดแย้งกับสติปัญญา แต่เมื่อXXXความเข้าใจจริงก็จะพบว่าสิ่งนั้นมิได้ขัดแย้งกับสติปัญญาแต่อย่างใด เช่น บัญญัติให้มีการจับหินดำในขณะที่ทำการฎอวาฟซึ่งมองดูด้วยผิวเผินแล้วไม่ปรากฏเหตุผลหรือประโยชน์ที่จะได้รับที่ชัดเจนในบัญญัติดังกล่าว แต่เมื่อ

ทำความเข้าใจให้ลึกซึ้งก็พบว่าบัญญัติดังกล่าวเป็นการทดสอบพลังศรัทธาของแต่ละคนว่าเป็นเช่นไร และเป็นการทดสอบว่าการภักดีต่ออัลลอฮ์ของเขามีอยู่อย่างต่อเนื่องหรือไม่อย่างไร

6. ในส่วนที่คิดว่าเป็นปมด้อยของอิสลามควรเปิดกว้างให้มีการวิเคราะห์วิจารณ์ เพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบและปรัชญาเบื้องหลังการบัญญัติในบทบัญญัตินั้น เช่น บัญญัติการหย่าร้าง การอนุญาตให้มีภรรยาได้หลายคนเพื่อให้ผู้ที่มีความเห็นขัดแย้งยอมรับและเห็นพ้องในหลักการด้วยสติปัญญา

7. ควรให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ฟิสิกส์อิสลามในประเด็นทางสังคมที่ส่งผลกระทบต่อสมาชิกของสังคมโดยตรง เช่น การกักตุนสินค้าเพื่อขายในราคาที่สูง เป็นต้น

8. ในการสอนเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอียาบาดัต (ศาสนกิจ) เช่นการละหมาด, การถือศีลอด, การจ่ายซากาตหรือการประกอบพิธีหัจญ์ ควรทำความเข้าใจในประเด็นต่อไปนี้เป็นหลักคือ

- ก. ค่านิยมของศาสนกิจนั้นๆ ทั้งทางด้านภาษาศาสตร์และทางด้านวิชาการ
- ข. ความสำคัญ คุณค่า ผลตอบแทนสำหรับผู้ถือปฏิบัติ ผลตอบแทนผู้ที่ละทิ้ง
- ค. วิธีปฏิบัติ ความหมายของอายะฮ์ที่เป็นหลักฐานอ้างอิง
- ง. ปรัชญาเบื้องหลังการปฏิบัติ (จุดประสงค์และประโยชน์ที่พึงจะได้รับ)

ในส่วนของค่านิยมและความสำคัญสามารถนำเสนอได้ในรูปแบบของบทนำซึ่งจะใช้เวลาในการนำเสนอไม่มากนัก ส่วนในสองข้อหลังคือวิธีปฏิบัติและปรัชญาของการปฏิบัตินับว่าเป็นสาระสำคัญของเรื่อง จะต้องให้ความสำคัญเป็นพิเศษ จะต้องนำเสนอในรายละเอียดอย่างครบถ้วน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถได้สาระที่ถี่ถ้วนชัดเจน เช่นการละหมาดเมื่อเสร็จสิ้นกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้เรียนสามารถทำการละหมาดได้อย่างถูกต้องและรู้ในเบื้องลึกเกี่ยวกับการละหมาด การถือศีลอด การจ่ายซากาตหรือการประกอบพิธีหัจญ์ก็เช่นกัน แต่การนำเสนอควรจำกัดอยู่แค่รายละเอียดของการปฏิบัติ ไม่ควรนำเสนอในส่วนที่เป็นความขัดแย้งทางทัศนะของนักวิชาการในแต่ละสำนัก และสุดท้ายคือในส่วนของปรัชญาเบื้องหลังการประกอบศาสนกิจ นับว่าเป็นส่วนที่สำคัญที่สุด และเป็นจิตวิญญาณของอียาบาดะฮ์ ซึ่งจะเป็นตัวบ่งบอกถึงผลที่มนุษย์พึงจะได้รับจากการปฏิบัติศาสนกิจ จึงต้องมีการนำเสนอในรูปแบบที่ละเอียดและยอมรับได้ด้วยสติปัญญา

9. ควรให้ความสำคัญต่อชมรมหรือชุมนุมต่างๆ ที่เกี่ยวกับศาสนาไม่ว่าจะเป็นในโรงเรียนหรือนอกโรงเรียน ครูผู้สอนจะต้องไม่มองข้ามสิ่งเหล่านี้ ควรมีการสนับสนุนให้มีการสัมมนาเกี่ยวกับฟิสิกส์อิสลามี่รายสัปดาห์รายเดือนหรือเป็นวาระตามแต่โอกาสจะอำนวย หรืออาจจะยึดเอาวันสำคัญทางศาสนาต่างๆ มาเป็นวาระของการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับศาสนา หรือเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่ทางสังคมจัดขึ้นในแต่ละวาระ ควรสนับสนุนให้มีการออกวารสาร จุลสาร นิตยสาร เพื่อเป็นกิจกรรมของชมรม กิจกรรมเหล่านี้อาจจัดขึ้นในหอประชุม หรือสถานที่ละหมาดในโรงเรียนหรือตามความสะดวกของแต่ละชมรม

ในส่วนของชมรมหรือชุมนุมศาสนานอกโรงเรียนครูผู้สอนควรแนะนำและสนับสนุนให้ผู้เรียนเข้าร่วมหรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าว หรือแนะนำนักเรียนให้ติดตามรายการต่างๆ ที่มีการนำเสนอผ่านสื่อทุกรูปแบบ เข้าร่วมหากมีโอกาสหรือไม่ก็ไปเยี่ยมเยียนซึ่งกันและกันเพื่อสร้างมิตรอันดีให้เกิดขึ้นระหว่างโรงเรียนหรือครอบครัว ซึ่งจะเป็นการปลูกฝังจิตวิญญาณของความเป็นพี่น้องกันให้เกิดขึ้นในจิตใจของนักเรียนอีกทางหนึ่ง”

2.1.8 การเรียนรู้ฝึกหัด

การใช้กระบวนการเรียนรู้ที่มีคุณภาพเป็นภาระหน้าที่อย่างหนึ่งของครู กระบวนการเรียนรู้สามารถทำได้ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน โดยทั่วไปกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนเป็นสถาบันการศึกษาอย่างเป็นทางการดำเนินการในชั้นเรียน การเรียนรู้ในชั้นเรียนต้องการความสามารถของครูในการจัดการรวมถึงความเป็นไปได้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ หนึ่งในนั้นการจัดการที่สามารถทำได้คือการจัดการที่นั่งและจำแนกนักเรียนตามลักษณะทางจิตวิทยา ตัวอย่างเช่นอารมณ์มีอิทธิพลต่อกระบวนการเรียนรู้ของคน ๆ หนึ่ง อารมณ์เชิงบวกจะเร่งกระบวนการเรียนรู้และบรรลุผล การเรียนรู้ที่ดีขึ้นในทางตรงกันข้ามอารมณ์ด้านลบอาจทำให้การเรียนรู้ช้าลงหรือหยุดได้ทั้งหมดดังนั้นกระบวนการเรียนรู้ที่ประสบความสำเร็จต้องเริ่มต้นด้วยการสร้างอารมณ์เชิงบวกในนักเรียน ความพยายามในการสร้างอารมณ์เชิงบวกในนักเรียนสามารถทำได้โดยการสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้สนุก ดังนั้นในการเป็นครูจึงจำเป็นต้องมีหลายคนข้อกำหนดที่ต้องเป็นไปตามข้อกำหนดทั้งด้านวิชาการและไม่ใช่วิชาการ Arief (2002 : 74), "... การเป็นนักการศึกษาไม่ใช่เรื่องง่ายเพราะนักศึกษามีบทบาทสำคัญมากในกระบวนการศึกษา การรับผิดชอบผลการศึกษาอยู่ในมือของนักศึกษามิใช่บทบาทของพวกเขาไม่สำคัญน้อยกว่าในระดับต่อไปของการศึกษา ดังนั้นความรับผิดชอบของนักการศึกษาจึงค่อนข้างหนักแต่ประเสริฐ " เช่นเดียวกับ Jalaluddin และ Abdullah Idi (2011 : 145) “ระบುವ่านักการศึกษาคือบุคคลที่มีความสามารถในการดำเนินการให้การศึกษาในสถานการณืทางการศึกษาเดียวเพื่อให้บรรลุเป้าหมายทางการศึกษาความเป็นมืออาชีพของครูจะต้องได้รับการสนับสนุนจากสามสิ่งที่สำคัญมาก ได้แก่ทักษะความมุ่งมั่นและทักษะ” (Suparlan, 2006 : 75) “บุคคลที่กลายเป็นนักการศึกษาจะต้องตอบสนองความต้องการในหมู่คนอื่น ๆ ผู้ใหญ่ที่รับผิดชอบสุขภาพร่างกายและจิตใจสามารถยืนอยู่คนเดียวและสามารถรับความเสี่ยงได้การกระทำทั้งหมดของเขา” (Jalaluddin และ Abdullah Idi, 2011 : 145) “ครูกลายเป็นหนึ่งในองค์ประกอบของมนุษยย์ในการเรียนรู้ฝึกหัดมีบทบาทในความพยายามที่จะสร้างทรัพยากรมนุษย์ที่มีศักยภาพในสนามพัฒนาการ ดังนั้นครูเป็นหนึ่งในองค์ประกอบในสนามการศึกษาต้องมีส่วนร่วมและวางตำแหน่งของมันในฐานะพนักงานมืออาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนที่กำลังเติบโต” Mastuhu

(1999 : 61) “ระบುವ่าการศึกษาใน madrasa จะสามารถทำได้ให้การสนับสนุนที่มีความหมายหากมาพร้อมกับวิธีการที่ทันสมัย ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องมีครูเพื่อให้ความรู้และสอนด้วยวิธีการที่สอดคล้องกับความท้าทายของอายุของนักเรียน "กิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียนเป็นการผสมผสานระหว่างองค์ประกอบของจุดประสงค์พฤติกรรมนักเรียนและครูส่วนตัว" (Riduwan, 2005 : 193) ความคิดเห็นนี้แสดงให้เห็นว่ามีการเชื่อมโยงระหว่างพฤติกรรมของนักเรียนในการเรียนรู้ด้วยบุคลิกภาพของครูที่ปรากฏในกระบวนการเรียนการสอน เพราะบุคลิกภาพของครูจะเป็นแรงผลักดันให้นักเรียนดั่งนั้นนักเรียนจะแรงจูงใจที่จะเห็นลักษณะของครู "บุคลิกของครูมีอิทธิพลโดยตรงและสะสมพฤติกรรมนักศึกษา พฤติกรรมที่มีอิทธิพล ได้แก่ นิสัยการเรียนรู้แรงจูงใจความมีระเบียบวินัยและความต้องการการเรียนรู้" (Riduwan 2005 : 192)

2.1.8.1 วัตถุประสงค์การเรียนรู้ฟิกฮ์

ฟิกฮ์เป็นหนึ่งในแง่มุมของการศึกษาศาสนาอิสลาม วัตถุประสงค์ของการศึกษาในศาสนาอิสลามโดยทั่วไปคือการสร้างความเป็นส่วนตัวชาวมุสลิมที่เชื่อฟังอัลลอฮ์ sw Tafsir (2000b : 15) “กล่าวโดยทั่วไปว่าการศึกษาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อตระหนักถึงความเป็นมนุษย์ผู้ที่มีสุขภาพแข็งแรงแข็งแรงมีทักษะฉลาดและพัฒนาอย่างเต็มที่อาจกล่าวได้ว่าจุดประสงค์ของการศึกษาคือเพื่อนำนักเรียนไปสู่ระดับวุฒิภาวะซึ่งจะทำให้นักเรียนมีความเป็นอิสระในชีวิตของเขาในสังคม” (Jalaluddin และ Abdullah Idi 2011 : 142) “ตามกฎระเบียบของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศาสนาของสาธารณรัฐอินโดนีเซียหมายเลข 2 ปี 2008 ได้รับการแสดงให้เห็นว่าเป้าหมายของการเรียนรู้ฟิกฮ์ใน tsanawiyah madrasah เป็นต่อไปนี้

1. รู้และเข้าใจหลักการของกฎหมายอิสลามในการควบคุมกฎและขั้นตอนของความสัมพันธ์ของมนุษย์กับอัลเลาะห์
2. ใช้งานและนำไปใช้บทบัญญัติกฎหมายอิสลามที่ถูกต้องในการดำเนินการนมัสการพระเจ้าและการเคารพบูชาทางสังคม ประสบการณ์เช่นนี้คาดว่าจะส่งเสริมการเชื่อฟังเพื่อดำเนินการตามกฎหมายอิสลามวินัยและความรับผิดชอบต่อสังคมภายในชีวิตส่วนตัวและสังคม

จะเห็นได้ว่า วัตถุประสงค์ของการสอนฟิกฮ์ใน tsanawiyah madrasah คือเพื่อให้นักเรียนสามารถรู้และเข้าใจพื้นฐานของกฎหมายอิสลามและขั้นตอนการปฏิบัติจากนั้นนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน การใช้กฎหมายอิสลามคาดว่าจะทำให้นักเรียนเป็นมุสลิมเสมอปฏิบัติตามกฎหมายอิสลามทั้งในครอบครัวและในชุมชน

2.1.8.2 วิธีการเรียนรู้วิชาฟิสิกส์

Djamarah (2010 : 46) กล่าวว่า” วิธีการเรียนรู้วิชาฟิสิกส์เป็นวิธีการที่ใช้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งใจไว้” Zuhairini (2004 : 94) ได้กล่าวว่า “เพื่อให้กระบวนการเรียนรู้ใช้งานได้จะต้องใช้วิธีการที่มุ่งเน้นกิจกรรมของนักเรียนและเกี่ยวข้องกับศักยภาพที่หลากหลายของนักเรียนที่มีร่างกายจิตใจอารมณ์และสติปัญญาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับความรู้ความเข้าใจอารมณ์และนักจิตวิทยาอย่างเหมาะสมสามารถใช้ได้หลายวิธี เช่น ทำให้เกิดความเคยชิน, เป็นแบบอย่าง, การทดลอง, ฝึกซ้อม/ฝึกสอน, การจำลอง, งานภาคสนาม, การสาธิตและงานกิจกรรมกลุ่ม เป็นต้น” Tafsir (2000 : 135) “ระบุว่าวิธีการเรียนรู้สามารถใช้วิธีการต่างๆ ซึ่ง Arief (2002 : 109) ได้กล่าวว่า “มีหลายปัจจัยที่ต้องพิจารณาในการเลือกและใช้วิธีการคือเป้าหมายที่จะประสบความสำเร็จความสามารถครูนักเรียนสถานการณ์และเงื่อนไขของการเรียนรู้เกิดขึ้นสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีอยู่และเวลาที่มีอยู่และความคิดและการขาดวิธีการครูสามารถเลือกวิธีการใช้ที่ถูกต้อง ต้องเลือกวิธีการพิจารณาสิ่งอื่น ๆ เกี่ยวกับสถานะของนักเรียนเป้าหมายที่จะประสบความสำเร็จสถานการณ์เครื่องมือที่มีอยู่ความสามารถของครูและธรรมชาติของสื่อการเรียนรู้”

นอกจากนี้ Basyiruddin Usman (2002 : 32) “กล่าวถึงการใช้วิธีการการเรียนรู้จะต้องเหมาะสมและสอดคล้องกับลักษณะของนักเรียน, วัสดุ, เงื่อนไขสภาพแวดล้อมที่การเรียนรู้เกิดขึ้น” Tafsir (2000 : 33-34) กล่าวถึง “ข้อควรพิจารณาที่ครูต้องพิจารณาเมื่อเลือกวิธีการเรียนรู้คือสถานะของนักเรียนวัตถุประสงค์ที่จะทำให้สำเร็จสถานการณ์เครื่องมือที่มีอยู่ความสามารถของครูและธรรมชาติของสื่อการเรียนรู้ซึ่งกลายเป็นส่วนประกอบที่มีฟังก์ชันเด็ดขาดความสำเร็จของการใช้กลยุทธ์การเรียนรู้ขึ้นอยู่กับวิธีของครูใช้วิธีการเรียนรู้เพราะกลยุทธ์สามารถทำได้เท่านั้นดำเนินการผ่านการใช้วิธีการเรียนรู้ ดังนั้นทุกคนที่เป็นครูต้องเข้าใจบทบาทและหน้าที่ของวิธีการในกระบวนการเรียนรู้เป็นอย่างดี”

2.1.8.3 สื่อการเรียนรู้ฟิสิกส์

สื่อการเรียนรู้เป็นองค์ประกอบหลักในกิจกรรมการเรียนการสอนเพราะสื่อการเรียนรู้นั้นต้องการให้นักเรียนเข้าใจ นักเรียนสามารถเรียนรู้วัสดุอุปกรณ์และเป็นแหล่งเรียนรู้ได้ตามต้องการ (Tafsir, 2000b : 21) “สื่อการเรียนรู้ คือ ตัวกลางที่ครูนำมาใช้เพื่อสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับผู้เรียน สื่อการเรียนรู้ไม่ใช่เพียงเป็นเครื่องมือที่ครูใช้ในการถ่ายทอดเนื้อหาไปยังผู้เรียนเท่านั้น แต่เป็นเครื่องมือเพื่อกระตุ้น ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้สัมผัสประสบการณ์การเรียนรู้ ในขณะที่เดียวกับยังเป็นตัวกลางในการสื่อสารความเข้าใจระหว่างครูผู้สอนกับผู้เรียน มุมมองของสื่อในปัจจุบัน

จึงไม่ใช่เพื่อเครื่องมือหรืออุปกรณ์สำหรับครูเพื่อใช้ประกอบการบรรยาย อธิบายเพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจเรื่องได้ดีขึ้น เร็วขึ้นเท่านั้น แต่สื่อจะก่อให้เกิดกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนได้สัมผัส ปฏิบัติจนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การนำสื่อการเรียนรู้มาใช้จะนำไปสู่การสร้างความหลากหลายของรูปแบบในการจัดการเรียนการสอน กระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้มากขึ้น ไม่จำกัดเพียงการนั่งฟังการบรรยายจากครูผู้สอนเท่านั้น ดังนั้นเมื่อครูต้องการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการจัดการเรียนการสอน สื่อจึงเป็นคำตอบต้นๆ เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เนื่องจากสื่อแต่ละชนิดก่อให้เกิดกิจกรรมการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ ได้ เช่น บัตร ไม่ใช่เพียงการนำมาใช้ประกอบคำอธิบายของครูเท่านั้น แต่สามารถนำไปใช้เป็นเกมการสอน หรือการสอนแบบอภิปราย การซักถามได้เป็นอย่างดี ขึ้นอยู่กับการออกแบบกิจกรรมของครูนอกจากนี้สื่อการสอนจะยังเป็นกลไกสำคัญประการหนึ่งที่กระตุ้นให้ครูผู้สอนมีการวางแผนการสอน การเตรียมการสอนที่ครอบคลุมรอบด้านก่อนที่จะมีการสอน ซึ่งแตกต่างจากการสอนแบบบรรยายที่ครูสามารถดำเนินการสอนได้โดยไม่ต้องเตรียมตัวล่วงหน้ามากนัก เพราะในการนำสื่อการสอนไปใช้จำเป็นต้องมีการจัดทำ เตรียมสื่อที่จะใช้ การวางแผน ออกแบบกิจกรรมที่เหมาะสมสำหรับสื่อที่เลือกใช้ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยเวลาสำหรับการดำเนินการ แต่ถึงแม้ครูจำเป็นต้องใช้เวลาในการเตรียมการสำหรับการนำสื่อไปใช้ แต่สื่อจะมีส่วนในการลดภาระของครูในการจัดการเรียนการสอนได้ อีกทั้งยังทำให้การสอนดังกล่าวมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และในอีกมิติหนึ่งผู้เรียนเองก็สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองโดยไม่จำเป็นต้องรอฟังคำบรรยายอธิบายจากครูเท่านั้น ส่งผลให้การเรียนรู้ของนักเรียนเกิดขึ้นได้ง่ายขึ้น หลากหลายรูปแบบมากขึ้นและเนื้อหาที่กว้างขวางขึ้น” (จารุวัจน์ สองเมือง, ม.ป.ป.) “จะเห็นได้ว่า สำหรับสื่อถือมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการนำมาใช้ในการเรียนรู้กับการสอนอิสลามศึกษา เพราะต้องยอมรับว่าในยุคของความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศในปัจจุบัน นักเรียนทุกคนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้อย่างง่ายดายไม่เหมือนการเรียนรู้ในสมัยก่อน ซึ่งข้อมูลมหาศาลที่นักเรียนสามารถเข้าถึงได้นั้นจำเป็นต้องอาศัยวิจรรย์ญาณในการรับข้อมูลด้วย และนักเรียนจำเป็นที่จะต้องได้รับการฝึกฝนในการรับสารเหล่านั้นด้วยเหตุนี้การสอนในปัจจุบันที่ยังคงเน้นรูปแบบการถ่ายทอดเนื้อหาด้านเดียวจากครูผู้สอน พบว่ามันอาจจะส่งผลเสียหลายประการ เช่น เป็นการสอนที่ไม่สามารถฝึกฝนให้นักเรียนมีทักษะในการคัดเลือก รับข้อมูลสารสนเทศ หรือนักเรียนจะเป็นคนที่อาจจะขาดทักษะในการสืบค้นข้อมูล เนื่องจากในการเรียนการสอนเป็นเพียงผู้รับสารจากครู เพราะครูเป็นช่องทางเดียวในการเข้าถึงข้อมูลสารสนเทศของนักเรียน ซึ่งแน่นอนรูปแบบเหล่านี้ส่งผลต่อคุณค่าของความรู้ที่ได้รับที่ไม่อาจจะขยายความรู้ให้ลึกซึ้งขึ้น กว้างขวางขึ้น ตลอดจนขาดทักษะในการประยุกต์ใช้ความรู้ที่ได้รับในการใช้ชีวิตประจำวันก็เป็นไปได้ทั้งสิ้น ฉะนั้น การปรับเปลี่ยนวิธีการจัดการเรียนการสอน โดยการนำสื่อมาประยุกต์ใช้อย่างชาญฉลาดจะเป็นกระบวนการสำคัญที่จะสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษา ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในระดับปอเนาะ โรงเรียนเอกชน หรือรวมไปถึงมหาวิทยาลัยก็ตาม

เพื่อให้กระบวนการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาสามารถนำพาผู้เรียนไปยังเป้าหมายสำคัญของการศึกษา และเพื่อให้การเปลี่ยนแปลงการจัดการเรียนการสอนบรรลุเป้าหมาย ควรต้องดำเนินการตามขั้นตอนในการออกแบบการจัดการเรียนการสอน ดังนี้ 1) ควรศึกษาวัตถุประสงค์ของการจัดการเรียนรู้ กล่าวคือ คนเป็นครูจะต้องทำการศึกษาร่างความชัดเจนเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ที่จะสอนว่าควรเน้นหนักให้ความสำคัญในด้านใดบ้าง โดยทั่วไปแล้วในแต่ละวิชามีเนื้อหาวิชาที่แตกต่างกัน ก็จะทำให้สื่อที่นำมาใช้ก็มีความแตกต่างกันไปด้วยเช่นกัน 2) วิเคราะห์ผู้เรียน กล่าวคือ ครูอาจจะต้องมีการวิเคราะห์ผู้เรียน เพราะสื่อจะต้องสามารถสร้างความสนใจให้กับผู้เรียนได้ ดังนั้นในการเลือกใช้สื่อผู้สอนจึงจำเป็นต้องเข้าใจถึงสภาพ ภูมิหลังของผู้เรียนด้วย เพื่อให้สื่อที่เลือกสอดคล้องกับความสนใจและกระตุ้นการเรียนรู้ของผู้เรียนได้ 3) ครูควรคัดเลือกสื่ออย่างเหมาะสม กล่าวคือ เมื่อครูมีความชัดเจนเกี่ยวกับเป้าหมายของการจัดการเรียนการสอนและคุณลักษณะของผู้เรียนแล้ว ในขั้นตอนนี้ครูจึงทำการคัดเลือกสื่อที่เหมาะสม ทั้งนี้สื่อแต่ละชนิดก็มีคุณภาพ ศักยภาพในการนำเสนอเนื้อหาแตกต่างกัน ดังนั้นในการคัดเลือกสื่อประเด็นสำคัญคือ สื่อที่เลือกจะต้องสามารถนำเสนอเนื้อหาได้อย่างถูกต้องและครอบคลุม และสามารถสร้างกิจกรรมเพื่อเป็นประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับนักเรียนได้ และ 4) พิจารณาถึงการออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอน ในขั้นตอนนี้ครูอาจจะต้องใช้ข้อมูลที่มีออกแบบขั้นตอนการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้สอดคล้องกับพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียน ซึ่งการออกแบบจะทำให้เห็นถึงแนวทางการนำสื่อการสอนมาใช้ โดยมีครูเป็นผู้คอยให้คำแนะนำและกำลังใจแก่นักเรียน ที่สำคัญ คือ การออกแบบควรครอบคลุมขั้นตอนต่างๆ ของการสอน คือ ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน ขั้นนำเสนอเนื้อหา ขั้นวิเคราะห์และประยุกต์ใช้ความรู้ ขั้นสรุปบทเรียน และขั้นประเมินผลการเรียนรู้ด้วย”

2.1.8.4 การประเมินผลการเรียนรู้พิภย

ความสำเร็จของการเรียนรู้พิภยสามารถทราบได้โดยทำการประเมินนอกจากนี้การประเมินครูยังสามารถรู้ถึงประสิทธิภาพและการขาดการเรียนรู้ Tola (2003 : 4) “ได้อธิบายการประเมินนั้นเป็นกระบวนการที่สำคัญในการศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกระบวนการเรียนการสอนการประเมินไม่ได้ทำเพื่อกำหนดระดับความสำเร็จของผลลัพธ์การเรียนรู้เท่านั้น แต่เพื่อกำหนดระดับประสิทธิผลและประสิทธิภาพของโปรแกรมการศึกษาการประเมินผลการศึกษาในโรงเรียนค่อนข้างมีความสำคัญต่อการศึกษา ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการประเมินผล การประเมินจะดำเนินการตามความสามารถของนักเรียนในการเรียนรู้เนื้อหาการเรียนรู้ที่ได้รับ มีการกำหนดค่าสำหรับระดับความเชี่ยวชาญของนักเรียนซึ่งมักจะอยู่ในรูปของตัวเลข ฉะนั้น การประเมินผลในการเรียนรู้ไม่เพียงแต่วัดความสำเร็จของนักเรียนในการบรรลุผลการเรียนรู้หรือความสำเร็จในการเรียนรู้ แต่ยังมี

รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ที่ดำเนินการในแต่ละครั้ง ดังนั้นครูผู้สอนแต่ละคนไม่เพียงแต่ใช้เทคนิคการทดสอบเป็นเครื่องมือการประเมิน แต่ยังต้องใช้เทคนิคที่ไม่ใช่การทดสอบการประเมินจะต้องครอบคลุมรวมถึงด้านความรู้ความเข้าใจ (ความรู้) ด้านอารมณ์ (ทัศนคติ) และด้านจิต (ทักษะ)”

1. “เทคนิคการประเมินความรู้ความเข้าใจโดเมนความรู้ความเข้าใจเป็นโดเมนที่มีกิจกรรมทางจิต (สมอง) รูปทรงกลมความรู้ความเข้าใจที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการคิดรวมถึงมันความสามารถในการจดจำเข้าใจนำไปใช้วิเคราะห์สังเคราะห์และสามารถในการประเมิน ในโดเมนความรู้ความเข้าใจมีหกด้านหรือระดับของกระบวนการคิดเริ่มจากระดับต่ำสุดถึงระดับสูงสุด ทักษะหรือแง่มุมที่เป็นปัญหาคือความสามารถจดจำเข้าใจวิเคราะห์สังเคราะห์และสามารถประเมิน” (Sukmadinata 2005 : 7-39)

2. เทคนิคการประเมินผลทางอารมณ์ ลักษณะของผลลัพธ์การเรียนรู้ทางอารมณ์จะเห็นได้ในนักเรียนในพฤติกรรมต่าง ๆ เช่นความสนใจในวิชามีระเบียบวินัยในโรงเรียนแรงจูงใจสูงที่จะเรียนรู้เพิ่มเติมเคารพหรือเคารพครูเป็นต้นโดเมนทางอารมณ์นั้นยากที่จะวัดเช่นเดียวกับโดเมนทางปัญญาเนื่องจากในขอบเขตความสามารถด้านอารมณ์ความรู้สึกที่วัดได้นั้นได้รับหรือให้ความสนใจตอบสนองเคารพจัดระเบียบและกำหนดลักษณะของคุณค่าจึงเป็นไปตามเทคนิคการประเมินที่ครูใช้ คือการใช้เครื่องชั่งในการวัดโดเมนอารมณ์ของบุคคลสำหรับกิจกรรมของวัดถูกรวมถึงระดับทัศนคติ (Arikunto 2009 : 219) “ผลของรูปแบบนี้อยู่ในประเภททัศนคติคือบวกและเป็นกลางเทคนิคการประเมินที่ครูต้องพัฒนาเพื่อประเมินความสามารถนักเรียนในโดเมนอารมณ์เกี่ยวข้องกับทัศนคติของนักเรียนและความสนใจในการเรียนรู้ทางเทคนิค” นอกจากนี้ Arikunto (2009, p.220) “ได้อธิบายเทคนิคการประเมินโดเมนอารมณ์สามารถทำได้ผ่านสองสิ่งคือรายงานตนเองโดยนักเรียนที่ปกติทำโดยการกรอกแบบสอบถามและการสังเกตอย่างเป็นระบบโดยครูต่อนักเรียนอารมณ์และจำเป็นต้องมีแผนสังเกตเทคนิคการประเมินอารมณ์สามารถทำได้โดยการประเมินความสามารถของนักเรียนในเรื่องต่อไปนี้

- 1) การรับ (ให้ความสนใจ) รวมถึงความไวต่อสภาพอากาศการรับรู้ความตั้งใจและความสนใจ
- 2) การตอบสนองรวมถึงการตอบกลับอย่างเต็มใจเต็มใจที่จะตอบสนองความรู้สึกพอใจในการตอบสนองและปฏิบัติตามกฎ
- 3) เคารพรวมถึงการยอมรับคุณค่าจัดลำดับความสำคัญของคุณค่าและมุ่งมั่นที่จะมูลค่า
- 4) การจัดระเบียบรวมถึงการกำหนดแนวคิดการทำความเข้าใจความสัมพันธ์นามธรรมและจัดระเบียบระบบค่า

3. เทคนิคการประเมินจิตโดเมนจิตเป็นโดเมนที่เกี่ยวข้องกับทักษะหรือความสามารถมีเทคนิคการประเมินที่สามารถพัฒนาในโดเมนจิต”ตามที่ Arikunto (2009, p.223) ดังนี้:

- 1) การสังเกตโดยตรงและการประเมินพฤติกรรมของนักเรียนในระหว่างกระบวนการการเรียนรู้เชิงปฏิบัติเกิดขึ้น
- 2) หลังจากติดตามการศึกษา ได้แก่ การทำแบบทดสอบนักเรียนจะวัดความรู้ทักษะและทัศนคติ
- 3) เวลาหลังจากการเรียนรู้เสร็จสมบูรณ์และในภายหลังในสภาพแวดล้อมใช้งานได้เทคนิคการประเมินจิตสามารถทำได้โดยใช้การสังเกตหรือการสังเกต

2.1.8.5 กระบวนการเรียนรู้

กระบวนการศึกษาจะต้องดำเนินการโดยใช้ส่วนประกอบทั้งหมดที่เกี่ยวข้องเพื่อบรรลุเป้าหมายการศึกษาที่มีคุณภาพ ส่วนประกอบเหล่านี้มีความสัมพันธ์กันและมีอิทธิพลต่อกันด้วยและยังคงมีเป้าหมายเดียวกันเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ดีที่สุดแนวคิดของการเรียนรู้และการสอนจะรวมอยู่ในกิจกรรมเดียวเมื่อมันเกิดขึ้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนครูหรือนักเรียนนักศึกษาในการสอนอย่างต่อเนื่อง ในที่นี้คือที่การเรียนรู้และการสอนมีความหมายเป็นกระบวนการเรียนรู้ Sukardi (2013 หน้า 24) กล่าวถึงกิจกรรมการเรียนรู้ทั่วไปสิ่งที่ครูทำมีสามกิจกรรมหลักได้แก่

1. กิจกรรมเบื้องต้น คือ การเตรียมนักเรียนความเข้าใจส่งมอบวัตถุประสงค์การเรียนรู้และเนื้อหาที่ครอบคลุม
2. กิจกรรมหลัก คือ การสำรวจการทำอย่างละเอียดและการยืนยัน กิจกรรมการสำรวจรวมถึงนักเรียนที่เกี่ยวข้องเพื่อค้นหาข้อมูลการใช้งาน วิธีการสื่อและแหล่งต่าง ๆ กิจกรรมการทำอย่างประณีตรวมถึงการอำนวยความสะดวกนักเรียนดำเนินกิจกรรมผ่านการมอบหมายที่มีความหมาย กิจกรรมการยืนยันรวมถึงการให้ข้อเสนอแนะและการยืนยันผลการสำรวจและความประณีตของนักเรียน
3. กิจกรรมการปิด คือ กิจกรรมการปิดรวมถึงการสรุปหรือทำการประเมินติดตามและส่งมอบแผนการเรียนรู้ในที่ประชุมอันถัดไปการประเมินการวัดกระบวนการเรียนรู้สามารถทำได้ด้วยความสนใจกับการวางแผนและการเตรียมการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนแรงจูงใจการเรียนรู้ของนักเรียนมัลติโหมดและการใช้มัลติมีเดียการประเมินเกี่ยวข้องกับนักเรียนการเรียนรู้เกี่ยวข้องกับนักเรียนทุกคนการเรียนรู้ที่สนุกสานและความพอเพียงการเรียนรู้สิ่งอำนวยความสะดวก

2.1.8.6 ผลลัพธ์ของการเรียนรู้ฝึกช

Psychomotor (Purwanto 2009 : 46) “การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนหลังจากการเรียนรู้เป็นผลของการเรียนรู้ นักเรียนหลังจากการติดตามกระบวนการเรียนรู้จะทำให้เกิดความเชี่ยวชาญในการเรียนรู้วัสดุได้รับความเชี่ยวชาญของวัสดุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมของนักเรียน เป็นไปตามเป้าหมายการเรียนรู้ที่ตั้งใจไว้เสมอการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ความเข้าใจอารมณ์และจิต สำหรับประเภทของผลการเรียนรู้ตาม” Bloom และคณะตาม Sudjana (2008 : 55) “มีสามสิ่งคือ ความรู้ ความเข้าใจอารมณ์และจิต”

2.1.8.7 ปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้ฝึกช

Khodijah (2011, pp. 56-68) “ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้สามารถจำแนกได้เป็นสองอย่างดังนี้

1. ปัจจัยที่มาจากภายในนักเรียน ได้แก่ ปัจจัยทางสรีรวิทยาและปัจจัยจิตวิทยา ปัจจัยทางสรีรวิทยารวมถึงสถานะทางกายภาพและหน้าที่ทางสรีรวิทยาโดยเฉพาะ ปัจจัยทางจิตวิทยา ได้แก่ ความสนใจแรงจูงใจความจำและอารมณ์
2. ปัจจัยที่มาจากภายนอกของนักเรียน ได้แก่ ปัจจัยทางสังคมและปัจจัยไม่ใช่สังคม ปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ผู้ปกครองครูและเพื่อนหรือผู้คนรอบข้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ ปัจจัยที่ไม่ใช่สังคม ได้แก่ สภาพอากาศอุณหภูมิและสภาพอากาศเวลาสถานที่และอุปกรณ์การเรียนรู้”

Purwanto (1995 : 102) “ยังแยกปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ออกเป็นสองกลุ่มคือปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยทางสังคม ปัจจัยส่วนบุคคลเป็นปัจจัยที่มีอยู่ในสิ่งมีชีวิตรวมไปถึงวุฒิภาวะ / การเจริญเติบโตเชาวน์ปัญญาการฝึกอบรมแรงจูงใจและปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยทางสังคมเป็นปัจจัยที่มีบุคคลภายนอก รวมถึง ครอบครัวและวิธีการสอนเครื่องมือการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมและโอกาสที่มีอยู่”

Sardiman AM (2001 : 43-44) “กล่าวว่า การจำแนกประเภทของปัจจัยการเรียนรู้ทางจิตวิทยาดังต่อไปนี้

- 1) ระดับของความฉลาด / ความฉลาดของนักเรียน
- 2) ทักษะคตินักเรียน
- 3) ความสามารถของนักเรียน
- 4) ความสนใจของนักเรียน

5) แรงจูงใจของ

Sukmadinata (2005, p.265) “ได้กล่าวว่แรงจูงใจมีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้ความสำเร็จนักเรียนในการเรียนรู้ไม่เพียง แต่ถูกกำหนดโดยความสามารถทางปัญญา และยังรวมถึงแง่มุมทางอารมณ์โดยเฉพาะแรงจูงใจ ” ดังนั้นการดูแลสุขภาพนักเรียนจิตวิทยามีความสำคัญมากสำหรับนักเรียนแต่ละคนเพื่อให้สภาพจิตใจยังคงอยู่แข็งแรงจิตใจสดชื่นอยู่เสมอและกระตือรือร้นที่จะทำกิจกรรมการเรียนรู้” Sardiman AM (2001 : 83) “ระบุว่าลักษณะของคนที่มีแรงจูงใจที่แข็งแกร่งในหมู่คนอื่นทำงานอย่างขยันขันแข็งไม่ท้อใจอย่างรวดเร็วแต่งตั้งสนใจในปัญหาต่าง ๆ สนุกกับการทำงานการบำรุงรักษาความเห็นของเขามีความสุขที่จะแก้ปัญหาที่นักเรียนที่อยู่ในสภาพจิตใจที่ดีมักจะเรียนรู้ได้ง่ายและผลลัพธ์มีแนวโน้มที่จะพอใจ แต่นักเรียนเป็นเงื่อนไขทางจิตวิทยาไม่ดีจะประสบปัญหาในการเรียนรู้การคิดซ้ำผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ”

Basyiruddin Usman (2002,21) “กล่าวว่ากาการเกิดขึ้นของกระบวนการพฤติกรรมนักเรียนนักเรียนเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ของนักเรียนกับสภาพแวดล้อมของพวกเขา”

Arief (2002: 76) “อธิบายสภาพแวดล้อมนั้นถูกกำหนดโดยทุกสิ่งนอกนักเรียนแต่ละคนที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาและการศึกษา ในระบบการศึกษาอิสลามทั้งสามนั้นเป็นที่รู้จักกันดีสภาพแวดล้อมทางการศึกษา ได้แก่ สภาพแวดล้อมครอบครัวสภาพแวดล้อมโรงเรียนและสภาพแวดล้อมของชุมชน ครอบครัวเป็นสภาพแวดล้อมที่เด็ก ๆ รู้จักเป็นครั้งแรกตั้งนั้นประสบการณ์มากมายที่ได้รับจากสมาชิกหลายคนพบแนวทางและการศึกษานอกระบบที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนแม้แต่ครอบครัวมีบทบาทสำคัญในการสร้างบุคลิกภาพเด็กที่จะครอบกำหนด”

Dalyono (2005 : 130) “อธิบายครอบครัวที่เด็กได้รับการเลี้ยงดูและเลี้ยงดูมีอิทธิพลต่อการเจริญเติบโตและการพัฒนา โดยเฉพาะสถานะของเศรษฐกิจที่อยู่อาศัยบ้านใดรวมถึงระดับความสามารถในการดูแลผู้ปกครองก็มีขนาดใหญ่เหมือนกันผลต่อการเจริญเติบโตทางกายภาพของเด็ก ในขณะที่ระดับการศึกษาของผู้ปกครองมีอิทธิพลอย่างมากต่อการพัฒนาทางจิตวิญญาณเด็ก ๆ โดยเฉพาะบุคลิกภาพและพัฒนาการด้านการศึกษา”

Purwanto (1995 : 104) “อธิบายบรรยากาศและสถานการณ์ครอบครัวแตกต่างกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่กำหนดวิธีและขอบเขตการเรียนรู้ที่ประสบและบรรลุผลเด็ก ๆ สิ่งที่มีรวมอยู่ในตระกูลนี้คือการมีอยู่หรือไม่มีหรือว่างอยู่สิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นในการเรียนรู้มีบทบาทสำคัญเช่นกันบางครอบครัวร่ำรวยและบางครอบครัวก็ยากจน มีครอบครัวอยู่เสมอล้อมรอบด้วยบรรยากาศที่สงบและเงียบสงบ แต่ก็มีสิ่งที่ตรงกันข้ามที่นั่นคือครอบครัวประกอบด้วยพ่อแม่ที่มีการศึกษาและบางคนขาดความรู้ อยู่ที่นั่นครอบครัวที่มีแรงบันดาลใจสูงสำหรับเด็กบางคนเป็นเรื่องธรรมดาเท่านั้นสภาพแวดล้อมของโรงเรียนยังมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของนักเรียน”

Azra (1998 : 17) “สถานะครอบครัวมอบลูก ๆ ให้กับโรงเรียนดั่งนั้นโรงเรียนจึงสอนเด็ก ๆ เช่นเดียวกับที่เป็นไปได้ ผู้ปกครองไม่สามารถใช้การศึกษาได้มาตรฐานระบบและทั่วไป ดั่งนั้นโรงเรียนคาดว่าจะสามารถปรับปรุงการศึกษาของเด็ก โรงเรียนมอบลและเติมเต็มการศึกษาและการสอนที่ไม่ได้รับในครอบครัวโรงเรียนเป็นสถานที่ที่มีการชี้แนะและควบคุมการเรียนรู้ดั่งนั้นอาจกล่าวได้ว่าโรงเรียนแห่งนี้เป็นสถานที่ที่ดีและมีการจัดการเรียนการสอน เหตุนี้คือไม่ผิดถ้าผู้ปกครองยอมแพ้ให้ลูกได้รับการศึกษาโรงเรียนที่มีความรู้ที่ผู้ปกครองไม่สามารถสอนได้ดั่งที่ทราบกันดีว่าโรงเรียนเป็นสถาบันการศึกษาที่เป็นทางการซึ่งเป็นสิ่งสำคัญมากในการกำหนดความสำเร็จของการเรียนรู้ของนักเรียนสภาพแวดล้อมของโรงเรียนที่ดีสามารถกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้มากขึ้น สถานะของโรงเรียนรวมถึงวิธีการนำเสนอบทเรียนความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนเครื่องมือและหลักสูตรการเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนไม่ดีจะมีผลต่อผลลัพธ์การเรียนรู้ด้วยการมอบหมายโรงเรียนตั้งแต่ระดับประถมไปจนถึงระดับวิทยาลัยมีความสำคัญมากในการเตรียมเด็กเพื่อชีวิตชุมชน ไม่ใช่โรงเรียนในฐานะผู้บริโภคเท่านั้น แต่ยังรวมถึงผู้ผลิตและผู้ให้บริการเกี่ยวข้องกับการพัฒนาอย่างใกล้ชิด สภาพแวดล้อมของโรงเรียนเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างอิทธิพล ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน”

ฉะนั้น ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้นักเรียนเกิดผู้ที่ประสบความสำเร็จสูงและนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำหรือล้มเหลวดั่งนั้นครูจะต้องมีความสามารถและเป็นมืออาชีพในการคาดการณ์ความเป็นไปได้ปรากฏว่านักเรียนที่แสดงอาการของความล้มเหลวโดยพยายามที่จะรู้และเอาชนะปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้

2.2 การจัดการเรียนการสอน

การสอนมีความหมายหลายอย่างเช่น หมายถึง การถ่ายทอดความรู้ การฝึกให้ผู้เรียนคิดแก้ปัญหาต่าง ๆ การจัดสิ่งแวดล้อมและกิจกรรมเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ การจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ การสร้างหรือจัดสถานการณ์เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ การแนะแนวทางแก่ผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

สรุปแล้ว “การสอนจะมีลักษณะ ดังนี้ คือ มีการจัดดำเนินการของผู้สอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ โดยผู้เรียนทำกิจกรรมที่อาศัยกระบวนการ (process) ของสมอง เช่น ฟัง อ่าน พูด เขียนโยงความสัมพันธ์ เปรียบเทียบ เพื่อให้เกิดความรู้ดั่งกล่าว ผลการเรียนรู้อาจอยู่ในรูปของความเข้าใจการคิดวิเคราะห์ การประเมินผล ฯลฯ การจัดดำเนินการของผู้สอนอาจอยู่ในรูปบรรยาย อธิบายสาธิต หรือปฏิบัติให้ดูให้อ่านเนื้อหาสาระ ให้อภิปราย ให้ทำแบบฝึกหัด ให้ศึกษาจากสื่อต่าง ๆ” (บุญชม ศรีสะอาด, 2541, หน้า 2)

“2.2.1 แนวคิดพื้นฐานในการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณภาพที่ดีได้แก่

1. บรรยากาศ สิ่งแวดล้อม เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ครูควรพัฒนาและจัดอย่างเหมาะสม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความศรัทธา ซึ่งถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ต่ออย่างหนึ่งของการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ

2. การเรียนรู้ของผู้เรียนเกิดขึ้นได้ทุกแห่ง ทุกเวลา ต่อเนื่องยาวนานตลอดชีวิต การสอนในยุคปัจจุบันจะต้องเป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนรักที่จะเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เป็นการเรียนรู้ด้วยตนเอง ไม่ใช่การเรียนแบบมีครูสอน ครูจะช่วยให้เพียงช่วงหนึ่งของชีวิต จะต้องเรียนด้วยตนเอง

3. ผลของการเรียนรู้นั้นผู้เรียนสามารถนำไปสู่กระบวนการ การปฏิบัติจริงในชีวิตได้ ดังนั้นสิ่งที่จัดให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ควรเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน ให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริง สร้างความรู้เอง และค้นพบความรู้ได้ด้วยตนเอง เพื่อเป็นการเน้นว่าสามารถนำไปใช้ในชีวิตได้อย่างแท้จริง

4. การเรียนรู้ที่ดีจะเกิดการปฏิบัติจริง ด้วยการสัมผัสและสัมพันธ์โดยผู้เรียนเอง คือ ผู้เรียนควรจะได้มีโอกาสสัมผัสของจริง สถานการณ์จำลอง การได้ทดลองทำ การได้ร่วมในกระบวนการกลุ่ม จะทำให้ผู้เรียนรู้วิธีการอยู่ร่วมกันในสังคม และการแก้ปัญหาของชีวิตได้อย่างมีสติ และใช้ปัญญา กล่าวคือการจัดการเรียนการสอนควรเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (learner centered) ของการพัฒนา ให้ผู้เรียนได้เรียนตามความต้องการและให้โอกาสผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินกิจกรรมการพัฒนาตนเองให้ เต็มศักยภาพโดยครูเป็นผู้จัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมให้

5. ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านในชนบทที่มีอยู่อย่างมากมายหลายสาขามีค่าบ่งบอกถึงความเจริญมาเป็นเวลานาน การจัดกิจกรรมการเรียนตามหลักสูตรท้องถิ่น จะนำเอาทรัพยากรอันมีค่าของท้องถิ่นและภูมิปัญญาของท้องถิ่นชาวบ้านมาใช้ในการเรียนการสอน เช่น ด้านอาชีพเกษตรกรรม ดนตรี วรรณกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี อันจะส่งผลให้ผู้เรียนรู้จักท้องถิ่นของตน เกิดความรักผูกพันกับท้องถิ่น รวมทั้งใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการประกอบอาชีพด้วย

6. การเรียนรู้ของผู้เรียนไม่ใช่อยู่ที่การสอนและระยะเวลาที่ยาวนาน แต่แก่นแท้ของการเรียนอยู่ที่การเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญ การจัดการเรียนการสอนควรเป็นกระบวนการที่จัดให้ผู้เรียนได้รู้จักการเรียนรู้ วิธีแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง โดยใช้รูปแบบและเทคนิควิธีที่หลากหลาย”

2.2.2 การจัดการเรียนการสอนที่เน้นเป็นสำคัญ

นักการศึกษาได้ให้ความหมายของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญไว้ดังนี้

วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2541 : 11) ให้ความหมาย “การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ หมายถึง การจัดการเรียนการสอนที่มุ่งจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิต

เหมาะสมกับความสามารถและความสนใจของผู้เรียน โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและลงมือปฏิบัติจริงทุกขั้นตอนจนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง”

ประเวศ วะสี (2542 : 4) “ได้ให้ความหมายของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญไว้ว่า การจัดการเรียนรู้ที่เอาชีวิตจริงของผู้เรียนเป็นตัวตั้ง เรียนรู้เพื่อสร้างปัญญา ให้รู้จักตนเอง รู้จักโลก สามารถพึ่งตนเองได้ทั้งทางเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม อยู่ร่วมกันอย่างมีคุณภาพ เรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง มีความสุข สนุกสนาน และเกิดฉันทะในการเรียนรู้”

นวลจิตต์ เขาวงกตพิงศ์ (2542 : 16) “ให้ความหมายว่า การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ หมายถึง การสอนให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ (Participation) กับปรัชญาเบื้องต้นของการจัดการศึกษาที่ว่า ต้องจัดให้นักเรียนได้พัฒนาครบทั้งสี่ด้านคือ ด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ ด้านสังคม และด้านสติปัญญา ดังนั้นการสอนแบบให้นักเรียนเป็นสำคัญจึงต้องจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ทั้งสี่ด้าน”

ชนาธิป พรกุล (2543 : 50) “ให้ความหมายว่า การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ หมายถึง การเรียนรู้ที่เกิดจากการคิด การค้นคว้า การทดลองและการสรุป เป็นความรู้โดยตัวผู้เรียนเอง ผู้สอนจะเปลี่ยนบทบาทหน้าที่จากการถ่ายทอดความรู้มาเป็นผู้วางแผนจัดการ ชี้แนะและอำนวยความสะดวกให้กับผู้เรียน ดังนั้นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญจึงหมายถึง การจัดการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง”

จากการที่นักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายไว้มากมาย พอสรุปได้ว่า การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ หมายถึง การจัดกิจกรรมที่นักเรียนได้มีส่วนร่วมตั้งแต่วางแผนการเรียน กิจกรรมการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติ กระบวนการเรียนนักเรียนได้ฝึกทักษะ กระบวนการคิด นักเรียนได้ศึกษาด้วยตนเองมากขึ้น ได้ปฏิบัติจริงและประเมินความก้าวหน้าของตนเอง สามารถสร้างความรู้ด้วยตัวเอง สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ และความต้องการของผู้เรียน

2.2.3 หลักการจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ที่นักการศึกษาในปัจจุบันให้ความสำคัญ มีการรณรงค์ ส่งเสริมให้นำมาจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายดังนี้

1) ผู้เรียนมีบทบาทรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง

ผู้เรียนเป็นผู้เรียนรู้ บทบาทของครูคือ ผู้สนับสนุน (Supporter) และเป็นแหล่งความรู้ (Resource Person) ของผู้เรียน ผู้เรียนจะรับผิดชอบตั้งแต่เลือกและวางแผนสิ่งที่ตนจะเรียนหรือเข้าไปมีส่วนร่วมในการเลือก และจะเริ่มต้นการเรียนรู้ด้วยตนเอง ด้วยการศึกษาค้นคว้า รับผิดชอบการเรียนตลอดจนการประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง

2) เนื้อหาวิชามีความสำคัญและมีความหมายต่อการเรียนรู้

ในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ ปัจจัยสำคัญที่จะต้องนำมาพิจารณา ประกอบด้วยเนื้อหา ประสบการณ์เดิมและความต้องการของผู้เรียน การเรียนรู้ที่สำคัญและมีความหมายจึงขึ้นอยู่กับ สิ่งที่สอน (เนื้อหา) และวิธีที่ใช้สอน (เทคนิคการสอน)

3) การเรียนรู้จะประสบผลสำเร็จหากผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน

ผู้เรียนจะได้รับความสุขสนานจากการเรียนหากได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ ร่วมกิจกรรม ได้ปฏิบัติจริงด้วยตนเอง ได้ทำงานร่วมกับเพื่อนๆ ได้ค้นพบข้อคำถามและคำตอบ ใหม่ ๆ ประเด็นที่ท้าทายและความสามารถในเรื่องใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น รวมทั้งการบรรลุผลสำเร็จของงานที่พวกเขาเริ่มด้วยตนเอง

4) สัมพันธภาพที่ดีระหว่างผู้เรียน

การมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกลุ่มจะช่วยส่งเสริมความเจริญงอกงาม การพัฒนาความ เป็นผู้ใหญ่ การปรับปรุงการทำงาน และการจัดการกับชีวิตของแต่ละบุคคลสัมพันธภาพที่เท่าเทียมกัน ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันของผู้เรียน

5) ครูคือผู้อำนวยความสะดวกและเป็นแหล่งเรียนรู้

ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ครูจะต้องมีความสามารถที่จะค้นพบความต้องการที่แท้จริงของผู้เรียน เป็นแหล่งความรู้ที่ทรงคุณค่าของผู้เรียน และสามารถค้นคว้าหาสื่อวัสดุ อุปกรณ์ที่เหมาะสมกับผู้เรียน สิ่งสำคัญที่สุดคือ ความเต็มใจของครูที่จะคอยช่วยเหลือ โดยไม่มีเงื่อนไข ครูจะให้ทุกอย่างแก่ผู้เรียนไม่ว่าจะเป็นความเชี่ยวชาญ ความรู้ เจตคติและการฝึกฝน

6) ผู้เรียนมีโอกาสเห็นตนเองในแง่ที่แตกต่างจากเดิม

การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มุ่งให้ผู้เรียนเห็นตนเองในแง่มุมมองที่แตกต่างออกไป ผู้เรียนจะต้องมีความมั่นใจตนเองและควบคุมตนเองได้มากขึ้น สามารถเป็นในสิ่งที่อยากเป็น มีวุฒิภาวะสูงขึ้น ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตนเองให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมและมีส่วนร่วมร่วมกับเหตุการณ์ต่างๆ มากขึ้น

7) การศึกษา คือ การพัฒนาประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียนหลายๆ ด้านพร้อมกันไปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาผู้เรียนหลายๆ ด้าน คุณลักษณะด้านความรู้ ความคิด การปฏิบัติและด้านอารมณ์ความรู้สึกจะได้รับการพิจารณาไปพร้อมๆ กัน

2.2.4 รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนั้นมีวิธีการจัดการเรียนการสอนที่หลากหลายมากมาย แต่ละวิธีมีจุดเด่น จุดด้อย ตลอดจนข้อจำกัดในการเสริมสร้างประสบการณ์ ทักษะ

คุณลักษณะด้านต่างๆ ของผู้เรียน ครูผู้สอนต้องวิเคราะห์ เลือกใช้วิธีสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียน สอดคล้องกับจุดประสงค์ เนื้อหา ดังนั้นครูผู้สอนจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องศึกษาค้นคว้า ผักผ่อน ทดลองจนเกิดทักษะ ความชำนาญ เพื่อประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน

วัฒนาพร ระวังทุกข์ (2542 : 8) “ได้รวบรวมรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ CIPPA MODEL คือรูปแบบหนึ่งของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และกำลังได้รับความสนใจ ซึ่งมีรายละเอียดตามรูปแบบดังนี้

C - Construct คือ การให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเองโดยการศึกษาค้นคว้าหาข้อมูล ทาความเข้าใจ คิดวิเคราะห์แปลความ ตีความ สร้างความหมายสังเคราะห์ข้อมูล และสรุปเป็นข้อความรู้

I - Interaction คือ การให้ผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูล ความคิด ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน

P - Participation คือ การให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทั้งในด้านร่างกาย อารมณ์ ปัญญา และสังคมในการเรียนรู้ให้มากที่สุด

A-Application คือ การให้ผู้เรียนนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ หรือใช้ใน ชีวิตประจำวัน

แนวคิดการจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นแนวคิดผสมผสาน 5 แนวคิดหลัก ที่เป็นพื้นฐานของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การสร้างองค์ความรู้ใหม่ กระบวนการกลุ่มและการเรียนแบบร่วมมือ ความพร้อมในการเรียนรู้ การเรียนรู้ด้วยกระบวนการต่างๆ และการถ่ายโอนความรู้ ครูผู้สอนสามารถนำหลักการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญนี้ไปประยุกต์ใช้ได้หลากหลาย”

2.2.5 ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

“การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

ขั้นนำ / สำรวจความต้องการ

1. สำรวจความต้องการ / ความสนใจของผู้เรียน โดยการซักถาม สังเกต พูดคุย หรือทาแบบทดสอบก่อนเรียน

2. สร้าง / กระตุ้นความสนใจ

3. สำรวจพื้นฐานความรู้เดิม

ในการดำเนินการสำรวจความต้องการ ความสนใจของผู้เรียน ครูผู้สอนอาจจัด สถานการณ์ต่างๆ ให้ผู้เรียนได้เกิดความสนใจเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อนำไปสู่การค้นหาและเลือกหัวข้อที่

ตนสนใจ หรือให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในสิ่งที่ครูผู้สอนกระตุ้น ให้ผู้เรียนได้เกิดความสนใจในสิ่งที่อยากให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ โดยเชื่อมโยงสิ่งที่ผู้เรียนสนใจเข้ากับสาระการเรียนรู้ที่ครูวางแผนไว้ดังนั้น ในการวางแผนการจัดการเรียนรู้ จะต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ร่วมวางแผนการเรียนด้วย

ขั้นเตรียมการ

1. ครูเตรียมเกี่ยวกับสาระการเรียนรู้และองค์ประกอบอื่นๆ ที่เอื้อต่อการเรียนรู้
2. วางแผนงานวิชาการเกี่ยวกับการเรียนการสอน ในการเตรียมสาระการเรียนรู้ และองค์ประกอบอื่นๆ ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ครูผู้สอนต้องศึกษาหลักสูตร และจุดประสงค์ของการเรียนรู้เพื่อให้เข้าใจว่าหลักสูตรต้องการอะไรมีจุดประสงค์อย่างไร และทำไมจึงต้องการอย่างนั้น ส าหรับเป็นข้อมูลในการวางแผนการเรียนการสอน

การวางแผนจัดกระบวนการเรียนรู้ ควรจัดให้มีการต่อเนื่อง เชื่อมโยงกัน และหากเป็นไปได้ ควรจัดให้มีความเชื่อมโยงและบูรณาการแต่ละสาขาวิชาที่สัมพันธ์กัน เข้าด้วยกัน เพื่อช่วยให้การจัดการเรียนรู้ได้สอดคล้องกับวิถีชีวิตจริง และให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงให้มากที่สุด ทั้งนี้ครูต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ตามความสนใจและความถนัดด้วย

ขั้นดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

1. ชื่นนาเข้าสู่บทเรียน ขั้นนี้ครูควรใช้ประเด็นคำถามสถานการณ์ หรือกิจกรรมที่กระตุ้น หรือท้าทายให้ผู้เรียนเกิดความสงสัย และครูควรเป็นกัลยาณมิตรของผู้เรียนและทำให้ผู้เรียนรู้สึกว่าคุณครูคือเพื่อนที่ช่วยเหลือเขาได้ในทุกเรื่อง นอกจากนั้นครูจะต้องรู้จักผู้เรียนรายบุคคลเป็นอย่างดีเพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้ใช้ความถนัด ความสนใจ และลีลาการเรียนรู้ในการพัฒนาศักยภาพของแต่ละบุคคลและส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจังและกระตือรือร้น

2. ขั้นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ครูเป็นบุคคลที่สำคัญในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพมุ่งเน้นกิจกรรมและและสร้างบรรยากาศที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิต โดยใช้สื่อที่หลากหลายในลักษณะขององค์รวมที่เหมาะสมกับความสามารถในการเรียนรู้ และความสนใจของผู้เรียน คำนึงถึงการใช้สมองทุกส่วน (Whole Brain Approach) โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมเสนอกิจกรรมและลงมือปฏิบัติจริงทุกขั้นตอน สร้างความรู้ด้วยตนเอง รวมทั้งให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ ทั้งสมาชิกในกลุ่ม และสมาชิกระหว่างกลุ่ม เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้

3. ขั้นวิเคราะห์ อภิปรายผล องค์ความรู้ที่สรุปได้จากกิจกรรมการเรียนรู้ในขั้นนี้ครูและนักเรียนร่วมกันอภิปรายผลที่เกิดจากกิจกรรมการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์โดยเน้นให้ผู้เรียนเกิดการค้นพบองค์ความรู้ด้วยตนเอง ครูเป็นเพียงผู้สังเกต เพื่อให้ข้อมูลย้อนกลับเพื่อช่วยให้องค์ความรู้ที่ได้รับชัดเจน เป็นการเสริมแรง และกระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจการค้นหาคำความรู้ต่อไป

4. **ขั้นประเมินผล** การประเมินผลสำเร็จของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญที่สุดนั้น เป็นการประเมินที่มุ่งหวังผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยประเมินเกี่ยวกับการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน การสังเกตพฤติกรรม การร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ และการทดสอบควบคู่กันเพื่อค้นพบศักยภาพ จุดเด่นจุดด้อยของผู้เรียนเพื่อการพัฒนา และตรวจสอบว่ากระบวนการเรียนรู้ได้พัฒนาผู้เรียนตามจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดหรือไม่ นอกจากนั้นผลการเรียนของผู้เรียนจะเป็นตัวบ่งชี้ประสิทธิภาพการสอนของครูด้วย

ดังนั้นการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จะต้องวัดและประเมินให้ครอบคลุมทุกด้าน ทั้งในส่วนของกระบวนการและผลงาน ทั้งด้านความรู้ ด้านความรู้สึก และทักษะการแสดงออกทุกด้าน มีการวัดผลตามสภาพจริง โดยเน้นการวัดจากการปฏิบัติแฟ้มสะสมงาน ซึ่งในการประเมินผล สามารถประเมินผลระหว่างการเรียนการสอนและประเมินสรุปรวม

5. **ขั้นสรุปและนำไปประยุกต์ใช้** เป็นขั้นตอนการตกผลึกของกระบวนการเรียนการสอนรายบุคคล กล่าวคือ ผู้เรียนแต่ละคนจะเกิดการมองสิ่งต่างๆ อย่างเป็นองค์รวม มองอย่างเชื่อมโยง หยั่งรู้ เกิดการค้นพบตัวเองว่า มีความสามารถ มีจุดเด่น จุดด้อย ด้านใดซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ จะเกิดขึ้นกับ ผู้เรียนหลังจากที่เขาได้ดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ และการแสดงออกตามกระบวนการดังกล่าวข้างต้น ซึ่งพิจารณาได้จากการหาข้อสรุปจากบทเรียน โดยมีครูเป็นผู้ชี้แนะเพิ่มเติมการแลกเปลี่ยนวิธีการเรียนรู้ การสะท้อนความคิดการแสดงผลงาน การจัดนิทรรศการ การแสดงออกในลักษณะละคร การเข้ากักับคนอื่นได้ การเข้าใจผู้อื่น การเคารพสิทธิผู้อื่นตลอดจนการสร้างสรรค์ใหม่ๆ ที่จะเกิดประโยชน์ต่อสังคม ชุมชน และการดำรงชีวิตประจำวัน”

2.3 การเรียนการสอนตามรูปแบบของนบีมุฮัมมัด ﷺ

จากที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษางานวิจัยที่ผ่านมาโดยเฉพาะงานวิจัยของ ยุทธนา เกื้อกุล, (2550) ซึ่งได้ทำการศึกษาเรื่อง “วิทยาการสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ทำให้ผู้วิจัยสามารถนำองค์ความรู้เกี่ยวกับการเรียนการสอนตามรูปแบบของท่านนบีมุฮัมมัดเพื่อเป็นกรอบในการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งขอเสนอรายละเอียดของเนื้อหา ดังนี้

2.3.1 รูปแบบการสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ สามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. รูปแบบการสอนเป็นรายบุคคล
2. รูปแบบการสอนเป็นรายกลุ่ม (กลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่)

นบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ใช้ทั้งสองรูปแบบสลับกันไปตามสถานการณ์และเหตุการณ์ที่แตกต่างกัน โดยไม่ได้ยึดรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเป็นการเฉพาะ ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ทำการสอน ณ บ้านของท่าน บ้านของอัครอม บิน อบี อัลอัครอม มัสยิด และสถานที่ทั่วไปต่าง ๆ ส่วนเนื้อหาในการ

สอนก็มีความหลากหลาย โดยท่านได้มุ่งเน้นเนื้อหาการสอนตามพื้นฐานความรู้ที่มีความเหมาะสมของแต่ละบุคคล และตามเหตุการณ์และสถานการณ์ที่แตกต่างกันไป

การสอนทั้งสองรูปแบบของนบีมุฮัมมัด ﷺ ถึงแม้ว่าจะผ่านล่วงเลยมาประมาณ 1,400 กว่าปีแล้ว แต่รูปแบบการสอนของท่านก็ยังคงปรากฏอยู่ในรูปแบบการจัดการศึกษาในปัจจุบัน ซึ่งการจัดการศึกษาในปัจจุบันได้แบ่ง ออกเป็น 3 ระบบ ได้แก่ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยรวมแล้วการจัดการศึกษาทั้ง 3 ระบบข้างต้น มีรูปแบบการสอนที่คล้ายกับรูปแบบการสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ คือ การสอนแบบรายบุคคลและการสอนแบบรายกลุ่ม เช่นการจัดการศึกษาในระบบ เวลาสอนในห้องเรียนก็จะเป็นรูปแบบการสอนเป็นรายกลุ่ม ซึ่งเป็นรูปแบบการสอนคนกลุ่มใหญ่ แต่เวลานักเรียนทำผิด หรือนักเรียนฝ่าฝืนกฎระเบียบต่าง ๆ ของโรงเรียน ครูฝ่ายกิจการนักเรียนก็จะต้องเรียกนักเรียนดังกล่าวไปตักเตือน ซึ่งการตักเตือนดังกล่าวก็เป็นการสอนเป็นรายบุคคล ดังที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ปฏิบัติในสมัยของท่านมาแล้ว ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็นการจัดการศึกษาในระบบใด ก็คงหนีไม่พ้นรูปแบบการสอนทั้งสองของท่าน

2.3.2 ลักษณะวิธีสอนแบบต่าง ๆ ของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ

วิธีสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ มีความโดดเด่นและมีความหลากหลาย ผู้วิจัยขอสรุปวิธีสอนต่าง ๆ ที่สำคัญดังต่อไปนี้

1) วิธีสอนแบบบรรยาย

เป็นวิธีสอนที่ผู้สอนมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เรียนโดยผู้สอนได้เตรียมการค้นคว้ามาแล้วอย่างดี ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ใช้วิธีสอนแบบบรรยายในการอบรมสั่งสอนบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ที่ครอบคลุมศาสตร์ความรู้ต่าง ๆ ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จะใช้สื่อประกอบการสอนในการบรรยาย ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจง่ายและไม่สับสน กอปรกับได้เห็นทั้งภาพและได้รับฟังคำบรรยายในเวลาเดียวกัน การสอนแบบบรรยายเป็นวิธีสอนที่สะดวกและไม่ยุ่งยากสามารถใช้ได้กับผู้เรียนที่มีจำนวนมาก โดยเฉพาะท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สอนบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ทั้งกลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่ นอกจากนี้การสอนแบบบรรยายที่ดีจะต้องใช้เทคนิคการสอนประกอบในการบรรยาย ได้แก่ เทคนิคการเล่าเรื่อง เทคนิคการตั้งคำถาม เทคนิคการยกตัวอย่างประกอบ เทคนิคการเสริมแรง เป็นต้น

2) วิธีสอนแบบสาธิต

เป็นวิธีสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้แสดงให้เห็นบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ได้ดูเป็นแบบอย่าง เพื่อจะได้ปฏิบัติตามท่าน เช่น การสาธิตการอาบน้ำละหมาด การละหมาด และการประกอบพิธีหัจญ์ เป็นต้น แบบอย่างของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เป็นแบบอย่างที่ถูกต้องและสมบูรณ์และสามารถนำมาปฏิบัติใช้ได้ทุกยุคทุกสมัย ประหนึ่งดังดวงประทีปที่คอยส่องแสงนำทางให้กับมนุษยชาติ และวิธีสอนแบบสาธิตช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์โดยตรง เพราะเห็นสิ่งที่เรียนรู้อย่างเป็นรูปธรรม ทำให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้และจดจำในสิ่งที่สาธิตได้นาน

วิธีสอนแบบอภิปราย

เป็นวิธีสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ มีส่วนร่วมในการพูดคุยสนทนากับบรรดาเศาะหาบะฮฺ ﷺ ในเนื้อหาสาระต่าง ๆ และตามโอกาสและสถานการณ์ต่าง ๆ มากมาย เป็นการสอน บรรดาเศาะหาบะฮฺ ﷺ ให้ใช้สติปัญญา กระตุ้นให้คิด และรู้จักใช้สติปัญญาขบคิดในประเด็นปัญหาต่าง ๆ ดังนั้นวิธีสอนแบบอภิปรายส่วนใหญ่จะปรากฏในรูปแบบคำถาม ทั้งนี้เพื่อต้องการให้ผู้ฟังได้คิด และไตร่ตรอง เพราะความรู้จะได้มาโดยการตั้งคำถามที่เกิดจากการสงสัยและไม่เข้าใจ ดังที่บรรดาเศาะหาบะฮฺ ﷺ ได้เรียนถามท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ก็ได้ตอบพวกเขา และบางครั้งท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ก็ได้ถามคำถามพวกเขา แต่บรรดาเศาะหาบะฮฺ ﷺ ไม่ได้ตอบ ท่านจึงได้ตอบด้วยตัวของท่านเอง วิธีสอนแบบอภิปรายเป็นวิธีสอนที่ทำให้เกิดความรักและความสนิทสนมระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ซึ่งเป็นไปตามคำสอนอิสลามที่ได้ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีความรักและความปรองดองต่อกัน

4) วิธีสอนแบบฝึกฝนและปฏิบัติ

เป็นวิธีสอนที่มุ่งเน้นความรู้ควบคู่กับการปฏิบัติ โดยท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้อบรมสั่งสอนบรรดาเศาะหาบะฮฺ ﷺ ให้เรียนรู้วิธีการปฏิบัติศาสนกิจต่าง ๆ ด้วยระเบียบกฎเกณฑ์ที่ถูกต้อง ก่อนที่จะลงมือปฏิบัติ ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ไม่ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชาติของท่านได้เรียนรู้เพียงอย่างเดียว โดยมีได้ปฏิบัติ เนื่องจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ จะทรงลงโทษผู้ที่รู้แต่ไม่ปฏิบัติ และพระองค์ทรงลงโทษผู้ที่สั่งให้คนอื่นปฏิบัติแต่ตัวเองไม่ได้ปฏิบัติ อิสลามไม่ได้มุ่งเน้นการปฏิบัติแค่โลก ดุนยาหรืออาคิเราะฮฺเพียงโลกใดโลกหนึ่งเท่านั้น แต่ต้องปฏิบัติควบคู่กันไปทั้งสองโลกในเวลาเดียวกัน การสอนโดยการฝึกฝนและปฏิบัติทำให้เกิดผลโดยตรงต่อจิตใจของผู้เรียน ทำให้ความรู้ที่ได้ร่ำเรียนมามีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นด้วยการปฏิบัติและสามารถจดจำได้นานประกอบกับการเรียนรู้เพื่อการปฏิบัติ เป็นกฎเกณฑ์หนึ่งของความรู้ที่ถูกต้อง ซึ่งได้รับการตอบรับจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ นอกจากนี้ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ยังสนับสนุนให้หาเลี้ยงชีพด้วยตนเอง โดยมีให้ขอทานจากผู้อื่น และต้องฝึกฝนปฏิบัติให้เป็นกิจวัตรในทุกเรื่อง

5) วิธีสอนแบบใช้คำถาม

เป็นวิธีสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ถามบรรดาเศาะหาบะฮฺ ﷺ ในสิ่งที่ท่านต้องการนำเสนอและแจ้งให้ทราบถึงเรื่องราวต่าง ๆ และในขณะเดียวกันบางครั้งก็เป็นคำถามที่เกิดขึ้นจากบรรดาเศาะหาบะฮฺ ﷺ ที่ได้ถามท่าน เพื่อต้องการทราบความรู้บางสิ่งบางอย่างที่พวกเขาอยากรู้ ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ใช้วิธีสอนโดยการตั้งคำถามเพื่อต้องการให้บรรดาเศาะหาบะฮฺ ﷺ ได้คิดและไตร่ตรอง และได้ทราบถึงสิ่งที่พวกเขายังไม่รู้ เป็นวิธีสอนที่พัฒนากระบวนการคิด และพูดในเวลาเดียวกัน โดยท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จะตั้งคำถามตามระดับสติปัญญาของบรรดาเศาะหาบะฮฺ ﷺ โดยไม่ทำให้พวกเขารู้สึกลำบากใจในการศึกษาหาความรู้และค้นหาคำตอบด้วยตนเอง

6) วิธีสอนแบบตักเตือน

เป็นวิธีสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้อบรมสั่งสอนโดยการตักเตือนและชี้แนะบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ในโอกาสและสถานการณ์ต่าง ๆ เนื่องจากอิสลามเป็นศาสนาแห่งการตักเตือน โดยเป็นการตักเตือนให้ปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม และละเว้นความชั่ว การตักเตือนมีประโยชน์อย่างใหญ่หลวงในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพราะมนุษย์ทุกคนหลีกเลี่ยงไม่พ้นกับการกระทำความผิดและการหลงลืม ในหะดีษของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ส่วนใหญ่แล้วจะมุ่งเน้นเนื้อหาที่เกี่ยวกับการอบรมสั่งสอนและการตักเตือนประชาชาติของท่าน ดังคำภีร์อัลกุรอานที่เป็นข้อตักเตือนสำหรับมนุษยชาติ ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จะใช้โอกาสและเวลาที่เหมาะสมในการตักเตือน เพื่อต้องการให้พวกเขาได้รับฟังข้อตักเตือนอย่างตั้งใจและไม่รู้สึกเบื่อหน่าย การตักเตือนที่ดีต้องไม่ใช้เวลานานเกินไป ต้องสอดคล้องกับเวลาและสถานการณ์ มีเนื้อหาที่หลากหลาย ใช้สำนวนโวหารที่ชัดเจนเข้าถึงจิตใจของผู้ฟัง และต้องมีความรู้อย่างถ่องแท้ในเรื่องที่จะตักเตือน

7) วิธีสอนแบบตักเตือนและตักเตือน

เป็นวิธีสอนที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้ปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม และให้ห่างไกลจากความชั่ว ซึ่งเป็นวิธีสอนที่มุ่งเน้นตามจุดประสงค์เดิมของอิสลามและสอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ โดยสนับสนุนให้กระทำในสิ่งที่ดี และละเว้นความชั่ว เพื่อทำให้เกิดความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ทั้งนี้ในอัลกุรอานและสุนนะฮ์ได้กล่าวถึงอายะฮ์และหะดีษเกี่ยวกับตักเตือนและตักเตือนมากมาย แสดงให้เห็นว่า วิธีสอนดังกล่าวมีความสำคัญต่อมนุษย์อย่างยิ่งดังที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สนับสนุนให้ทำความดีและละเว้นความชั่ว กล่าวคือ การกระทำความดีแค่คิดภายในใจ พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ก็ตอบแทนผลบุญให้แล้ว และเมื่อปฏิบัติก็จะถูกบันทึกทุกหนึ่งความดีเพิ่มเป็น 10 เท่า จนกระทั่งถึง 700 เท่า ส่วนความชั่วที่กระทำก็จะถูกบันทึกเท่ากับความชั่วนั้น

8) วิธีสอนแบบอุปมาอุปมัย

เป็นวิธีสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ใช้สอนบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ เพื่อยกตัวอย่างเปรียบเทียบและอุปมาสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่งให้เข้าใจได้ง่ายและมีความชัดเจนมากขึ้นและส่งผลอันดีงามต่อจิตใจ ทำให้เกิดความรู้สึกว่าอยู่ใกล้และสัมผัสได้ การเปรียบเทียบของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ส่วนใหญ่จะเป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวมนุษย์ เช่น การส่งเสริมและสนับสนุนให้บริจาคทาน ห่างไกลจากการนินทาว่าร้าย การศึกษาหาความรู้ และความรักและความเมตตาระหว่างพี่น้องมุสลิม ฯลฯ เป็นการเปรียบเทียบให้ผู้ฟังเห็นภาพอย่างชัดเจน และมีความละเอียดในแต่ละสิ่งไม่ว่าจะเป็นสิ่งเล็กหรือสิ่งใหญ่ ทำให้ผู้ฟังจดจำได้ง่าย และสามารถเผยแพร่ต่อไปได้

9) วิธีสอนแบบเล่าเรื่อง

เป็นวิธีสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้นำเรื่องเล่าในอดีตมาเล่าให้บรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ได้รับฟัง โดยเป็นเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของประชาชาติในอดีต ประวัติของบรรดานบี

และเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจริง เพื่อเป็นคติสอนใจ ทางนำแห่งชีวิต และชี้นำสู่แนวทางที่ดี การเล่าเรื่องทำให้ผู้ก้มตั้งใจผู้อ่านและดึงดูดใจผู้ฟัง น่าติดตามและไม่เบื่อหน่าย และมีอิทธิพลอย่างสูงต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและการดำเนินชีวิตของมนุษย์

10) วิธีสอนโดยการแสดงเป็นแบบอย่าง

เป็นวิธีสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้แสดงออกถึงอิริยาบถของท่าน ไม่ว่าจะเป็นด้าน การพูด การกระทำ และการยอมรับของท่าน ซึ่งแบบอย่างดังกล่าวเป็นแบบอย่างที่เหมาะสมยิ่งที่ บรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ และประชาชาติในยุคหลังนำมาปฏิบัติตาม การสอนโดยการแสดงเป็นแบบอย่างของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เป็นการปฏิบัติให้บรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ได้เห็นและนำไปลอกเลียนแบบ โดยครอบคลุมถึงแบบอย่างด้านอิวาดะฮ์ ชะรีอะฮ์ อัคลาก และสังคม ฯลฯ ทำให้เห็นภาพชัดเจนปรากฏอยู่ตรงหน้าบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ และทำให้พวกเขาเห็นพฤติกรรมและอิริยาบถต่าง ๆ ของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ แล้วจึงนำมาปฏิบัติด้วยหลักการและกฎเกณฑ์ที่ถูกต้องนอกจากนี้ผู้ที่ มีหน้าที่เป็นผู้นำก็มีบทบาทอย่างยิ่งในการเป็นแบบอย่างที่ดีต่อผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชา

2.3.3 เทคนิคการสอนของนบีมุฮัมมัด ﷺ

เทคนิคในการสอนของนบีมุฮัมมัด ﷺ มีความหลากหลายและมีเอกลักษณ์โดดเด่น โดยมีเทคนิคการสอนที่สำคัญดังต่อไปนี้

1) เทคนิคการสอนแบบค่อยเป็นค่อยไปที่ละขั้นตอน

เป็นเทคนิคการสอนที่ดำเนินไปที่ละขั้นตอน จากสิ่งที่ง่ายสู่สิ่งที่ยาก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความลำบากใจ และสามารถเตรียมใจเพื่อยอมรับบทเรียนและบทบัญญัติต่าง ๆ ได้เป็นเทคนิคการสอนที่มีเนื้อหาเริ่มจากเรื่องหลักไปสู่เรื่องย่อย ซึ่งเป็นการนำเสนอสิ่งที่สำคัญมากที่สุดก่อน ต่อมาก็ได้นำเสนอเรื่องย่อยในแต่ละเรื่องตามลำดับขั้นตอนความสำคัญ เพื่อให้ผู้เรียนได้เห็นภาพที่ชัดเจน และทำให้ง่ายในการท่องจำและทำความเข้าใจ

2) เทคนิคการให้ความสำคัญต่อความแตกต่างระหว่างบุคคล

เป็นเทคนิคการสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้อบรมสั่งสอนบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ตามระดับสติปัญญาและความสามารถของพวกเขา โดยสังเกตจากคุณลักษณะต่าง ๆ เช่น ลักษณะเฉพาะตัว พฤติกรรม นิสัย และชีวิตความเป็นอยู่ เป็นต้น การให้ความสำคัญดังกล่าวสาเหตุสืบเนื่องจากว่าผู้เรียนแต่ละคนนั้นมีระดับสติปัญญาและความสามารถที่แตกต่างกัน หากสอนในเนื้อหาที่สูงเกินไปอาจทำให้ผู้ที่มีสติปัญญาต่ำกว่าเกิดความลำบากใจ และทำให้ไม่เข้าใจเนื้อหาอย่างถ่องแท้ และหากสอนในเนื้อหาที่ต่ำเกินไป อาจทำให้ผู้เรียนที่ฉลาดรู้สึกเบื่อหน่ายในการเรียน เพราะเขาได้เรียนรู้เนื้อหาดังกล่าวแล้ว ดังนั้นในเรื่องนี้ นบีมุฮัมมัด ﷺ ได้มุ่งเน้นให้เหล่าบรรดาผู้สอนทุกคนได้สอนผู้เรียนในสิ่งที่พวกเขาสามารถทำความเข้าใจได้ โดยสอนเนื้อหาที่อยู่ในระดับปานกลางระหว่างระดับสติปัญญาและความสามารถของผู้เรียนที่ฉลาดและไม่ฉลาด

3) เทคนิคการสร้างความสนใจ

เป็นเทคนิคการสอนที่ดึงดูดความสนใจของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนรู้สึกตื่นเต้นอยากเรียนรู้ ทำให้เกิดบรรยากาศในการเรียนการสอน ไม่รู้สึกเบื่อหน่าย และเป็นการกระตุ้นให้บรรดาเศาะหาบะฮฺ สนใจในสิ่งที่จะกล่าวต่อไปและพวกเขาจะไม่ลืมในสิ่งที่ท่านนบีมุฮัมมัด ได้กล่าวไว้ นอกจากนี้ก็จะเป็นการสร้างความสนใจโดยการตั้งคำถาม การเล่าเรื่อง การร้องอะนาซิด เป็นต้น ซึ่งการสร้างความสนใจดังกล่าวทำให้ผู้เรียนมีความสนใจในการเรียนรู้เพิ่มมากขึ้น

4) เทคนิคการใช้สื่อประกอบการเรียนการสอน

นบีมุฮัมมัด ได้ใช้สื่อสำหรับการใช้ในการอบรมสั่งสอนบรรดาเศาะหาบะฮฺ เพื่อให้พวกเขาสามารถเรียนรู้ได้เร็วและเข้าใจบทเรียนอย่างถ่องแท้มากขึ้น ทั้งนี้ก็สามารถจดจำบทเรียนได้นาน โดยไม่ลืมง่าย ท่านนบีมุฮัมมัด ได้บรรยายและใช้สื่อประกอบโดยการขีดเขียนลงบนผืนทรายเกี่ยวกับความเป็นจริงของมนุษย์ การเปรียบเทียบมุอฺมินประหนึ่งอาคารที่ยึดติดกัน โดยท่านได้ใช้นิ้วมือของท่านประสานเข้าด้วยกัน หรือการยกนิ้วชี้และนิ้วกลาง เพื่อเป็นสื่อให้รู้ว่าตัวท่านและผู้อุปการะเด็กกำพร้าจะอยู่ใกล้ชิดกันบนสรวงสวรรค์

5) เทคนิคการสร้างความเป็นมิตรกับผู้เรียน

เป็นเทคนิคการสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ได้สร้างความรัก ความใกล้ชิดและความเอาใจใส่ดูแลต่อบรรดาเศาะหาบะฮฺ ในการเรียนการสอนของท่าน โดยท่านมีคุณลักษณะที่สุ่มรอบคอบ อ่อนโยน ให้ความช่วยเหลือต่อพวกเขาเสมอ มีความประนีประนอมและเมตตากรุณา จนทำให้พวกเขาารู้สึกดีและให้ความสำคัญในสิ่งที่ท่านได้อบรมสั่งสอน ซึ่งนบีมุฮัมมัด ก็ได้ใช้เทคนิคดังกล่าวในการสนทนากับชาวอาหรับที่ปัสสาวะในมัสยิด และชายที่กล่าวร้ายการจามในขณะที่กำลังละหมาด โดยท่านไม่ได้ลงโทษหรือแสดงอาการโมโหแต่อย่างใดแต่ท่านใช้เทคนิคการสร้างความเป็นมิตรกับผู้เรียนในการสอนพวกเขา

6) เทคนิคการสอนแบบหยอกล้อ

เป็นเทคนิคการสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ได้หยอกล้อบรรดาเศาะหาบะฮฺ ในการอบรมสั่งสอน เพื่อให้บรรยากาศการเรียนการสอนดำเนินไปด้วยความสนุกสนานเพลิดเพลินและมีความสุข ท่านนบีมุฮัมมัด ได้หยอกล้อถึงเรื่องที่เป็นความจริงเท่านั้น และจะหยอกล้อตามโอกาสต่าง ๆ ที่เหมาะสม ดังที่ท่านได้หยอกล้ออุมัรฺ เกี่ยวกับความเศร้าโศกเสียใจที่นกของเขาได้ตายจากไป หรืออาจจะเป็นการหยอกล้อชายคนหนึ่งที่มาขออุฐูเพื่อขนสิ่งของสัมภาระของเขา การหยอกล้อดังกล่าวก็เพื่อคลายความโศกเศร้าและเสียใจ และทำให้จิตใจมีชีวิตชีวาขึ้น

7) เทคนิคการสอนโดยการเงิบและยอมรับ

เป็นเทคนิคการสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัด มีความเห็นสอดคล้องกับคำพูดและการกระทำของบรรดาเศาะหาบะฮฺ และแสดงออกด้วยการเงิบและยอมรับ โดยมีได้แสดงการคัดค้าน

แต่อย่างไรก็ตาม ดั่งที่ท่านเห็นด้วยกับคำกล่าวของสลมานที่เขาได้กล่าวแก่อบู อัดดาร์ดาอ ว่า “แท้จริงแล้วพระเจ้าของท่านมีสิทธิเหนือท่าน ตัวของท่านก็มีสิทธิเหนือท่าน และครอบครัวของท่านก็มีสิทธิเหนือท่าน ดังนั้น ท่านจงให้สิทธิแก่บุคคลที่เป็นเจ้าของสิทธิ” และเห็นด้วยกับการระงับมุขของอัมร บินอาศ ในคำคืนที่เหน็บหนาว เพราะเกรงว่าหากอาบน้ำแล้วจะทำให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพร่างกาย และการข่มของท่านก็เป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกให้รู้ว่า ท่านเห็นด้วย

8) เทคนิคการสอนโดยการสาบานยืนยัน

เป็นเทคนิคการสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สาบานยืนยันในสิ่งที่ท่านได้นำเสนอแก่บรรดาเศาะหาบะฮฺ ﷺ เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ เพื่อย้ำเตือนให้คิดและไตร่ตรองในสิ่งที่ท่านได้สาบาน ดั่งที่ท่านสาบานเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนในการให้สละมาระหว่างกัน เพื่อทำให้เกิดความรักและความปรองดอง และการสาบานว่าอิมานของบ่าวจะไม่สมบูรณ์จนกว่าเขาจะรักพี่น้องของเขาเท่ากับตัวของเขาเอง

9) เทคนิคการสอนแบบเน้นย้ำ

เป็นเทคนิคการสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวย้ำหลายครั้งในคำและประโยคเดิม โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้บรรดาเศาะหาบะฮฺ ﷺ ได้เล็งเห็นความสำคัญในสิ่งที่กล่าวถึงทำให้พวกเขาเข้าใจได้ง่าย และจดจำได้นาน ดั่งที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวเน้นย้ำคำพูดของท่านและการให้สละของท่านจำนวน 3 ครั้ง โดยเฉพาะการสอนเด็กระดับอนุบาลและประถมศึกษาครูผู้สอนต้องใช้เทคนิคการสอนแบบเน้นย้ำ เพื่อให้พวกเขาได้ยินหลายครั้ง จนทำให้พวกเขาจดจำได้ง่าย และฝังแน่นอยู่ในสมอง

10) เทคนิคการสอนตามกาลเทศะ

เป็นเทคนิคการสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สั่งสอนบรรดาเศาะหาบะฮฺ ﷺ ตามเหตุการณ์และสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เหมาะสม ดั่งที่ท่านได้สอนบรรดาเศาะหาบะฮฺ ﷺ ขณะที่ท่านกำลังเดินอยู่ในตลาด โดยท่านได้เปรียบเทียบความขะแยงของดิงหูเกาะที่ตายกับโลกดุนยาที่ไร้ค่า ณ พระองค์อัลลอฮฺ ﷻ หรือในหะดีษบทหนึ่งที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้เปรียบเทียบความเมตตาของแม่ต่อลูก กับความเมตตาของพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ที่มีต่อปวงบ่าวที่แตกต่างกันอย่างลิบลับ”

2.4 สถาบันปอเนาะในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

“ในสังคมของจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส จัดเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Culture diversity) ความหลากหลายนี้ครอบคลุมถึงเรื่องชาติพันธุ์ ภาษา ความเป็นอยู่ วิถีชีวิต ศาสนา และความเชื่อสำหรับด้านการศึกษาของชาวมลายูมุสลิมในพื้นที่ มีสถาบันศึกษาอิสลามที่เก่าแก่ที่สุด และมีบทบาทมากตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เรียกว่า "ปอเนาะ"

“ปอเนาะเป็นศูนย์รวมทางอัตลักษณ์ของชาวมลายูมุสลิม เป็นสถานศึกษาเรียนรู้คู่กับสังคมมุสลิมไทยมากกว่า 500 ปี ปอเนาะเป็นองค์ประกอบหนึ่งของกระบวนการพัฒนาและเปลี่ยนแปลง ที่เปรียบเสมือนกับเกียรติและศักดิ์ศรีที่อยู่คู่บ้านคู่เมืองของชาวมลายูมุสลิม แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม การเมือง การปกครองหรือเศรษฐกิจ แต่ปอเนาะก็ยังคงอยู่ในสังคมของชาวมลายูมุสลิมมาโดยตลอด จนถึงปัจจุบันใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้มีสถาบันศึกษาปอเนาะจำนวน 255 แห่ง” (ข้อมูลเดือนพ.ย. 2547) เป็นที่ทราบดีว่า “เหตุผลหนึ่งที่รัฐบาลต้องการจัดระเบียบโรงเรียนปอเนาะ เนื่องจากเหตุการณ์ความรุนแรงในชายแดนใต้เมื่อวันที่ 4 ม.ค. 2547 จนขยายกลายเป็นความรุนแรงที่มีสยิดกรือเซะวันที่ 28 เม.ย.ปีเดียวกัน และสะสมจนกลายเป็นเหตุการณ์ประท้วงที่สถานีตำรวจภูธรอำเภอตากใบ เมื่อวันที่ 25 ต.ค. เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น มีเยาวชนบางส่วนซึ่งเป็นนักศึกษาจากโรงเรียนปอเนาะร่วมประท้วง นอกจากนี้ ในประวัติศาสตร์ของเหตุการณ์ความรุนแรงในภาคใต้ มักมีคำว่าปอเนาะเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ตลอดเวลา โรงเรียนปอเนาะจึงถูกมองจากรัฐบาลและคนทั่วไปหรือสังคมภายนอก (Emic View) ว่าเป็นสถานศึกษาที่บ่มเพาะความคิดบ่อนทำลายความมั่นคงของชาติ เป็นสถานศึกษาที่ขาดการควบคุมดูแล ขาดระเบียบกฎเกณฑ์ และขาดมาตรฐานทางการศึกษาที่สำคัญมองว่าคนเรียนปอเนาะจะทำอะไรก็ได้” (อับดุลชะกูร์ บินซาฟีอี ดินอะ (อับดุลสุโก ดินอะ, 2550)

จากการศึกษาแนวคิด และงานวิจัยที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับ “ปอเนาะ” ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้นักวิจัยทราบข้อมูลว่าได้มีการศึกษาวิจัยมาแล้วในมิติต่างๆ ที่หลากหลาย ซึ่งงานวิจัยที่ผ่านมาได้นำเสนอเนื้อหาและสาระที่เกี่ยวกับแนวคิดปอเนาะที่แตกต่างกัน ทั้งในด้านของความหมายของสถาบันปอเนาะ และลักษณะกระบวนการจัดการเรียนการสอนของสถาบันปอเนาะ โครงสร้างพื้นฐานของสถาบันปอเนาะที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นและอัตลักษณ์ของคนไทยมุสลิมมลายูในพื้นที่ ซึ่งผู้วิจัยขอนำเสนอเนื้อหาที่เป็นประเด็นสำคัญเพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงแนวคิดและเนื้อหาเกี่ยวกับสถาบันปอเนาะ ดังนี้

2.4.1 ความหมายสถาบันปอเนาะ

จากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่ามีนักวิชาการได้ให้ความหมาย และแนวคิดเกี่ยวกับปอเนาะไว้หลากหลาย ทั้งด้านของภาษาและความเข้าใจในแบบท้องถิ่นหรือภาษาชาวบ้าน ซึ่งสามารถสรุปดังนี้

“คำว่า ปอเนาะ มาจากรากศัพท์คำภาษาอาหรับว่า ฟุนดูค (فوندق) หมายถึง ที่พัก หรือ โรงแรม มาจากรากศัพท์ภาษากรีโกอาราบิก (Crico-Arabic) คำว่า Pandokein หมายถึง ที่พัก” (Webster’s New International Dictionary : 981 อ้างถึงในงานวิจัยของ อิบบรอเฮง อาลฮูเซน, 2550: 50) ได้กล่าวถึงความหมายของปอเนาะนั้นคือ “มีการสร้างเป็นเพิงเล็กๆรอบบริเวณบาลัย หรือ บ้านของโต๊ะครูสำหรับเป็นที่พักชั่วคราวของผู้ที่มาศึกษาเล่าเรียน” สอดคล้องกับผลงานของ

อัสมัน แตอาลี (2547: 42) ที่ได้กล่าวว่า “ความหมายเดิมคำว่า ปอเนาะ เป็นคำที่เพี้ยนมาจากคำว่า ฟุนดุก จากคำในภาษาอาหรับ หมายถึง กระท่อม หรือสถานที่พักชั่วคราวที่สร้างเป็นบ้านหลังเล็กๆ มีลักษณะคล้ายกระท่อมหรือกระท้อ ที่สร้างขึ้นอย่างเรียบง่ายโดยใช้วัสดุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น ไม้ไผ่มาทาเป็นฝา หลังคามุงด้วยใบจาก ซึ่งสถาบันปอเนาะมีลักษณะเป็นโรงเรียนที่อยู่ประจำหรือโรงเรียนกิน-นอน จากความหมายดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาชาวบ้านที่แสดงออกในลักษณะของปอเนาะได้เป็นอย่างดี”

Mohd Zamberi A.Malek (1994: 93) ได้กล่าวว่า “ปอเนาะมีโครงสร้างที่ประกอบด้วย บ้านโต๊ะครู สถานที่เรียน ที่อาจจะเป็นบ้านโต๊ะครูหรือสุเหร่าที่อยู่ในเขตปอเนาะหรือใกล้ปอเนาะ ที่พักสำหรับนักเรียน (ปอเนาะ) และโต๊ะครู(ผู้สอน) เป็นที่เคารพนับถือของชุมชน ที่มีความตั้งใจสอนศาสนา โต๊ะครูจะมีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง สมถะ ชาวบ้านที่ส่งบุตรมาเรียนจะมาจัดสร้างที่พักเล็กๆ ขึ้นใกล้บ้านโต๊ะครู ผู้เรียนส่วนใหญ่เป็นผู้ชายซึ่งต้องหุงข้าว ทำอาหารกินเอง”

สรศักดิ์ หลีเส็น (2548: 28) ได้ให้ความหมายว่า “เป็นสถานที่เรียนรู้แนวทางและหลักการศาสนาอิสลามตามวิถีชีวิตคนไทยเชื้อสายมลายู โดยยึดมั่นในวัฒนธรรมดั้งเดิม มีโต๊ะครูเป็นผู้สอนความรู้ด้านศาสนาอิสลาม และเป็นเจ้าของปอเนาะ มีอาคารสถานที่สอน เรียกว่า บาลาเซาะห์ หรือ บาลัย”

มูฮัมมัดรยูนี บากา (2554: 20) ให้ความหมายของคำว่าปอเนาะว่า “เป็นสถานที่ฝึกอบรมและปฏิบัติศาสนกิจของชาวไทยมุสลิม โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิที่เรียกว่า โต๊ะครู คอยดูแล ให้การอบรมสั่งสอนแก่เยาวชนหรือผู้ที่ประสงค์จะเรียนรู้เรื่องศาสนา เพื่อปฏิบัติศาสนกิจให้ถูกต้องตามหลักการของศาสนาอิสลาม”

ปัจจุบันความหมายของปอเนาะได้เปลี่ยนชื่อเรียกอย่างเป็นทางการว่า “สถาบันศึกษาปอเนาะ ตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2547 หมายถึง สถาบันสังคมของชุมชนอิสลามที่เสริมสร้างการเรียนรู้ในทางศาสนาอิสลามและวัฒนธรรมอิสลาม เพื่อเสริมสร้างให้สมาชิกในชุมชนมีความรู้และความประพฤติที่ดีงามในการดำรงชีพอย่างสันติสุขและมีความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ” (กฎหมายที่เป็นระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยสถาบันศึกษาปอเนาะ พ.ศ. 2547)

สำหรับในมุมมองของประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ “จะมีสำเนียงการพูดที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง กล่าวคือ การออกเสียงโดยส่วนใหญ่แล้วจะไม่ออกเสียงสะกดตัวสุดท้าย ดังนั้น คำว่า ฟุนดุก จึงกลายเป็น ฟุนุ ต่อมาจึงเพี้ยนมาเรื่อยๆ จนกลายเป็นปอเนาะในที่สุด” (อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต และนูมาน หะยิมะแซ (2553: 47) เช่นเกี่ยวกับข้อมูลที่พบว่า “ในประเทศมาเลเซีย จะมีการเรียกสถาบันที่มีลักษณะนี้ว่า “Pondok” เช่นกัน แต่สำหรับประเทศ

อินโดนีเซีย เรียกว่า “PersenTrain” ซึ่งมีความหมายที่หมายถึง ที่พักสำหรับคนเดินทาง แต่สำหรับความหมายที่คนมลายูและรวมทั้งคนไทยเข้าใจนั้น น่าจะหมายถึง กระท่อมไม้หรือในลักษณะอื่นใดที่มีจากรากศัพท์ในคำภาษาอาหรับว่า ฟุนดู (فندق) และมีการใช้เรียกแทนเป็นที่พักอาศัยของนักศึกษาที่อยู่ประจำที่ และนอกจากนี้ คำว่า “ปอเนาะ” ได้มีการพัฒนาเป็นศัพท์ทางการที่คนมุสลิมในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ใช้เรียกว่าเป็นสถานบันศึกษาด้านศาสนาอิสลามที่เก่าแก่ที่ทุกคนรู้จักกันโดยทั่วไปในชื่อของปอเนาะ”

สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับปอเนาะ ผู้วิจัยอยากนำเสนอมีอยู่ 2 เรื่อง คือ ปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีรูปแบบมาจากที่ใด และเรื่องที่สอง ปอเนาะแห่งแรกที่เกิดในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ประเทศไทยเป็นสถาบันปอเนาะใดกันที่มีการเรียนการสอนในลักษณะเดียวกับปอเนาะเนื่องจากมีการสันนิษฐานว่ามีมานานกว่า 1,000 ปี ที่ไม่ได้มีเฉพาะในพื้นที่แหลมมลายูเท่านั้น พบว่า “แถบเอเชียใต้มีปรากฏเช่นกัน ในประเทศอินเดีย ปากีสถาน บังคลาเทศ ก็มีลักษณะการเรียนแบบนี้ แต่ถูกเรียกว่า มัดเราะฮะฮฺ หรือ ดารุลอุลุมซึ่งมีเป็นจำนวนมาก” (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2548: 47) ทั้งนี้มีความเชื่อกันว่า “ปอเนาะเกิดขึ้นในประเทศอียิปต์เป็นแห่งแรก” (สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ : 2529) แต่ (Thomas W. Arnord อ้างถึงใน Mohd Zamberi A.Malek, 1994) ให้ข้อมูลว่า “การศึกษาในรูปแบบปอเนาะมีอิทธิพลมาจากการศึกษาที่เป็นอยู่ในนครมักกะฮฺ เนื่องจากรูปแบบและเนื้อหาของการศึกษาในปอเนาะนั้นมีรูปแบบที่เหมือนกับการศึกษาที่เป็นอยู่ในมัสยิดอัลหะรอหม์”

อย่างไรก็ตามในข้อสันนิษฐานที่ว่า ปอเนาะเกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศอียิปต์ แล้วเข้ามาสู่ทวีปเอเชีย นั้น มีขัดแย้งกับความคิดเห็นของ อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต และนุমান หะยีมะแซ (2553: 46-48) ที่ได้กล่าวว่า “จริงๆแล้วรูปแบบการศึกษาปอเนาะ วิวัฒนาการมาจากศึกษาที่บ้านของผู้รู้และมัสยิด กล่าวคือ ในประวัติศาสตร์อิสลามบ้านอรัคม (Darul Arqam) ได้กลายเป็นสถาบันศึกษาที่สำคัญ เมื่อปรากฏมีผู้รู้ก็จะมีผู้คนจำนวนมากเดินทางมาเพื่อศึกษา เพื่อความสะดวกก็จะสร้างที่พักชั่วคราวใกล้กับบ้านของผู้รู้ ซึ่งที่พักนี้ถูกเรียกว่า ปอเนาะ”

“เมื่อสำเร็จการศึกษาก็จะมอบที่พักให้เป็นสมบัติของปอเนาะ และข้อสันนิษฐานนี้สอดคล้องกับทัศนะของนักวิชาการหลายท่าน และข้อเท็จจริงก็เป็นเช่นนั้น เพราะผู้ที่บุกเบิกปอเนาะรุ่นแรกๆ ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้รับการศึกษาจากนครมักกะฮฺ ประเทศซาอุดีอาระเบียที่ได้รับการศึกษาจากระบบฮัลเกาะฮฺจะเปิดปอเนาะแนวดั้งเดิมเมื่อประมวลจากข้อมูลทั้งหมด ผู้วิจัยมีทัศนะว่า การศึกษาแบบปอเนาะดั้งเดิม มีรูปแบบการศึกษาที่มีลักษณะคล้ายกับการสอนแบบฮัลเกาะฮฺ ที่มีสอนในมัสยิดอัลหะรอหม์ เมื่อมีผู้รู้ก็จะมีผู้คนมาศึกษา มีลักษณะการสอนเป็นกลุ่มเล็กๆ หลังจากนั้นรูปแบบการสอนนี้ได้แพร่หลายไปในโลกแถบอาหรับ ได้มีการขยายไปจนถึงประเทศอียิปต์ และแพร่เข้ามายังโลกมลายู”

สำหรับเรื่องที่สอง สถาบันปอเนาะแห่งแรกที่เกิดในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประเทศไทยเป็นสถาบันใดนั้น ในเรื่องนี้จะมึนักวิชาการมุสลิมส่วนมากมีความเห็นแตกต่างกันในประเด็นของเรื่องที่ว่าปอเนาะแห่งแรกในประวัติศาสตร์ปัตตานี ทั้งนี้ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ได้ศึกษาเรื่องราวในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นที่ยอมรับกันว่า “การเผยแพร่ศาสนาอิสลามและการก่อตั้งปอเนาะในระยะเริ่มแรกนั้นได้มีการจัดตั้งครั้งแรกที่ปัตตานี และเป็นสถานศึกษาที่เก่าแก่ที่สุดในตะวันออกเฉียงใต้ จากการสำรวจของศูนย์พัฒนาการศึกษา จังหวัดยะลา พ.ศ. 2521 พบว่า ปอเนาะที่เก่าแก่ที่สุดยังคงดำเนินกิจการอยู่ แต่ผลการของสำรวจไม่ได้ยืนยันว่าปอเนาะแห่งแรกเป็นทีใด” (ประกิจ ประจนปัจจนึก, 2516: 61)

จากงานวิจัยของ อิบราเฮ็ม ณรงค์รักษาเขต และนุมาน หะยีมะแซ (2553: 50) พบว่า “ปอเนาะแห่งแรกที่ก่อตั้งขึ้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ปอเนาะกัวลาบือเกาะ (Kuala BaKah) ที่ก่อตั้งโดยบุตรคนหนึ่งของซัยค อุษมาน อัลยามานีย์ ที่มาจากประเทศเยเมนที่ก่อตั้งขึ้นเมื่อคริสต์ศักราชที่ 16” ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของ อิศมาอิล เบญจสมิทธิ (2551: 21) ที่มีความเห็นว่า “ภายหลังที่พญาตุนคพา ได้กล่าวคำปฏิญาณตนเป็นมุสลิมตามคำแนะนำของซัยค มุหัมมัดสะอิด อัลบาซีซา หรือ โต๊ะปาไซ ท่านได้รับพระนามมุสลิมว่า สุลต่านอิสมาอิล ซะฮฺ หลังจากนั้นมึนักเผยแพร่ศาสนาจากชะฎอเราะเมาต ประเทศเยเมน เดินทางมาค้าขายและเผยแพร่ศาสนาอิสลาม สันนิฐานว่ามีการเปิดสอนหนังสือแบบปอเนาะขึ้นเป็นครั้งแรกบริเวณปากแม่น้ำกัวลาบือเกาะฮฺ (ปากแม่น้ำปัตตานีในปัจจุบัน) เปิดโดยบุตร 1 ใน 3 คน ของซัยคอุษมาน อัลยามานีย์ เมื่อประมาณ 500 ปีที่แล้ว และต่อมาซัยคซอ ฟียุดดีน อัล อับบาส ได้ทำการเปิดปอเนาะใกล้กับพระราชวังกรือเซะ เป็นอุละมาอ์ปัตตานีท่านแรกที่ได้เขียนตำราที่เกี่ยวกับวิชาการแพทย์ และประวัติศาสตร์ โดยเขียนเป็นภาษามลายูอักษรญาวี”

ขณะเดียวกันในมุมมองของ अबดุลลอฮ ลออแมน (2540: 29) มีความเห็นว่า “ปอเนาะสะนอญันญารที่ก่อตั้งโดยปงลิมา ฟะกีซ ลือบัย วันมุซอ (Penglina Fakh Lebai Wan Musa) ตั้งอยู่ที่ตำบลสะนอ อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี ปอเนาะนี้ได้รับการก่อตั้งราวปี คริสต์ศักราช 1600 เป็นปอเนาะที่เก่าแก่อีกปอเนาะ และในปีคริสต์ศักราช 1817 ก็มีการก่อตั้งปอเนาะบันนังดาโย อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี มีบางทัศนะกล่าวว่า ปอเนาะเบนันังดาโย แห่งนี้เองที่เป็นปอเนาะแรกที่เกิดขึ้นในภูมิภาคนี้ ซึ่งข้อเท็จจริงแล้วไม่ใช่เป็นอย่างนั้น”

ดังนั้น จากข้อมูลที่ได้นำเสนอมาข้างต้น เมื่อประมวลจากข้อมูลทั้งหมด ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่าปอเนาะได้จัดตั้งครั้งแรกที่ปัตตานีในบริเวณปากแม่น้ำกัวลาบือเกาะฮฺ โดยบุคคลแรกซึ่งบุตรของซัยคอุษมาน อัลยามานีย์ ซึ่งมีความสอดคล้องกับอิสมาอิล เบญจสมิทธิ (2551: 79) ที่ได้กล่าวว่า “บทบาทของอุละมาอ์ และปอเนาะเริ่มมีมาตั้งแต่การก่อตั้งรัฐมลายูอิสลามปัตตานีดารุสลามที่เกิดขึ้นในต้นคริสต์ศักราชที่ 15 จนถึงคริสต์ศักราชที่ 20 เป็นปรากฏการณ์ที่ประวัติศาสตร์การ

เผยแผ่ศาสนาและวิชาการอิสลามไม่เคยหยุดนิ่ง ในแผ่นดินแห่งนี้ ชื่อเสียงของบรรดาอุละมาอ์ปัตตานีที่พ่วงท้ายด้วยคำว่า อัลฟะฎอนียฺ ประกาศศักดิ์ศรีความซื่อสัตย์ของปัตตานี ในฐานะกระจกเงาและระเบียบแห่งมักกะฮฺ ซึ่งปัตตานีในอดีตได้กลายเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้อิสลาม นอกจากนี้จะมีมุสลิมในพื้นที่ได้รับการศึกษาแล้ว ยังมีมุสลิมในประเทศใกล้เคียง เช่น ประเทศกัมพูชา ประเทศมาเลเซีย ประเทศอินโดนีเซีย และประเทศอื่นๆ เข้ามาศึกษาด้วยเช่นกัน และชื่อเสียงของการจัดการศึกษาในรูปแบบปอเนาะดั้งเดิมในปัตตานี มีอยู่ตลอดมาจนถึงปัจจุบันแม้จะอยู่ภายใต้การปกครองของประเทศไทย”

2.4.2 โครงสร้างของสถาบันปอเนาะ

จากการศึกษาข้อมูลจากงานวิจัยที่ผ่านมาพบว่าโครงสร้างพื้นฐานของสถาบันปอเนาะ ประกอบด้วย โต๊ะครู ในฐานะผู้เป็นเจ้าของสถาบันและมีหน้าที่สอน สำหรับนักเรียนที่เรียนในปอเนาะเรียกว่า โต๊ะปาเอร์ และมีผู้ช่วยโต๊ะครู ส่วนสถานที่สำหรับเรียนจะเป็นทั้งที่บาลัยหรือมัสยิดในปอเนาะและใช้ประกอบศาสนกิจ ที่พักนักเรียน มีลักษณะคล้ายกระท่อมหลังเล็ก ๆ มีเอกลักษณ์เฉพาะของตนเองโดยจะพบได้ทั่วไปในสถาบันปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

อิมรอน มะลูลิม (2538: 37) ได้อธิบายเกี่ยวกับ “โครงสร้างสถาบันปอเนาะ ประกอบด้วย กระท่อมที่ใช้เป็นที่พักอาศัยของนักเรียน ซึ่งปลูกในที่ดินของโต๊ะครูหรืออาจเป็นที่ดินที่ชาวบ้านบริจาค โดยนักเรียนไม่ต้องเสียค่าเช่า อาคารที่ใช้สอนเรียกว่า บาลัย มักจะอยู่ติดกับบ้านของโต๊ะครูผู้สอน เรียกว่า โต๊ะครู ที่สอนโดยไม่มีเงินเดือน จึงต้องประกอบอาชีพอย่างอื่นด้วย เช่น ทำนา ทำไร่ ทำสวนผลไม้ หรืออาชีพอื่นๆ นักเรียนส่วนใหญ่จะมีอายุระหว่าง 15-25 ปี ซึ่งมีทั้งสถานภาพโสดและสมรสแล้ว”

จากการขยายตัวของปอเนาะก็ทำให้มีผู้ที่สนใจเข้ามาเรียนเป็นจำนวนมากขึ้น ส่งผลทำให้สถานที่และที่พักของนักเรียนคับแคบ โต๊ะครู ผู้ปกครองนักเรียน และชาวบ้าน จึงรวมตัวกันช่วยกันสร้างที่พักอาศัยเพิ่มขึ้นในบริเวณใกล้กับบ้านของโต๊ะครู โดยทั่วไปแล้วจะปลูกติดกันเป็นแนวยาว มีขนาดประมาณ 3x3 เมตร แต่ละห้องพักได้ 2-3 คน สำหรับภายในห้องอาจจะไม่มีอุปกรณ์หรือเครื่องอำนวยความสะดวกมากนัก ส่วนมากที่พบว่าจะมีเพียงอุปกรณ์สำหรับประกอบอาหารและอื่นๆ อย่างเช่น กระทะ หม้อ ที่นอน เสื่อ นักเรียนจะต้องทำอาหารกินเอง มีห้องนํารวม และบ่อน้ำสำหรับอาบน้ำและทำความสะอาดเสื้อผ้า และนักเรียนจะต้องจัดหาตำราเรียนมาเอง

“สถานที่เรียนและที่พักของนักเรียนผู้หญิงกับผู้ชายจะแยกกันอย่างชัดเจนโดยที่ไม่สามารถล่วงล้ำเข้าไปในอาณาบริเวณได้ เขตนักเรียนปอเนาะจะแบ่งออกได้เป็น 3 เขต คือ 1) เขตผู้ชาย 2) เขตผู้หญิง 3) เขตครอบครัว ซึ่งเป็นเขตของนักเรียนที่มีครอบครัวแล้ว ในแต่ละเขตจะแบ่ง

การปกครองเป็นเขตย่อยอีก เช่น ในเขตผู้ชายจะมีหัวหน้าเขต เพื่อการดูแลอย่างใกล้ชิดและทั่วถึงใน โดยหัวหน้าเขตจะเป็นรุ่นพี่ที่มีความรับผิดชอบและได้รับความไว้วางใจจากโต๊ะครูนักเรียนของ ปอเนาะส่วนใหญ่มีอายุตั้งแต่ 12 ปีขึ้นไปและมักจะเป็นผู้ที่เรียนจบในระดับประถมศึกษาปีที่ 6 หรือ มัธยมต้น การแต่งกายของนักเรียนชายจะสวมหมวกขาว(กอปิเยาะฮุ) และใส่เสื้อแขนยาวนุ่งโสร่ง หรือบางครั้งสวมเสื้อโตปแขนยาว (เสื้อแขนยาว ตัวยาวถึงตาตุ่ม) การแต่งกายของนักเรียนหญิงจะ คลุมฮิญาบ (ผ้าคลุมผมที่ปิดเลยหน้าอก) สวมเสื้อผ้ามัดชิด”(ข้อมูลจากรายงานของคณะอนุกรรมการ ศึกษาวิถีทางการพัฒนาเพื่อความมั่นคงของมนุษย์, 2549: 46-47)

2.4.2.1 โต๊ะครูของปอเนาะถือเป็นผู้ที่มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญด้านศาสนา อิสลามเป็นอย่างมาก คือผู้แตกฉานในศาสตร์ทางศาสนาอิสลาม และส่วนมากเป็นเจ้าของปอเนาะ โดยการจัดตั้งปอเนาะนั้นส่วนใหญ่จะดำเนินการผ่านการสนับสนุนของชาวบ้านในชุมชนนั้นๆ ที่ ต้องการให้มีการสอนเกี่ยวกับศาสนา

“รุ่ง แก้วแดง (2511: 44) ได้กล่าวไว้ว่า “โต๊ะครูทุกคนเป็นผู้ที่เรียนวิชาการทาง ศาสนามาจากสถาบันทางการศาสนาต่างๆทั้งในประเทศและนอกประเทศ เช่น ประเทศ ซาอุดีอาระเบีย อียิปต์ เป็นต้น โต๊ะครูจะจัดตั้งปอเนาะได้นั้นจะต้องเป็นหัจญ์หรือเป็นผู้ที่มีคุณวุฒิ ทางด้านศาสนาและภาษาอาหรับ โดยต้องใช้เวลาศึกษาหลายปี ด้วยเหตุนี้ผู้เป็นโต๊ะครูส่วนใหญ่จึงมี อายุ 30 ปีขึ้นไป อายุของโต๊ะครูจะมีผลต่อการคงสภาพดั้งเดิมได้เช่นกัน เนื่องจากโต๊ะครูที่มีอายุมาก มักจะไม่นิยมการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โต๊ะครูจะพยายามคงสภาพดั้งเดิมของตน การที่หน่วยงาน ภาครัฐเข้าไปให้การปรับปรุงที่มีผลทำให้โต๊ะครูต้องยอมเปลี่ยนแปลงบางอย่าง อาจทำให้โต๊ะครูไม่ เข้าใจ และไม่เต็มใจให้ความร่วมมือกับรัฐได้”

“ครูผู้สอนส่วนหนึ่งมาจากเครือญาติและครอบครัวเดียวกัน อีกส่วนหนึ่งมาจาก นักเรียนปอเนาะที่สำเร็จเรียนจนมีความรู้แตกฉาน สามารถเป็นผู้สอนได้ ซึ่งมีความคิดเสียสละเผยแพร่ และต้องการสอนหนังสือโดยไม่หวังค่าตอบแทน ซึ่งโต๊ะครูส่วนใหญ่แล้วเป็นศิษย์เก่าปอเนาะ” (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2548: 50) “การจัดตั้งปอเนาะเชื่อว่าใครคิดจะตั้งก็ตั้งได้ ผู้ก่อตั้งจะต้องมีความรู้ ทางศาสนาชั้นสูง มีความตั้งใจ บริสุทธิ์ใจ และตั้งมั่นในความเสียสละอย่างแรงกล้า การเติบโตของ ปอเนาะขึ้นอยู่กับชื่อเสียงของโต๊ะครูเป็นสำคัญ โต๊ะครูที่มีชื่อเสียงโด่งดังประชาชนจะให้การยอมรับ ซึ่งมักจะมีผู้มาสมัครเป็นลูกศิษย์เป็นจำนวนมาก ปอเนาะจะมีขนาดเล็กหรือใหญ่นั้นขึ้นอยู่กับ สถานภาพ ความรู้ความสามารถของโต๊ะครู ซึ่งแต่ละคนนั้น จะมีความรู้ ความถนัด รวมทั้งวิธีการ ถ่ายทอดความรู้สู่ผู้เรียนที่แตกต่างกัน รูปแบบ ช่วงชั้น ช่วงเวลา หลักสูตรและการวัดผล อยู่ภายใต้ การกำกับดูแลของโต๊ะครู ที่เป็นผู้สอนเองหรืออาจจะมอบหมายลูกศิษย์ที่โต๊ะครูเห็นว่า สามารถช่วย สอนแทนได้ในบางวิชาได้ โดยไม่ได้รับค่าตอบแทนใดๆ ส่วนนักเรียน สามารถเรียนได้ตลอดชีวิต หรือ จนกว่าจะลาออกไปประกอบอาชีพ หรือในกรณีโต๊ะครูพิจารณาแล้วว่ามีความรู้เพียงพอแล้ว

ความสัมพันธ์ระหว่างโต๊ะครูกับนักเรียนเป็นเสมือนบิดากับบุตรโต๊ะครูเป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อการเรียนการสอนในปอเนาะเป็นอย่างมาก โต๊ะครูจึงเป็นตัวอย่างใจและมีอิทธิพลต่อนักเรียน ก่อให้เกิดอำนาจของความเป็นผู้นำในตัวของโต๊ะครู จากการบอกเล่าของโต๊ะครูปอเนาะ, 2558 กล่าวว่า ปอเนาะส่วนใหญ่จะตั้งอยู่นอกเมือง หรือในเขตชนบท เนื่องจากการที่โต๊ะครูไปตั้งปอเนาะในท้องที่มีปอเนาะอยู่เต็มแล้ว ย่อมไม่เป็นการสร้างชื่อเสียงและความนิยมในหมู่ประชาชนให้แก่ตนเองอย่างรวดเร็วเท่ากับไปแสวงหาชุมชนที่ห่างไกลความเจริญรุ่งเรือง การดำรงอยู่ของสถาบันศึกษาปอเนาะในปัจจุบันขึ้นอยู่กับความเลื่อมใสศรัทธาของผู้ปกครอง นักเรียน และชาวบ้านในชุมชน ฉะนั้นเมื่อโต๊ะครูถึงแก่กรรม และไม่มีทายาทสืบทอดต่อ หรือประชาชนเสื่อมความนิยม ก็จะล้มเลิกกิจการไปเอง จึงมักพบเห็นสถาบันศึกษาปอเนาะร้างมีปรากฏอยู่ทั่วไป”

2.4.2.2 นักเรียนปอเนาะ จะใช้เรียกแทนว่า “โต๊ะปาเกร์” ซึ่งมาจากคำในภาษาอาหรับว่า **فقيه** (ฟะกีร์) หมายถึง คนยากไร้ หรือผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ ที่มีรายได้ไม่พอกับความต้องการที่จำเป็น และที่สำคัญก็เป็นผู้ที่มีคุณสมบัติที่สามารถรับบริจาคซากาตได้ แต่ความหมายที่เข้าใจกันแบบชาวบ้านหรือใช้กันในปอเนาะ คำว่า “ปาเกร์” หมายถึง ผู้ขาดแคลนความรู้ที่เกี่ยวกับหลักการทางศาสนาจึงจำเป็นต้องศึกษาความรู้ที่ปอเนาะ

วินิจ สังขรัตน์ (2544: 42) ได้กล่าวในประเด็นเดียวกันว่า “นักเรียนเข้าไปศึกษาในปอเนาะมีสมมติฐานอยู่ 3 ประการ คือ

ประการแรก เป็นไปตามประสงค์ของผู้ปกครองที่อยากให้บุตรได้เรียนรู้หลักการศาสนาและปฏิบัติศาสนกิจประจำวันได้ มีคุณธรรมจริยธรรม สถานที่เรียนศาสนาอิสลามในอดีตนั้นมีปอเนาะเท่านั้น ส่วนในโรงเรียนสามัญนั้นไม่มีการสอนศาสนาอิสลามที่ไม่เข้มพอ

ประการที่สอง หลักการอิสลามกำหนดให้มุสลิมทุกคนอยู่ในฐานะที่ต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติอย่างเคร่งครัด ทั้งนี้เพราะอิสลามไม่มีนิกบวช ไม่มีพระ ดังนั้น การศึกษาวิชาการอิสลามจึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับมุสลิมทุกคน เพื่อจะได้ปฏิบัติตามบัญญัติศาสนาได้ถูกต้อง

ประการที่สาม ฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ปกครองไม่สามารถที่จะส่งบุตรไปเรียนในโรงเรียนสามัญชั้นสูงๆ ต่อไปได้ ประกอบกับพื้นฐานทางการศึกษาของผู้ปกครองที่มัน้อยอยู่แล้วจึงมองเห็นความสำคัญของการศึกษาวิชาสามัญลดน้อยลง และการเรียนในปอเนาะก็สิ้นเปลืองน้อยกว่าด้วย โดยที่ไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียนและค่าบำรุงแต่อย่างใด

อาจจะสรุปได้ว่า การที่เยาวชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความประสงค์ที่เข้ารับการศึกษาในสถาบันปอเนาะนั้นมีแรงจูงใจจากหลายๆประการด้วยกัน

- 1) เพื่อมุ่งหวังที่จะเรียนรู้ทางด้านศาสนาให้มากขึ้นตามบทบัญญัติแห่งศาสนาอิสลาม
- 2) ตามความประสงค์ของบิดา มารดา

- 3) เพื่อต้องการเป็นโต๊ะครู หรือมีอาชีพเป็นครูสอนศาสนา
- 4) เพื่อที่จะได้มีโอกาสได้รับการคัดเลือกเป็นเจ้าหน้าที่ประกอบศาสนากิจ เช่น เป็น โต๊ะอิหม่าม อ่านคุตบะฮฺ หรือเป็นผู้นำประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในวาระต่างๆ
- 5) เพื่อให้ได้รับการยกย่อง นับถือในสังคม สอดคล้องกับค่านิยมที่ให้การยกย่องนับถือผู้ที่มีความรู้ ความชำนาญด้านศาสนาอิสลาม

2.4.2.3 มัสยิดหรือสุเหร่า หมายถึง สถานที่สำหรับปฏิบัติศาสนกิจหรือสถานที่สำหรับทำอิบาดะฮฺ (เคาะฟส์การะ) พระผู้เป็นเจ้าของ มัสยิด เป็นภาษาอาหรับ แปลว่าสถานที่กราบ ส่วนสุเหร่า เป็นภาษามลายู ชาวบ้านอาจรู้จักว่าสุเหร่ากับมัสยิดต่างกัน กล่าวคือ สุเหร่าคือ มัสยิดเล็กๆ ไม่นิยมใช้ทำละหมาดวันศุกร์ นอกจากจะเป็นสถานที่ทำพิธีกรรมทางศาสนา

มัสยิดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาทั้งในชีวิตประจำวันและใช้จัดกิจกรรมของชุมชน โดยที่จะต้องรักษามารยาท เช่น การไม่ทะเลาะวิวาทระหว่างชายและหญิง กระทำที่ขัดกับบทบัญญัติห้ามของอิสลาม ซึ่งมัสยิดเป็นศูนย์กลางที่แท้จริงของชุมชนมุสลิม ที่ไม่สามารถแยกออกจากชุมชนได้ นอกจากนี้มัสยิดยังมีความสัมพันธ์ในฐานะที่เป็นโครงสร้างหนึ่งของปอเนาะโดยที่โต๊ะครูใช้เป็นสถานที่จัดการเรียนการสอนที่นอกเหนือจากตัวอาคารบาลัย ในบางครั้งใช้ทำกิจกรรมร่วมกับชาวบ้าน เช่น การละหมาดญุมอะฮฺ (ละหมาดวันศุกร์) การเรียนการสอนวิชาการศาสนา มีการพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ การซักถามประเด็นต่างๆที่เกี่ยวกับทางศาสนา กล่าวได้ว่ามัสยิด คือ สถานที่รวมพลังทางจิตวิญญาณของคนในชุมชน ทั้งยังเป็นที่พักผ่อนหรือในการทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เป็นต้น

2.4.2.4 บาลัย เป็นอาคารสำคัญและเป็นศูนย์กลางของปอเนาะ ใช้ทำกิจกรรมต่างๆ เช่น ใช้ละหมาดประจำวัน แต่ไม่ใช่เป็นสถานที่ละหมาดญุมอะฮฺ ใช้เป็นสถานที่เรียนศาสนา ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และบางครั้งอาจใช้เป็นสถานที่เลี้ยงอาหารในงานบุญต่างๆ ซึ่งในอดีตบาลัย จะมีรูปร่างคล้ายบ้านพักอาศัยของมุสลิม โครงสร้างใช้ไม้เป็นวัสดุในการก่อสร้าง เมื่อชุมชนขยายใหญ่ขึ้นจึงมีการก่อสร้างสุเหร่า เป็นอาคารที่มีรูปร่างใหญ่ขึ้นสำหรับประกอบพิธีทางศาสนา ส่วนใหญ่มัสยิดสุเหร่า หรือบาลัย ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มักไม่อนุญาตให้คนต่างศาสนิกเข้าไป บางแห่งสามารถเข้าได้แต่ต้องขออนุญาตจากผู้ดูแลสถานที่ก่อน และต้องให้เกียรติสถานที่ด้วยการแต่งกายสุภาพเรียบร้อย”

2.4.2.5 สำหรับการเรียนการสอนในปอเนาะจะมีรูปแบบที่มีลักษณะเฉพาะดังที่บันชิตยฺ สะมะฮุน และคณะ (2549) ได้อธิบายว่า “การเรียนการสอนในปอเนาะจะแตกต่างจากโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เนื่องจากปอเนาะนั้น มีโต๊ะครูปฏิบัติหน้าที่เป็นทั้งผู้บริหาร ผู้จัดการและผู้สอน สำหรับระยะเวลาในการเรียน ส่วนใหญ่จะใช้เวลาเรียนระหว่าง 2-6 ปี แต่ก็มีผู้ศึกษาจนถึง 10-15 ปี หรือบางสถาบันจะไม่กำหนดระยะเวลาที่แน่นอน”

ส่วนเวลาเรียนนั้น “นักศึกษาชายและหญิงนั้นต้องแยกที่เรียนและบางปอเนาะแยกอาคารเรียนกันโดยเด็ดขาด บางปอเนาะจะใช้อาคารเรียนเดียวกันโดยที่จะแยกนักเรียนชายและหญิงคนละครึ่งชั้นเรียนโดยใช้ฉากกั้นกลาง เว้นไว้ที่ตรงกลางชั้นสำหรับโต๊ะครูไว้สอนในอดีตการเรียนการสอนระบบปอเนาะไม่มีสถานที่ชัดเจน อาศัยบ้านของผู้รู้หรือโต๊ะครู มัสยิด บาลัย แล้วแต่ความสะดวกของแต่ละชุมชน ลักษณะของสถานที่เรียนเป็นห้องโถงบนเรือนไม้ที่มีใต้ถุน ที่ขยายต่อเติมจากที่พักอาศัยของโต๊ะครู โดยปกติโต๊ะครูจะสร้างบาลัยติดกับบ้านของตนเองเพื่อเป็นสถานที่ละหมาด ปอเนาะบางแห่งที่มีขนาดใหญ่จะมีมัสยิดอยู่ภายในด้วย เพื่อให้ความสะดวกแก่นักเรียนและประชาชนในบริเวณรอบๆ สามารถปฏิบัติศาสนกิจได้อย่างเคร่งครัดยิ่งขึ้น” (รุ่ง แก้วแดง, 2511: 29)

2.4.3 พัฒนาการของปอเนาะและสถาบันศึกษาปอเนาะ

จากการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดของสถาบันปอเนาะ พบว่า มีพัฒนาการและมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งสามารถที่จะแบ่งลักษณะของสถาบันปอเนาะออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) สถาบันปอเนาะที่เปลี่ยนสภาพเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม และ 2) สถาบันปอเนาะที่จดทะเบียนเป็นสถาบันศึกษาปอเนาะ ในปี พ.ศ. 2547 และมีชื่อเรียกเป็นทางการว่า “สถาบันศึกษาปอเนาะ” ปัจจุบันสถาบันศึกษาปอเนาะทั้งสองประเภทคนมักจะทำเข้าใจอย่างคลาดเคลื่อนเสมอว่าเป็นโรงเรียนปอเนาะต่างๆ ที่ในความเป็นจริงนั้นปอเนาะเป็นต้นกำเนิดของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม แม้ว่าทั้งสองสถาบันจะสอนศาสนาเหมือนกัน แต่มีหลักสูตรและรูปแบบการสอน รวมถึงการบริหารที่แตกต่างกันเป็นอย่างมาก

สอดคล้องกับ วินิจ สังขรัตน์ (2544: 61) ได้อธิบายถึงปอเนาะว่า “พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของปอเนาะการเปลี่ยนแปลงของปอเนาะเริ่มต้นขึ้นในปี พ.ศ. 2441 เมื่อภาครัฐได้มีนโยบายที่ต้องการให้ประชาชนชาวไทยสามารถอ่านออกเขียนได้ เพื่อสร้างความมั่นคงให้กับประเทศชาติ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชโองบายขยายการศึกษาสู่หัวเมืองต่างๆ แต่การดำเนินการจัดการศึกษาดังกล่าวไม่สามารถประสบความสำเร็จในมณฑลปัตตานี เนื่องจากปัตตานีนั้นมีประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวมุสลิม ในขณะที่โรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นอยู่ที่วัดทั้งสิ้น และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาก็เป็นพระสงฆ์ในพุทธศาสนา ทำให้ประชาชนรู้สึกไม่พอใจต่อการจัดการศึกษาของทางราชการ โดยสถานศึกษาของมุสลิมมี ปอเนาะ สุเหร่า ตลอดจนบ้านผู้รู้ เป็นต้น”

ทั้งนี้ “วินิจ สังขรัตน์ (2544: 100-102) ยังได้กล่าวอีกว่า “ความเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อการศึกษาเปลี่ยนแปลงโดยตรงนั้นเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2485 ในยุคการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จากนโยบายรัฐนิยมที่ได้ประกาศให้ไม่ว่าการแต่งกาย ภาษาพูด การใช้ชีวิต การศึกษา

หรือแม้แต่ข้อกำหนดทางศาสนาก็ถูกสั่งห้าม สิ่งเหล่านี้มีผลต่อผลกระทบทั้งโดยตรงและโดยอ้อมต่อสถาบันปอเนาะและสังคมมุสลิม ต่อมาในปี พ.ศ. 2497 มีการตราพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ขึ้นพบว่า ปอเนาะเข้าข่ายตามมาตรา 20 (3) แต่ในพหุทินัยแล้วยังไม่ถูกควบคุมโดยพระราชบัญญัติฉบับนี้ เพราะมีทางออกให้ว่าโรงเรียนการศึกษาพิเศษนี้ รัฐมนตรีเห็นสมควรจะผ่อนผันไม่ให้อำนาจปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้เป็นอย่างใดก็ได้” (วินิจ สังขรัตน์, 2544: 419)

สำหรับในปี พ.ศ. 2504 นั้น วินิจ สังขรัตน์ (2544: 168-169) ได้กล่าวไว้ว่า “กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้ระเบียบกระทรวง ว่าด้วยการปรับปรุงส่งเสริมปอเนาะ มีบังคับให้ผู้ดำเนินกิจการปอเนาะหรือเจ้าของปอเนาะมาจดทะเบียน เป้าหมายของระเบียบนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการให้สถาบันปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ มาจดทะเบียนกับทางราชการและจัดระบบการเรียนการสอนในวิชาศาสนา ภาษาไทยและวิชาชีพ เหตุเพราะพิจารณาเห็นว่าการศึกษาในรูปของปอเนาะเป็นการจัดการศึกษาที่ค่อนข้างจะล่าช้าและอาจจะเป็นอันตรายต่อความมั่นคง จึงเห็นควรให้ปอเนาะดำเนินการในรูปแบบของโรงเรียนทั่วไป ซึ่งการออกกฎระเบียบดังกล่าวก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสำคัญต่อปอเนาะ 2 ประการด้วยกัน คือ 1) การจัดการเรียนการสอนในรูปแบบของโรงเรียน และ 2) การเพิ่มวิชาภาษาไทยเข้ามาในการเรียนการสอน ทั้งนี้ หลังจากปี พ.ศ. 2504 ได้มีการจัดระเบียบปอเนาะ ปรากฏว่ามีปอเนาะที่ไม่ยอมแปรสภาพเป็นโรงเรียนสามัญที่มีการเรียนการสอนศาสนาอิสลามได้มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น จึงทำให้รัฐเกิดความหวาดระแวงในด้านความมั่นคงต่อชาติบ้านเมือง”

สอดคล้องกับ ประกิจ ประจนปัจจนึก (2516: 116) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า “ปอเนาะได้เพิ่มจำนวนมากขึ้นไม่เฉพาะในภาคการศึกษา 2 (จังหวัด บัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส) เท่านั้น แต่ยังขยายไปถึงภาคการศึกษา 3 และ ภาคการศึกษา 4 ด้วย (จังหวัดสงขลาจังหวัดพัทลุง จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดตรัง จังหวัดกระบี่ จังหวัดพังงาและจังหวัดระนอง) การเพิ่มจำนวนดังกล่าวทำให้รัฐไม่สามารถควบคุม ดูแลมาตรฐานของปอเนาะให้เป็นแนวทางเดียวกันได้ ในปี พ.ศ. 2509 มีมติคณะรัฐมนตรีกำหนดนโยบายให้แปรสภาพปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม” “หลังจากที่รัฐบาลได้เข้ามาจัดระบบการศึกษาใหม่ด้วยการเพิ่มวิชาสามัญเข้าไปในหลักสูตรอิสลาม จากการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่นี้ทำให้ปอเนาะบางแห่งมีการปรับตัวกันขนานใหญ่ สถานที่ในการเรียนการสอนตอนแรกใช้บ้านโต๊ะครุ ได้เปลี่ยนมาเป็นห้องเรียนสี่เหลี่ยม มีหลักสูตรการสอน มีชั้นเรียน มีโต๊ะ เก้าอี้ กระดานดำมีระยะจับที่แน่นอน ซึ่งมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน โดยรัฐบาลได้ให้เงินอุดหนุนเป็นแรงจูงใจให้บรรดาโต๊ะครุมาจดทะเบียนปอเนาะ และแปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม การอุดหนุนของรัฐบาลที่ให้แก่ปอเนาะที่แปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2509-2511”

ขณะเดียวกันในรายงานกระทรวงศึกษาธิการ เกี่ยวกับ “ผลการดำเนินการให้ ปอเนาะแปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ปรากฏว่าเมื่อถึงระยะเวลาที่กำหนดวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2514 จำนวนปอเนาะในตอนนั้นมีทั้งหมด 535 แห่ง ได้มาขอจัดตั้งเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามจำนวน 426 แห่ง ส่วนที่ไม่ได้จัดตั้งเป็นราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ก็ได้ทำ คำรับรองไว้กับกระทรวงว่าจะล้มเลิกกิจการไป โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม มีจำนวน 426 แห่งซึ่งอยู่ในภาคการศึกษา 2 จำนวน 335 โรงเรียน ภาคการศึกษา 3 จำนวน 78 โรงเรียน และภาค การศึกษา 4 จำนวน 13 โรงเรียน หากโต๊ะครูคนใดมีความต้องการที่จะเปิดสถาบันการศึกษาชั้นใหม่ก็มี สิทธิที่ยื่นเรื่องขอจัดตั้ง ตามพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. 2497 โดยให้จัดการเรียนการสอน ในรูปแบบโรงเรียน” (อิบบรอเฮง อาลอุเซน, 2552: 134)

ศรีศักร วัลลิโภดม (2548: 61) ได้กล่าวว่า “ในปี พ.ศ. 2515 ได้มีประกาศของคณะ ปฏิวัติ ฉบับที่ 216 ให้มีการจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนขึ้น ใน กระทรวงศึกษาธิการและโอนงานของกองโรงเรียนราษฎร์ไปเป็นของสำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาเอกชน และในปี พ.ศ. 2518 ได้มีการปรับปรุงพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. 2497 อีกครั้งหนึ่ง เรียกว่า พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ.2518 ต่อมาในปี พ.ศ. 2525 ได้ประกาศใช้ พระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พุทธศักราช 2525 กำหนดให้โรงเรียนแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ โรงเรียนตามมาตรฐาน (1) และ (2) คือ ประกาศนียบัตรการศึกษาชั้นพื้นฐานและประกาศนียบัตร อิสลามศึกษาระดับระดับชานาวิเยะห์ และต่อมาในปี พ.ศ. 2526 รัฐบาลได้มีนโยบายให้เปลี่ยนชื่อจาก โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับ พระราชบัญญัติของโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525 และออกระเบียบการให้เงินอุดหนุนแก่โรงเรียน เอกชนสอนศาสนาอิสลาม ที่สอนวิชาสามัญควบคู่วิชาศาสนาอิสลาม ฉะนั้น ในช่วงตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2516 จนถึง ปี พ.ศ.2530 การปกครองในระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลง ผู้บริหารประเทศและคณะรัฐบาลโดยตลอด การบริหารประเทศไม่มีความต่อเนื่อง การจัดระบบ ปอเนาะจึงไม่มีความชัดเจน การศึกษาในปอเนาะจึงเป็นที่นิยมของมุสลิมทั่วประเทศ”

นิเลาะ แวอุเซ็งและคณะ (2552: 12) ได้กล่าวเพิ่มเติมในประเด็นดังกล่าวว่า “กระทั่งปี พ.ศ. 2533 ได้มีการประชุมหารือร่วมกันระหว่างผู้แทนจากกระทรวงศึกษาธิการ สำนัก จุฬาราชมนตรี คณะกรรมการ และผู้ว่าราชการจังหวัด เพื่อหาแนวทางปรับปรุงการศึกษาในปอเนาะ โดยที่ดำเนินการจดทะเบียนแปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม และเปลี่ยนแปลงเป็น โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ตามมาตรา 15 (2) แห่งพระราชบัญญัติเอกชน พ.ศ. 2525 ตามลา ดับทั้งยังให้การอุดหนุนช่วยเหลือด้านงบประมาณ บุคลากร และวัสดุอุปกรณ์มาโดยตลอด ต่อมาในปี พ.ศ. 2535 ทางกระทรวงศึกษาธิการได้ออกระเบียบ เรียกว่า ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วย การอุดหนุน และการส่งเสริมโรงเรียนเอกชนที่จัดการศึกษาตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการซึ่งเปิด

สอนวิชาศาสนาควบคู่กับวิชาสามัญ พ.ศ. 2535 เพื่อช่วยเหลือและส่งเสริมพัฒนาการศึกษาให้ทันสมัย และสอดคล้องกับความต้องการของประเทศโดยที่ได้กำหนดคุณสมบัติของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม มาตรา 15(2) ที่มีความประสงค์ที่จะปรับปรุงโรงเรียนเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม มาตรา 15(1) แห่งพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525”

“วันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2547 กระทรวงศึกษาธิการได้ออกระเบียบว่าด้วยสถาบันศึกษาปอเนาะ พ.ศ. 2547 เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติ สำหรับการจดทะเบียนปอเนาะในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส มีปอเนาะสนใจได้ไปยื่นเรื่องจดทะเบียน ณ สำนักผู้ตรวจราชการประจำเขตตรวจราชการที่ 12 จังหวัดยะลา ในครั้งแรกนี้มีปอเนาะมาจดทะเบียนทั้งสิ้น 214 แห่ง และหลังจากนั้นก็มาจดทะเบียนเพิ่มอีก จำนวน 309 แห่ง ในการจดทะเบียนปอเนาะครั้งนี้ ได้รับความร่วมมืออย่างดีจากโต๊ะครูและชาวบ้าน โดยเจ้าหน้าที่จากกระทรวงศึกษาธิการได้ลงพื้นที่เพื่ออำนวยความสะดวกในการจดทะเบียน เป็นสถาบันการศึกษาปอเนาะที่ถูกต้องตามกฎหมาย โต๊ะครูมาจดทะเบียนด้วยความสมัครใจและมีได้ถูกบังคับเหมือนในอดีตที่ผ่านมา ความช่วยเหลือที่ทางกระทรวงศึกษาธิการได้ใช้เป็นแรงจูงใจในการให้โต๊ะครูปอเนาะมาจดทะเบียน คือ 1) การอุดหนุนด้านกายภาพ ในวงเงินประมาณ 200,000-450,000 บาทต่อแห่ง เพื่อให้ปอเนาะนำไปปรับปรุงโครงสร้างปอเนาะ 2) การอุดหนุนด้านวิชาการ ได้ดำเนินการรวบรวมหลักสูตร วิชาศาสนาในปอเนาะดั้งเดิม ซึ่งมีจำนวน 16 รายวิชา และพยายามให้ผู้ที่จะจบการศึกษาจากปอเนาะสามารถเทียบโอนวุฒิการศึกษากับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาได้ และ 3) การอุดหนุนด้านการพัฒนาบุคลากร ได้สนับสนุนให้ผู้บริหาร โต๊ะครู ผู้ช่วยโต๊ะครู โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาและ คณาจารย์ที่สนใจศึกษาต่อในระดับสูงสามารถศึกษาได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใดทั้งสิ้น ในระดับประกาศนียบัตรบัณฑิตสาขาบริหารการศึกษา และระดับปริญญาตรี ต่อเนื่องสาขาวิชาภาษาไทยและสังคมศึกษา” (รายงานของคณะกรรมการศึกษาวิถีทางการพัฒนาเพื่อความมั่นคงของมนุษย์, 2549: 62)

ทั้งนี้ วันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561 กระทรวงศึกษาธิการได้ออกระเบียบว่าด้วยให้ใช้หลักสูตรแกนกลางของสถาบันศึกษาปอเนาะพุทธศักราช 2561/อิจเราะฮ์ศักราช 1439 เพื่อสนับสนุน ส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนในสถาบันศึกษาปอเนาะให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ พร้อมทั้งให้ผู้เรียนได้รับวุฒิบัตรเมื่อสำเร็จการศึกษาและสามารถศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น ตลอดจนเพื่อสนองความต้องการของโต๊ะครู ผู้เรียน ผู้ปกครองและชุมชนในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของสถาบันศึกษาปอเนาะที่เหมาะสมกับสภาพความเปลี่ยนแปลงทางสังคมปัจจุบันนี้ อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2546 มาตรา 13 (6) แห่งพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2550 และข้อ 3 (1) แห่งประกาศคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน เรื่อง การกำหนดประเภทและลักษณะของโรงเรียน การจัดการเรียนการสอนและหลักสูตรของโรงเรียนนอกระบบ ประกอบกับมติคณะกรรมการส่งเสริม

การศึกษาเอกชนในการประชุม ครั้งที่ 4/2560 เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2560 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ จึงประกาศให้ใช้หลักสูตรแกนกลางของสถาบันศึกษาปอเนาะพุทธศักราช 2561/อิจเราะฮ์ศักราช 1439 ดังปรากฏแนบท้ายประกาศนี้ โดยดำเนินการตามกำหนดเวลาดังนี้

- ปีการศึกษา 2561 ให้ใช้หลักสูตรแกนกลางของสถาบันศึกษาปอเนาะ พุทธศักราช 2561/อิจเราะฮ์ศักราช 1439 ในชั้นระดับต้น ระดับกลาง และระดับสูง ปีที่ 1
- ปีการศึกษา 2562 ให้ใช้หลักสูตรแกนกลางของสถาบันศึกษาปอเนาะ พุทธศักราช 2561/อิจเราะฮ์ศักราช 1439 ในชั้นระดับต้น ระดับกลาง และระดับสูง ปีที่ 2
- ปีการศึกษา 2563 ให้ใช้หลักสูตรแกนกลางของสถาบันศึกษาปอเนาะ พุทธศักราช 2561/อิจเราะฮ์ศักราช 1439 ในชั้นระดับต้น ระดับกลาง และระดับสูง ปีที่ 3
- ปีการศึกษา 2564 ให้ใช้หลักสูตรแกนกลางของสถาบันศึกษาปอเนาะ พุทธศักราช 2561/อิจเราะฮ์ศักราช 1439 ในชั้นระดับต้น ปีที่ 4 และทุกชั้นเรียน” (ประกาศกระทรวงศึกษาธิการระเบียบว่าด้วยให้ใช้หลักสูตรแกนกลางของสถาบันศึกษาปอเนาะ พุทธศักราช 2561/อิจเราะฮ์ศักราช 1439)

จากปรากฏการณ์ที่ได้กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า สถาบันศึกษาปอเนาะนั้นมีการเปลี่ยนแปลงและเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา แต่ในการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นก็มีความพยายามที่จะรักษาเอกลักษณ์ความเป็นสถาบันศาสนาไว้ จนปัจจุบันรัฐให้การสนับสนุนในเรื่องเงินอุดหนุน การจัดทำหลักสูตรการสอน การวัดผล และอุปกรณ์อำนวยความสะดวก เป็นต้น ส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนในสถาบันศึกษาปอเนาะให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ พร้อมทั้งให้ผู้เรียนได้รับวุฒิบัตรเมื่อสำเร็จการศึกษาและสามารถศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น ตลอดจนเพื่อสนองความต้องการของโต๊ะครู ผู้เรียน ผู้ปกครองและชุมชนในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของสถาบันศึกษาปอเนาะที่เหมาะสมกับสภาพความเปลี่ยนแปลงทางสังคมปัจจุบันนี้

2.4.4 การจัดการเรียนการสอนของปอเนาะ

จากข้อมูลของผู้วิจัย พบว่า สถาบันศึกษาปอเนาะมีพัฒนาการที่ยาวนาน และเป็นสถาบันที่มีระบบการเรียนการสอนที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ในฐานะเป็นสถาบันทางการศึกษาของอิสลามที่อิสระที่ได้รับอิทธิพลทางศึกษาตะวันตก และมีลักษณะของเนื้อหาที่ใช้สอนในปอเนาะเน้นเกี่ยวกับจิตวิญญาณแห่งอิสลาม และได้กำหนดปรัชญาการดำเนินชีวิตของนักเรียน ที่เป็นแนวทางของจรรยา มารยาทที่หลากหลายรูปแบบของการดำเนินชีวิตตามยุคสมัย แม้จะมีบางส่วนที่ได้รับการเปลี่ยนแปลงเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามและพัฒนาเป็นโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม แต่ก็ยังมีบางส่วนที่ยังคงดำรงอยู่ในรูปแบบปอเนาะดั้งเดิม และได้มีการจัดตั้งขึ้นในรูปแบบปอเนาะดั้งเดิมที่จัด

ทะเบียนเป็นสถาบันศึกษาปอเนาะ ในปีพ.ศ. 2547 ในความเข้าใจของสังคมมุสลิมทั่วไป ปอเนาะ คือ สถาบันสำหรับการศึกษาวิชาการอิสลามที่ประกอบด้วย โต๊ะครู ฆวนฐานะเป็นเจ้าของและผู้บริหาร ปอเนาะ สถานที่สำหรับการเรียนการสอนของปอเนาะอาจจะเป็นบ้านของโต๊ะครูเอง บาลีย์ หรือ มัสยิดที่อยู่ในเขตปอเนาะก็ได้ สำหรับที่พักของนักศึกษามีลักษณะเป็นกระท่อมหลังเล็กๆ ที่เรียกว่า ปอเนาะ หรือเป็นห้องแถวเล็กๆ ที่มีความแข็งแรงกว่า ซึ่งเรียกได้ว่าปอเนาะเป็นสถานศึกษาที่มีระบบ ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตนเอง

สำหรับระบบของการจัดการเรียนการสอนของปอเนาะนั้น มีนักวิชาการได้กล่าวถึง สภาพการจัดการเรียนการสอน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

อัสมัน แตอาลี (2547: 42) ได้กล่าวว่า “ปอเนาะถือเป็นสถาบันศึกษาอิสลามของ ภาคประชาชน โดยมีการร่วมมือกันของบุคคลสามฝ่ายด้วยกัน คือ ฝ่ายโต๊ะครู ผู้ซึ่งมีความรู้ ความเชี่ยวชาญทางด้านกฎหมายอิสลาม และสาขาอื่นๆ ที่มีหน้าที่สอน ฝ่ายชาวบ้าน จะช่วยเหลือและให้การสนับสนุนในการจัดสรรสถานที่เพื่อสร้างปอเนาะ บาลีย์และบ้านให้แก่โต๊ะครู และสุดท้ายคือ ฝ่ายผู้ปกครอง ที่ส่งนักเรียนเข้ามาศึกษากับโต๊ะครู ซึ่งการเรียนการสอนของปอเนาะส่วนใหญ่จะอาศัย บ้านโต๊ะครู มัสยิด บาลีย์แล้วแต่ความสะดวกของชุมชน เป้าหมายการเปิดปอเนาะถือเป็นวิทยาทาน สังเกตได้ว่าในปอเนาะมักจะไม่มีเก็บค่าเล่าเรียน เพราะโต๊ะครูมีรายได้จากการบริจจาค หรือชะกาตของ ชาวบ้าน สำหรับระยะเวลาในการเรียนของนักเรียนปอเนาะแต่ละคนไม่เท่ากันขึ้นกับความสมัครใจมี ตั้งแต่ 2-15 ปี นักเรียนมีทั้งโสดและสมรสแล้ว โต๊ะครูจะจัดแบ่งนักเรียนที่มีครอบครัวให้อยู่บริเวณ ปอเนาะรอบใน ส่วนกลุ่มที่โสดจะอยู่ปอเนาะรอบนอก สำหรับนักศึกษาที่มาจากท้องถิ่นห่างไกล จะต้องมาปลูกกระท่อมเป็นที่พักอาศัยและอยู่เป็นกลุ่ม โดยกระท่อมของนักเรียนปอเนาะเราจะ สังเกตเห็นว่ามักจะมีปลูกเรียงรายติดกันเป็นแนวยาวภายในห้องมีที่นอนมีที่ทำกับข้าวและส่วนใหญ่ จะใช้ห้องนี้ารวมกัน”

เช่นเดียวกับ วินิจ สังขรัตน์ (2544: 44-45) ได้กล่าวไว้ว่า “การศึกษาในปอเนาะไม่มี หลักสูตรที่แน่นอน ไม่มีตารางเรียนและกำหนดเวลาสอนที่แน่นอน ไม่มีการวัดผลที่เป็นระบบ ไม่มีชั้น เรียน อุปกรณ์ที่ใช้ในการเรียนการสอนมีเพียงหนังสือเรียนซึ่งเป็นภาษามลายูหรือภาษาอาหรับ แหล่งที่มาของหนังสือเรียนมีทั้งพิมพ์ในประเทศและนอกประเทศ ซึ่งผู้สอนและนักเรียนสามารถจัดหา ซื้อได้สะดวก” เช่นเดียวกัน (อาหมัด เบ็ญอาหลี, 2547: ออนไลน์) ได้กล่าวว่า “ครูผู้สอนมีเพียงโต๊ะ ครู ภรรยา และบุตรของโต๊ะครู หรืออาจมีผู้ช่วยสอนบ้างในบางวิชา เน้นรูปแบบการศึกษาตาม อรรถาศัย สอนแบบบรรยาย โดยมีโต๊ะครูเป็นศูนย์กลาง ใช้วิธีท่องจำ เรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง การจบ หลักสูตรหรือออกจากปอเนาะขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของนักเรียน”

มีนักวิชาการบางท่านกล่าวว่า “การศึกษาระบบปอเนาะไม่มีหลักสูตร ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว ปอเนาะเป็นสถาบันที่มีหลักสูตร แต่เป็นหลักสูตรที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เพราะ

ปอเนาะเป็นสถาบันที่ไม่มีชั้นเรียน การเรียนการสอนจะเป็นไปตามสภาพความเป็นจริง” ทั้งนี้ อิบราเฮ็ม ณรงค์รักษาเขต และ นูมาน หะยีมะแซ (2553: 75) ได้ชี้ว่า “หลักสูตรที่ปอเนาะใช้ในการเรียนการสอนอย่างน้อยมี 2 แหล่ง คือ มาจากกลุ่มปอเนาะเองที่จัดทำขึ้นและแต่ละปอเนาะพัฒนาหลักสูตรขึ้นมาเอง ซึ่งมีบางปอเนาะได้นำบางส่วนของหลักสูตรโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามมาใช้ด้วยเช่นกัน การที่ปอเนาะไม่มีระยะเวลาในการจบการศึกษาที่แน่นอน จึงทำให้นักเรียนใช้เวลาค่อนข้างยาวนาน ทั้งนี้เพราะการเรียนการสอนในระบบปอเนาะเป็นการที่ต้องรู้สึกและมีความละเอียดอ่อน ซึ่งเป็นศาสตร์อิสลามขั้นสูงจุดเด่นของการศึกษาระบบปอเนาะ เรียกว่า ฮัลเกาะฮ หมายถึงการจัดให้นักเรียนได้นั่งรวมกันในลักษณะวงกลมในระหว่างที่มีการจัดการเรียนรู้ต่อหน้าโต๊ะครูพร้อมกับการอ่านตาราคลาสสิก ที่เป็นทั้งภาษามลายู (อักษรญาวิ) และภาษาอาหรับ” สอดคล้องกับ อิสมาอีล เบญจสมิทธิ (2551 : 76) ที่ได้กล่าวว่า “ในอดีตการสอนวิชาศาสนา โต๊ะครูมักจะตั้งเป้าหมายให้ผู้เรียนที่จะสำเร็จนั้น จะต้องเป็นเลิศในทางวิชาศาสนาและสามารถถ่ายทอดความรู้ให้ผู้อื่นได้ด้วย”

อัปดุลรอซิด เจมะ (2556 : 110-111) กล่าวถึงการเรียนการสอนในปอเนาะนั้นจะมีการแบ่งลักษณะการสอน โดยมีการแบ่งระดับออกเป็น 4 ประเภท ไว้ดังนี้

“1. สอนนักเรียนทั่วไปไม่ว่าทั้งนักเรียนประจำในปอเนาะ และชาวบ้านที่มีความสนใจ ทั้งชายและหญิง โดยไม่จำกัดอายุ โดยมีการจัดการเรียนการสอนเป็นรายสัปดาห์ในสาขาที่โต๊ะครูมีความเชี่ยวชาญเป็นการเฉพาะ เช่น หลักศรัทธา ศาสนบัญญัติ จริยธรรมอักษรวิธีกายสัมพันธ์ เป็นต้น โดยจัดการเรียนการสอนเป็นประจำในทุกค่ำคืนหลังละหมาดมัฆริบ

2. สอนนักเรียนประจำที่เรียนอยู่ในปอเนาะ ทั้งที่เรียนในปอเนาะตนเองและที่มาจากปอเนาะอื่น ที่มีความสนใจ ต้องการจะมาศึกษาในวิชาที่โต๊ะครูมีความเชี่ยวชาญโดยที่ผู้เรียนเป็นผู้ที่มีความรู้ในระดับที่เป็นผู้ช่วยโต๊ะครู เช่น การจัดการเรียนการสอนวิชาหลักศรัทธารายสัปดาห์ ในทุกๆวันอังคารและวันศุกร์

3. สอนนักเรียนประจำในปอเนาะที่มีความรู้ ความสามารถทางวิชาการอยู่แล้ว และทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยโต๊ะครู ซึ่งใช้โอกาสที่โต๊ะครูมีเวลาว่าง ก็จะเรียกเข้าบาลัยเป็นประจำ โดยไม่ได้กำหนดเวลาที่แน่นอน

4. การต่อยอดและการเสริมความรู้เฉพาะทางให้แก่แก่นักเรียนในปอเนาะ โดยที่โต๊ะครูจะแนะนำให้ไปศึกษากับโต๊ะครูที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะในวิชานั้นๆ ในปอเนาะอื่นที่เป็นที่ยอมรับทางวิชาการในสังคมแบบปอเนาะ เช่น โต๊ะครูจะแนะนำให้นักเรียนไปเรียนวิชาอักษรวิธีกายสัมพันธ์จากปอเนาะแห่งนี้ ในขณะที่วิชาหลักศรัทธา หรือ ศาสนบัญญัติจากปอเนาะอีกแห่งหนึ่ง

สถาบันปอเนาะมีรูปแบบการจัดการจัดการเรียนการสอนที่หลากหลายที่สามารถศึกษาได้ทุกระดับอายุ สามารถแบ่งการจัดการเรียนการสอน ออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้

1. ระดับต้น

1) เน้นการอ่านออกเขียนได้ โดยจัดกลุ่มนักเรียนตาม พื้นฐานความสามารถโดยมีรุ่นพี่ช่วยดูแลรุ่นน้องและช่วยสอน

2) พี่สอนน้อง คือ ก่อนที่จะเข้าเรียนร่วมกับโต๊ะครู นักเรียนจำเป็นต้องอ่านตำราเรียนก่อน โดยการอ่านที่ละเอียดหรือที่ละเอียดประโยค โดยรุ่นพี่ ช่วยสอนให้อ่านหรือสะกดคำต่างๆ หรือบทต่างๆในวิชา และตำราเรียนที่ใช้สำหรับการเรียนการสอน

3) เพื่อนช่วยเพื่อน คือ มีการทบทวนและแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยที่นักเรียนมีการถามตอบ ประเด็นข้อสงสัย ซึ่งเป็นการทบทวนหรือแลกเปลี่ยนจากเนื้อหาที่โต๊ะครูได้สอนกับเพื่อน

2. ระดับกลาง

1) เรียนด้วยตนเอง โดยการอ่านตำราเรียน ก่อนที่จะเข้าไปเรียนกับโต๊ะครู หรือการท่องเที่ยวต่างๆต่อหน้าโต๊ะครู ตามที่กำหนด

2) เรียนกับผู้ช่วยโต๊ะครูหรือผู้มีอาวุโสกว่า ที่มีความเชี่ยวชาญในบางรายวิชา ซึ่งได้รับความไว้วางใจจากโต๊ะครูเป็นผู้สอนรุ่นน้องในบางวิชา เช่น วิชาอัลกุรอาน วิชาหลักศรัทธา เป็นต้น

3) เรียนกับโต๊ะครูในบางวิชาที่เป็นความเชี่ยวชาญเฉพาะของโต๊ะครู

3. ระดับสูง

1) เรียนกับโต๊ะครูในปอเนาะตนเองและไปเรียนเพิ่มเติมกับโต๊ะครูในสถาบันศึกษาปอเนาะอื่นๆที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน

2) ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักเรียนด้วยกัน โดยจัดกลุ่มเสวนาทางวิชาการ

3) นำเสนอทางวิชาการโดยการสอนรุ่นน้องในรายวิชาที่ตนเองมีความเชี่ยวชาญ

4) นำเสนอทางวิชาการโดยการสอนในชุมชน ในรายวิชาที่ตนเองมีความเชี่ยวชาญ

แนวทางการจัดการเรียนการสอนในสถาบันศึกษาปอเนาะ สามารถแบ่งออกเป็น 5

ลักษณะ ดังนี้

1. ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยการจัดการเรียนการสอนตามพื้นฐานความสามารถของผู้เรียน

2. มีความยืดหยุ่น โดยยึดความสามารถของผู้เรียนในรายวิชาต่างๆ

3. การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการระหว่างเนื้อหาวิชาหลักกับหลักการใช้ภาษาอาหรับ โดยเน้นรายวิชาที่สอดคล้องกับความเชี่ยวชาญของผู้โต๊ะครู และความต้องการของนักเรียน

4. จัดการเรียนการสอนโดยใช้ความสัมพันธ์ของรายวิชาและความต่อเนื่องของเนื้อหา เช่น วิชาฟิสิกส์กับวิชาอุณหพลศาสตร์ วิชาพีชคณิตกับวิชาอนุกรมพีชคณิต วิชาอัลเกบราพีชคณิตกับวิชาอนุกรมพีชคณิต เป็นต้น

5. จัดการเรียนการสอนโดยใช้วิธีการสอนให้สอดคล้องกับเนื้อหาและคุณลักษณะของวิชา ตลอดจนความสามารถและความสนใจของผู้เรียนในวิชาต่างๆ

รูปแบบการประเมินผล การเรียนการสอนของสถาบันศึกษาปอเนาะ สามารถแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้

1. ระดับต้น ประเมินการอ่านและอธิบายความรู้ที่ได้เรียนมา โดยที่โต๊ะครูมอบหมายให้ผู้ช่วยโต๊ะครู (กือปาลอมูตอลาอะห์) ที่ทำหน้าที่สอนรายวิชานั้นแทนโต๊ะครู ทำหน้าที่ในการวัดและประเมินผลรายวิชานั้น

2. ระดับกลาง ประเมินโดยการสอนรายวิชาที่ได้เรียนรู้อีก โดยการประมวลความรู้แบบองค์รวมในแต่ละรายวิชา โดยที่โต๊ะครูจะเป็นผู้ประเมิน เช่น การถามตอบ การปฏิบัติ

3. ระดับสูง ประเมินโดยการสอนแทนโต๊ะครูในรายวิชาที่ได้รับมอบหมายโดยทำการสอนนักเรียนรุ่นเดียวกันหรือรุ่นน้องๆ และบุคคลทั่วไปจากชุมชน โดยโต๊ะครูจะเป็นผู้ประเมิน

สำหรับภาษาที่ใช้ในการเรียนการสอนในปอเนาะนั้นส่วนใหญ่จะใช้ภาษามลายูถิ่นและภาษาอาหรับและมีบางปอเนาะใช้ภาษาไทยด้วย นอกเหนือจากการเรียนศาสนาแล้วบางปอเนาะยังได้สอนวิชาชีพและวิชาการศึกษาผู้ใหญ่ในบางระดับให้แก่ นักเรียน ปัจจุบันมีหลายปอเนาะได้ติดต่อให้ครูจากกรมการศึกษานอกโรงเรียน สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) มาจัดการเรียนการสอนทั้งวิชาสามัญและอาชีพให้แก่ นักเรียนของตนเองเพื่อช่วยให้นักเรียนที่จบการศึกษาไปแล้วมีวิชาชีพติดตัวหรือสามารถไปประกอบอาชีพอย่างอื่นได้ ส่วนวันหยุดนั้น ปอเนาะส่วนใหญ่หยุดการเรียนในช่วงกลางวันของวันอังคารกับวันศุกร์และจะสอนในช่วงตอนค่ำซึ่งใน 1 ปี จะการหยุดการเรียนประมาณ 100 วัน หรือ 3 เดือนกับอีก 10 วัน คือ ก่อนเดือนรอมฎอน 15 วัน หลังเดือนรอมฎอน 15 วัน เดือนรอมฎอน 30 วัน เดือนรอปีอุลฮาวัล 30 วัน และเดือนซุลฮิจยะห์ 10 วัน”

“ในปัจจุบันกระทรวงศึกษาธิการได้จัดทำหลักสูตรแกนกลางของสถาบันศึกษาปอเนาะ พุทธศักราช 2561 / อิจเราะฮ์ศักราช 1439 มาตรฐานการเรียนรู้ที่เป็นข้อกำหนดคุณภาพผู้เรียนด้านความรู้ทักษะ กระบวนการ คุณธรรมจริยธรรมเพื่อใช้เป็นจุดมุ่งหมายในการพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุตามมาตรฐาน 8 สาระการเรียนรู้ ดังนี้

1. อัลกุรอานและฮาดิษ (อก)
2. อัลหะดีษ (อท)
3. อัตเตอาฮีด (ออ)

4. อัลฟิกฮ์ (อพ)
5. อัตตารีค (อต)
6. อัลอัคลาเกอ (อค)
7. ภาษาอาหรับ (อร)
8. บายาซามลาเยอ (มย)

ในแต่ละสาระการเรียนรู้รายวิชาได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ระบุสิ่งที่ผู้เรียนพึงรู้ พึงปฏิบัติ มีคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์เมื่อจบการศึกษาแต่ละระดับ นอกจากนั้นมาตรฐานการเรียนรู้ยังเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนพัฒนาการศึกษาทั้งระบบ เพราะมาตรฐานการเรียนรู้จะสะท้อนให้รู้ว่าต้องการอะไร จัดการเรียนรู้อย่างไร และประเมินสิ่งใด รวมทั้งเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบ เพื่อการประกันคุณภาพการศึกษา โดยใช้ระบบการประเมินคุณภาพภายในและการประเมินคุณภาพภายนอก การทดสอบระดับจังหวัด สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด สำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัด/เขตพื้นที่การศึกษา การทดสอบระดับชาติ และระบบการตรวจสอบเพื่อประกันคุณภาพดังกล่าว เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยสะท้อนภาพการจัดการศึกษาว่าสามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามที่มาตรฐานการเรียนรู้กำหนด” (หลักสูตรแกนกลางสถาบันศึกษาปอเนาะ, 2561:4-5)

สาระการเรียนรู้รายวิชา	ชื่อตำรา
สาระที่ 1	อัลกุรอานและฮาดิษ - อัลกุรอาน ตัจวีดอัลกุรอาน - นูรุลเอียะซาน
สาระที่ 2	อัลหะดีษ - มัตนุลอัรบาอีน
สาระที่ 3	อัตเตาฮีด - พระริศะตุลฟะรออิด ฟิอิลมิลอะกออิด - สิริอญลยุดา
สาระที่ 4	อัลฟิกฮ์ - มุนยะตุลมุศอลลีเยอ - ฮิตายะตุศศิบยาน
สาระที่ 5	อัตตารีค - นูรุลยะกิน
สาระที่ 6	อัลอัคลาเกอ - ป็อนาวัรบาฆีฮาดิ
สาระที่ 7	ภาษาอาหรับ - มัตนุลอัจรูมียะฮ - มัตนุลบีนาวัลอะซาส
สาระที่ 8	บายาซามลาเยอ - บายาซามลาเยอ 1

<p>สารระการเรียรูรายวิชา สารระการเรียรูรายวิชา สารระที่ 1</p> <p>สารระที่ 2</p> <p>สารระที่ 3</p> <p>สารระที่ 4</p> <p>สารระที่ 5</p> <p>สารระที่ 6</p> <p>สารระที่ 7</p> <p>สารระที่ 8</p>	<p>มุดะวัชชฎิภาะฮ (ระดบักลาง) ชื้อด้ารา อัลถูรอาานและอัลด้าฟซึร - อัลถูรอาาน ดัจวีดอัลถูรอาาน - อัลญะลาอ์ลัยน</p> <p>อัลหะดีษ - รียาฎศคอลลีฮีน</p> <p>อัลเตอาฮีด - กิฟายะตุลอะวาม - ชัรกอวีย์ฮุดฮุดีย์</p> <p>อัลฟักฮ - มัจญลอะฮุดบัตรอญน - อีร์ชัรกอวีย์อะลัดตะหรีร</p> <p>อัลตารีค - กอศอศุลอัมบียาอ</p> <p>อัลอัคลาท - มินฮานุลอาบิตีน</p> <p>ภาษาอาหรับ - อัลกะวาทีบุดดุรริยะฮ - มัตนุลมัจศุด</p> <p>บาฮาซามลาอู - บาฮาซามลาอู 2</p>
<p>สารระการเรียรูรายวิชา สารระการเรียรูรายวิชา สารระที่ 1</p> <p>สารระที่ 2</p> <p>สารระที่ 3</p> <p>สารระที่ 4</p> <p>สารระที่ 5</p> <p>สารระที่ 6</p> <p>สารระที่ 7</p> <p>สารระที่ 8</p>	<p>อาลียะฮ (ระดบัสูง) ชื้อด้ารา อัลถูรอาานและอัลด้าฟซึร - อัลถูรอาาน ดัจวีดอัลถูรอาาน - ด้าฟซึรอัลถูรอาานุลอะฮิม</p> <p>อัลหะดีษ - สุลุสสะลาม</p> <p>อัลเตอาฮีด - ฮาซียะฮอะม็ีร อับดุลสาลาม</p> <p>อัลฟักฮ - อีอานะตุฎฎออลีบีน</p> <p>อัลตารีค - อิตมามุลวะฟาอ</p> <p>อัลอัคลาท - มินฮานุลอาบิตีน</p> <p>ภาษาอาหรับ - ชัรฮุนนิอะกิล - ชัรฮุลมัตลูนิบิอะลัลมัจศุด</p> <p>บาฮาซามลาอู - บาฮาซามลาอู 3 (หลักสูดแกนกลาง)</p>

2.4.4.1 การกำหนดโครงสร้างเวลาเรียน

“สถาบันศึกษาปอเนาะสามารถปรับเวลาเรียนของแต่ละเนื้อหาวิชาได้ตามความเหมาะสม ทั้งนี้ต้องมีเวลาเรียนรวมไม่น้อยกว่าตามที่กำหนดไว้ในโครงสร้างเวลาเรียน และผู้เรียนต้องมีคุณภาพมาตรฐาน และตัวชี้วัดตามที่กำหนด สำหรับการจัดการเรียนรู้เนื้อหาสาระเพิ่มเติม ให้สถาบันศึกษาปอเนาะจัดตามความพร้อมของแต่ละสถาบันศึกษาการจัดการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนของสถาบันศึกษาปอเนาะ สามารถจัดได้ตามความเหมาะสม ทั้งนี้ต้องมีเวลาจัดกิจกรรมรวมกันไม่น้อยกว่าตามที่กำหนดไว้ในโครงสร้างเวลากิจกรรมพัฒนาผู้เรียนอิตดาอียะฮฺ (ระดับต้น) 160 ชั่วโมง มุตะวัชชีฎาะฮฺ (ระดับกลาง) 120 ชั่วโมง และอาลียะฮฺ(ระดับสูง) 120 ชั่วโมง”(หลักสูตรแกนกลางสถาบันศึกษาปอเนาะ,2561:15-16)

2.4.4.2 การจัดการเรียนรู้

“ การจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญในการนำหลักสูตรสู่การปฏิบัติของหลักสูตรแกนกลางของสถาบันศึกษาปอเนาะ พุทธศักราช 2561 / อิจเราะฮฺศักราช 1439 เป็นหลักสูตรที่มีมาตรฐานการเรียนรู้ สมรรถนะสำคัญ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณสมบัติตามเป้าหมายหลักสูตร ผู้สอนต้องพยายามคัดสรรกระบวนการการเรียนรู้ จัดการเรียนรู้ รวมทั้งปลูกฝังเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ และสมรรถนะสำคัญที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียนการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางของสถาบันศึกษาปอเนาะ พุทธศักราช 2561 / อิจเราะฮฺศักราช 1439 แบ่งเป็น 3 ระดับ ดังนี้

อิตดาอียะฮฺ (ระดับต้น) เป็นการศึกษาอิสลามศึกษาต่อเนื่องจากหลักสูตรอิสลามศึกษาฟัรฎูฮ์ประจำมัสยิด ระดับอิสลามศึกษาตอนต้น (อิตดาอียะฮฺ) พุทธศักราช 2559/ อิจเราะฮฺศักราช 1437 ซึ่งต้องผ่านการเรียนไม่น้อยกว่า 2 ปีก่อนเข้าเรียนหลักสูตรแกนกลางของสถาบันศึกษาปอเนาะพุทธศักราช 2561 / อิจเราะฮฺศักราช 1439 อิตดาอียะฮฺ (ระดับต้น) 4 ปี มุ่งเน้นการพัฒนาความรู้ทักษะ และกระบวนการพื้นฐานที่จำเป็น เพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของมุสลิม

มุตะวัชชีฎาะฮฺ (ระดับกลาง) เป็นการศึกษาอิสลามศึกษาระดับกลาง 3 ปีผู้เรียนจะได้เรียนรู้รายละเอียดในสาระต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น เน้นการพัฒนาบุคลิกภาพส่วนตน และทักษะในการดำเนินชีวิตตามวิถีอิสลาม ตลอดจนความรับผิดชอบต่อสังคม ให้ผู้เรียนมีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย จิตใจ ความรู้ความคิด และความเป็นมุสลิมที่ดี

อาลียะฮฺ (ระดับสูง) เป็นการศึกษาอิสลามศึกษาระดับสูง 3 ปี มุ่งเน้นการเพิ่มพูนความรู้และทักษะที่ละเอียดยิ่งขึ้น เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น ตลอดจนการปลูกฝังความรู้ความคิด คุณธรรมจริยธรรมอิสลาม เป็นผู้นำ ผู้ตามที่ดี และมีความรับผิดชอบต่อสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข” (หลักสูตรแกนกลางสถาบันศึกษาปอเนาะ,2561:22)

2.4.4.3 สื่อและแหล่งการเรียนรู้

การเรียนรู้เป็นเครื่องมือส่งเสริม สนับสนุนการจัดการกระบวนการเรียนรู้ ให้ผู้เรียน เข้าถึงความรู้ ทักษะกระบวนการ และคุณลักษณะตามมาตรฐานของหลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ สื่อการเรียนรู้มีหลากหลายประเภท ทั้งสื่อธรรมชาติ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเทคโนโลยีและเครือข่ายการเรียนรู้ ต่าง ๆ ภูมิปัญญาที่มีในท้องถิ่น การเลือกใช้สื่อควรเลือกให้มีความเหมาะสมกับระดับพัฒนาการและความสามารถในการเรียนรู้ของผู้เรียนที่หลากหลาย(หลักสูตรแกนกลางสถาบันศึกษาปอเนาะ ,2561:21-23)

2.4.4.4 การจัดหาสื่อการเรียนรู้

“การจัดหาสื่อการเรียนรู้ ผู้เรียนและผู้สอนสามารถจัดทำและพัฒนาขึ้นเอง หรือ ปรับปรุงเลือกใช้อย่างมีคุณภาพจากสื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่รอบตัว เพื่อนำมาใช้ประกอบในการจัดการเรียนรู้ที่สามารถส่งเสริมและเกิดการเรียนรู้ได้อย่างเพียงพอ โดยมีการสนับสนุนจากสถาบันศึกษาปอเนาะ เพื่อพัฒนาการเรียนรู้อย่างแท้จริง สถาบันศึกษาปอเนาะ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และผู้มีหน้าที่จัดการศึกษาควรดำเนินการ ดังนี้

1. จัดให้มีแหล่งเรียนรู้ ศูนย์สื่อการเรียนรู้ ระบบสารสนเทศการเรียนรู้และเครือข่ายการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพทั้งในสถาบันศึกษาปอเนาะและในชุมชน เพื่อการศึกษาค้นคว้าและแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ระหว่างสถาบันศึกษาปอเนาะ ท้องถิ่น ชุมชนและสังคมโลก
2. จัดทำและจัดหาสื่อการเรียนรู้สำหรับการศึกษาค้นคว้าของผู้เรียน เสริมความรู้ให้ผู้สอนรวมทั้งจัดหาสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้เป็นสื่อการเรียนรู้
3. เลือกและใช้สื่อการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ มีความเหมาะสม มีความหลากหลาย สอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ตามธรรมชาติของสาระวิชา และความแตกต่างของผู้เรียน
4. ควรจัดให้มีการประเมินคุณภาพของสื่อการเรียนรู้ที่เลือกใช้อย่างมีประสิทธิภาพ
5. จัดให้มีการกำกับ ติดตาม ประเมินคุณภาพและประสิทธิภาพของสื่อและการใช้สื่ออย่างเป็นระบบ”(หลักสูตรแกนกลางสถาบันศึกษาปอเนาะ,2561:21-23)

2.4.4.5 การวัดและประเมินผล

“การประเมินผลต้องอยู่บนพื้นฐานของหลักสูตร เพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้และการตัดสินใจผลการเรียนให้ประสบผลสำเร็จ ผู้เรียนต้องได้รับการประเมินตามตัวชี้วัด มาตรฐานการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นโดยสะท้อนถึงสมรรถนะสำคัญ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักในการวัดประเมินผลในทุกระดับ เพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างเต็มศักยภาพ” (หลักสูตรแกนกลางสถาบันศึกษาปอเนาะ,2561:21-23)

ซึ่งจะพบว่ากระบวนการจัดการเรียนการสอนของสถาบันปอเนาะจะมีความเข้มข้นทั้งภาคเนื้อหาและภาคปฏิบัติ ทำให้นักเรียนได้คลุกคลีอยู่กับความรู้เกี่ยวกับศาสนาวันละหลาย ๆ

ชั่วโมงจนสามารถปรับเปลี่ยนตัวเองด้วยความรู้จนกลายเป็นผู้ที่มีจรรยาบรรณที่ดีงามและเป็น
ทรัพยากรที่มีคุณภาพของสังคม และสิ่งที่ทำให้ปอเนาะยังคงดำเนินการเรียนการสอนแบบเดิมอยู่มา
จนถึงปัจจุบันนี้ คือ กระบวนการเรียนรู้ที่มีการถ่ายทอดการเรียนการสอนรุ่นต่อรุ่น และหลักสูตรที่
กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดนั้น เพื่อสนับสนุน ส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนในสถาบันศึกษา
ปอเนาะให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ พร้อมทั้งให้ผู้เรียนได้รับวุฒิบัตรเมื่อสำเร็จการศึกษาและ
สามารถศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น ตลอดจนเพื่อสนองความต้องการของโต๊ะครู ผู้เรียน ผู้ปกครองและ
ชุมชนในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของสถาบันศึกษาปอเนาะที่เหมาะสมกับสภาพความ
เปลี่ยนแปลงทางสังคมปัจจุบันนี้

Prince of Songkla University
Pattani Campus